

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 6 (3000)
8 лютага 1980 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
№ 1 1932 Менск 26 лютага
ОРГАН ФЭДЭРАЦЫІ АБ'ЯДНАНЬНЬНЭ САВЕЦКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ І ГАЛОЎМАСТАЦТВА БССР

Усе сілы на абарону і супроць пагрозы новай імпэрыялізму
Ваша слова павіна загумець!
Адказны рэдактар Раман Ралян, Вярхаву Шэф, Стэфану Шэфру

Прывітаньне ЦК КП(б) газэце „Літаратура і Мастацтва“
ЦК КП(б) іле бальшавіцкае прывітаньне газэце „Літаратура і Мастацтва“ у сувязі з выхадом першага нумару.
ЦК упэўнены, што газэце будзе сапраўдным баным органам у змаганні за генэральную лінію партыі, за ленінскую нацыянальную палітыку, за сэгемонію пролетар-кап літаратуры БССР, у змаганні за бальшавіцкую партыйнасьць, прадэтарскага мастацтва, за стварэньне літаратуры і мастацтва—пролетарскага зьместам і нацыянальна блага формай.
Секратар ЦК КП(б) ШАРАНГОВІЧ

Змагацца за магнітаблы
ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ОРГАН САЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСЬМЕННИКОВ БЕЛАРУСКИХ РЕСПУБЛИК НА СБОРАХ МАСТАЦТВА ВРС
№ 10 (5000)
Субота, 15 чэрвеня 1940 г.

Аляксей Максімавіч Горкі
ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
Субота, 11 лютага 1958 года
ПРАЛЭТАРЫІ УСІХ КРАЇН, АДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
Год выдання 30-ы
№ 27 (2400)
ПЯТНІЦА
3
Люты 1970 г.
Цана 8 кап.

Літаратура і Мастацтва
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫЧНАЯ ВОСЕНЬ-78

СЕННЯ У НУМАРЫ:
М. Дамань — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)
А. Хрып — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)
І. Гурко — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)
М. Дамань — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)
А. Хрып — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)
А. Хрып — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)
С. Дамань — Літаратура і Мастацтва (1 стор.)

Літаратура і Мастацтва
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
Год выдання 30-ы
№ 21 (2400)
ПЯТНІЦА
26
Люты 1970 г.
Цана 8 кап.

Літаратура і Мастацтва
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

Літаратура і Мастацтва
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР
Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

3000

У тых ўжо далёкія гады, калі я пачынаў свой літаратурны старт, я не меў магчымасці, як і ўсе мае сябры, якія жылі ў былой Заходняй Беларусі, рэгулярна чытаць газэту „Літаратура і мастацтва“. Толькі зрэдку яна трапляла ў нашы рукі разам з падпольнай літаратурай ці дзякуючы знаёмым супрацоўнікам Віленскай бібліятэкі імя Урублеўскіх. Мне ўдалася чытаць некаторыя мастацкія творы і артыкулы, якія друкаваліся ў газэце.

Цяжка пераацаніць, якое мела значэнне знаёмства ў тых умовах з бязым органам беларускіх савецкіх пісьменнікаў і мастакоў. Газета „Літаратура і мастацтва“ памагала нам згуртоўваць нашы сілы на платформе партыйнасці, рэвалюцыйнай барацьбы і давала багатую інфармацыю аб культурным будаўніцтве ў Савецкай Беларусі і ва ўсёй Савецкай краіне, была арыенцірам у нашым ідэйным і творчым развіцці. Тады я не мог нават марыць, што некалі і мае творы будуць друкавацца на старонках „Літаратуры і мастацтва“, на старонках газэты, якая адна з першых пасля ўз'яднання заходніх зямель Беларусі ў адзінай зямлі дала падборкі вершаў Піліпа Пестрака, Валянціна Таўлая, Анатоля Іверса, Міколы Засіма, Ніны Тарас і маіх.

З тых памятных дзён і пачалася мая дружба з „Літаратурай і мастацтвам“, якая ўжо налічвае не адзін дзесятак год. Я заўсёды з нецярпеннем чакаю чарговы нумар нашай газэты, якая адзначае своеасаблівы юбілей — выхад свайго трохтысячнага нумара. Відць, значэнне кожнага юбілею ў тым, што ён дае магчымасць азірнуцца на пройдзены шлях і, улічыўшы недахопы і дасягненні, новыя задачы і патрабаванні часу, больш правільна намеціць шляхі нашай далейшай дзейнасці.

А задачы стаяць перад намі складаныя і адказныя і, каб іх выканаць, нам неабходна яшчэ больш мабілізаваць свае сілы, здольнасці і актыўнасць. І таму ад усяго сэрца хочацца пажадаць нашай газэце „Літаратура і мастацтва“ яшчэ большых творчых поспехаў і ўдач, не супакойвацца на дасягнутым, а быць заўсёды на перадніх пазіцыях жыцця і змагацца за ажыццяўленне велічных задач нашай партыі.

Максім ТАНК.

СУСТРЭЧА ВЫБАРШЧЫКАЎ З П. М. МАШЭРАВАМ

Патрабавальным аглядам сіл і рэзерваў стаў завяршальны год дзесятай пяцігодкі для працоўных Беларусі. Кіруючыся заклікам партыі—жыць, працаваць і змагацца па-ленінску, па-камуністычнаму, яны мэтанакіравана рэалізуюць гістарычныя рашэнні XXV з'езда КПСС. Аб гэтым гаварылася на прайшоўшай 7 лютага ў сталіцы рэспублікі сустрэчы выбаршчыкаў з кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС, першым сакратаром ЦК Кампартыі Беларусі Пятром Міронавічам Машэравым, які зарэгістраваны кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па Ленінскай выбарчай акрузе.

Аднадушна быў выбраны ганаровы прэзідыум у складзе Палітбюро ЦК КПСС на чале з таварышам Л. І. Брэжневым.

Давераная асоба кандыдата ў дэпутаты — рэктар Беларускага тэхналагічнага інстытута імя С. М. Кірава У. С. Раманаў, наладчык станкабудаўнічага вытворчага аб'яднання Л. П. Лукашэвіч, урач-тэрапеўт 3-й гарадской клінічнай бальніцы імя Я. У. Клумава С. Д. Адзіночанка і іншыя расказвалі аб рашучасці мінчан у поўным аб'ёме выканання заданні дзесятай пяцігодкі, высокія сацыялістычныя абавязальствы і дастойна сустрэць 110-ую гадавіну з дня нараджэння У. І. Леніна.

Присутныя цёпла сустрэлі П. М. Машэрава, які выступіў з прамовай. Савецкія людзі, сказаў ён, будуць галасавць за мудрую ўнутраную і знешнюю палітыку нашай партыі, так бліскуча ажыццяўляемую на практыцы Цэнтральным Камітэтам КПСС, яго Палітбюро на чале з выдатным палітычным і грамадскім дзеячам сучаснасці, палымяным барацьбітом за мір і народнае шчасце таварышам Л. І. Брэжневым.

П. М. Машэраў прывёў пераканаўчыя лічбы і факты дынамічнага развіцця вытворчага патэнцыялу Беларусі ў адзінай шматнацыянальнай сям'і народаў СССР. У прыватнасці, прырост прадукцыі прамысловасці за чатыры гады склаў амаль 34 працэнты замест 30,5 па плану. Паспяхова рэалізуюцца ленінская аграрная палітыка партыі.

Значнае месца прамоўца ўдзяліў пытанням міжнароднага становішча, спробам сусветнага імперыялізму падарваць разбудуваную напружанасць, змяніць існуючыя суадносіны сіл на сусветнай арэне, адінуць чалавецтва да змрочных часоў «халоднай вайны». Савецкія людзі на чале з ленінскай партыяй у упэўненасці і аптымізмам глядзяць у будучыню, цвёрда і паслядоўна адстаіваюць справу міру і бяспечнага народаў.

Маючы адбыцца выбары ў Вярхоўны Савет БССР і мясцовыя Саветы народных дэпутатаў, сказаў у заключэнне прамоўца, несумненна, з'явіцца яшчэ адным яркім пацярджэннем непахіснай згуртаванасці савецкіх людзей вакол КПСС, іх гатоўнасці змагацца і перамагаць пад яе выпрабаваным кіраўніцтвам на шляху, указаным У. І. Леніным, нашым геніяльным правадыром і настаўнікам.

ТАСС.

ЮБІЛЕЮ У. І. ЛЕНІНА

У кінатэатры «Навіны дня» беларускай сталіцы праводзіцца тэматычны паказ хранікальна-дакументальных і навукова-папулярных фільмаў «Справа Леніна жыць і перамагаць», прысвечаны 110-ай гадавіне з дня нараджэння вялікага правадыра.

Тэматычны паказ пачаўся дэманстрацыяй кінатэатра «Уладзімір Ульянаў» і «Пецярбургскія гады», якія расказваюць пра дзіцячы і юнацкія гады і пра пачатак рэвалюцыйнай дзейнасці Уладзіміра Ільіча. У фазе кінатэатра дэманстрацыя выстаўна да 110-годдзя У. І. Леніна, якая змяшчае ў сабе 30 твораў савецкіх мастакоў.

Тэматычныя паказы мастацкіх і дакументальных фільмаў, прысвечаныя слаўнаму юбілею заснавальніка Савецкай дзяржавы, праводзяць і іншыя кінатэатры беларускай сталіцы.

В. АСТРЫНСКІ.

МАРШРУТЫ АГІТБРЫГАДЫ

Агіткультбрыгада, у якую ўваходзяць самадзейныя артысты Карпеліна СДК і Новагаранскага сельскага клуба Палачкага раёна, падрыхтавала праграму, прысвечаную выбарам у Вярхоўны Савет БССР і мясцовыя Саветы народных дэпутатаў.

Выбаршчыкам прапануецца ледзя «Дэпутат — слуга народа», а таксама выступленні жаночай вакальнай групы, са-
лістаў, майстроў мастацкага чытання. З вялікай цеплынёй глядачы сустракаюць частушкі на мясцовыя тэмы.

П. ЯВІЧ.

СПРАВАЗДАЧА ЛАЎРЭАТАЎ

У рэспубліканскім ДOME работнікаў мастацтваў адбыўся справаздачны канцэрт лаўрэата міжрэспубліканскага конкурсу вакалістаў Ніны Казлоў і лаўрэата ўсесаюнных конкурсаў Віктара Снарабагатава. Салісты Акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР з дапамогай канцэртмайстраў заслужанай артысты рэспублікі Т. Мінсаравой і дыпламан-

та ўсесаюзнага конкурсу Л. Талкачовай пазнамілі прысутных з арыямі, дуэтамі з опер, рамансамі Чайкоўскага, Рахманінава, Багатырова, Грыга, многіх іншых рускіх і замежных кампазітараў, песнямі савецкіх кампазітараў, што склалі праграму справаздачнага канцэрта.

Вяля вечар музыказнавец Н. Первякова.

АДЗІН З ДЭБЮТАЎ ДУНАЕЎСКАГА

Грамадскасць адзначыла 80-годдзе з дня нараджэння вядомага савецкага кампазітара, народнага артыста РСФСР Ісака Дунаеўскага. На выстаўках літаратуры аб ім, што адкрыты ў бібліятэках рэспублікі, у часе канцэртаў-лекцыяў аб творчасці гэтага таленавітага аўтара ўсенародна папулярных песень дзеці і такая жэстка: у галіне музыкі для кіно ён дэбютаваў у 1933 годзе, калі малады талент рэжысёра У. Корш-Саблін запрасіў дырыжора і эстраднага кампазітара І. Дунаеўскага на фабрыку Белдзяржкіно для афармлення гунавога фільма «Першы ўзвод». Гэта і быў па-

чатак яго плённай дзейнасці ў экранным мастацтве. Мелодыі і песні такіх фільмаў вытворчасці Белдзяржкіно, як «Шлях на Рабля» (1935 г.), «Дзяўчына спяшаецца на спатканне» і «Шукальнікі шчасця» (1936 г.), «Дачка Радзімы» і «Канцэрт Бетховена» (1937 г.), «Маё наханне» (1940 г.), «Новы дом» (1947 г.), набылі шырокую папулярнасць і па сённяшні дзень гучаць на канцэртах і па радыё, уваходзяць у рэпертуар вядомых выканаўцаў. Супрацоўнічаючы з беларускімі кінематаграфістамі, І. Дунаеўскі стварыў музыку да дзесяці мастацкіх стужак.

Б. ГУК.

«МАСТАЦТВА КНІГІ-79»

У ДOME кнігі адбыўся XX рэспубліканскі конкурс «Мастацтва кнігі-79». Штогод яго праводзіць Дзяржаўны камітэт Беларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю разам з Рэспубліканскім навукова-тэхнічным таварыствам паліграфіі, выдавецтваў і кніжнага гандлю. У конкурсе прымаюць удзел усе выдавецтвы і паліграфічныя прадпрыемствы рэспублікі.

І вось вынікі конкурсу. Па колькасці атрыманых дыпламаў першае месца заняло выдавецтва «Мастацкая літаратура». Яму прысуджана 11 дыпламаў. Вышэйшую ўзнагароду — Дыплом Францыска Скарыны — атрымала кніга «Пайсці і не вярнуцца» (апавесці Васіля Быкава ў афармленні мастака А. Кашурэвіча).

Дыпламы першай ступені атрымалі выданні: паэма Янкі Купалы «Яна і я» (мастак М. Казлоў), «Русскі рманс» (мастак С. Кавалёў), «Сказні дядюшкі Рымуса» Д. Харыса (мастак А. Шэраў), «Космолет» — вершы для дзяцей М. Ганчарова (мастак В. Славуін).

Адзначаны дыпламамі другой ступені зборнік паэзіі «Вет-

рана» А. Вярцінскага (мастак Ю. Зайцаў), «Сцяпан — вялікі пан, Казкі для тэатра і чытанна тансам» А. Вольскага (мастак А. Лапіцкая), «Сказні, полныя чуда» І. Бурсава (мастак Н. Шчасная), беларуская народная песенка «Сядзіць мядзведзь на калодзе» (мастак М. Казлоў), а таксама зборнік «Лірыка беларускага вясельля» (беларускі фальклор у сучасных запісах), які выпусціла выдавецтва «Вышэйшая школа» (укладальнік і рэдактар яго Н. Гілевіч, мастак В. Валянцівіч).

Заахвочвальныя дыпламы прысуджаны дзвюм мастацкім кнігам — першаму тому Збору твораў у чатырох тамах М. Лужаніна (мастак М. Казлоў) і казцы Шарля Перо «Чырвоная Шапачка», выпушчанай у перакладзе на беларускую мову (мастак Н. Паплаўская).

Прыемна адзначыць, што вышэйшая ўзнагарода конкурсу — Дыплом Францыска Скарыны — прысуджана таксама навуковай кнізе А. Аганезава «Внимание — хлеб!», якая выйшла ў выдавецтве «Ураджай» (мастак Ю. Цюрыні).

Па раздзеле выяўленчага мастацтва дыпламы другой ступе-

ні прысуджаны альбомам выдавецтва «Беларусь», выпушчаным на беларускай, рускай, англійскай, французскай мовах: «Дзяржаўны мастацкі музей», (мастак А. Шэраў), «Бераг белых буслоў» (мастак Л. Бетанаў) і «Памяць зямлі беларускай» (мастак Г. Галубовіч і Г. Шырокава). Атрымала Дыплом другой ступені прысуджана плакату «Няўжо патрэбна клетка для кветкі» (мастак М. Славуін); другой ступені — «Беражы кожную хвіліну» (мастак М. Стома) і плакату «Спілавай — пасады» (мастак У. Жуі). Камплект паштовак «Мінск — горад-герой» атрымаў Дыплом другой ступені (мастак М. Саўляк).

Дыпламаваны выданні чакае другой этап праверкі на якасць — Міжрэспубліканскі конкурс, у якім прымуць удзел кнігавыдаўцы Літвы, Латвіі і Эстоніі, а потым Усесаюжны конкурс «Мастацтва кнігі».

І. ЧАПЛАВОВСКАЯ.

НА ШЛЯХАХ АДРАДЖЭННЯ

Семдзсят гадоў назад, у лютым 1910 года, у Вільні адбыўся першы беларускі публічны вечар, наладжаны тутэйшым беларускім музычна-драматычным гуртком. Узятыя рэвалюцыйнай хвалі пятага года, культурна-насаветніцкай дзейнасці такіх гурткова набывала актуальнае сацыяльна і нацыянальна-вызваленчае гучанне. Вечары праводзілі ўдзельнікамі гуртка ў Гродне, Мінску, Слуцку, Паліцку, Радашковічах, Капылі і іншых гарадах і мястэчках. У праграму першага віленскага вечара уваходзілі п'еса М. Крапіўніцкага «Па рэвізіі», пастанавлена аматарамі пад кіраўніцтвам аднаго з пачынальнікаў беларускага прафесійнага тэатра Алеся Бурбіса, і вялікая праграма спеваў і танцаў у выкананні хору Л. Рагоўскага і трупы слаўтага Ігната Буйніцкага. У тым жа 1910 годзе такі ж вечар адбыўся ў Пецярбургу з удзелам вядомай паэтэсы Цёткі (А. Пашкевіч). Дарэчы, менавіта пецярбургскі гурток упэўніў на сцэне паказаў «Паўлінку» Янкі Купалы ў лютым 1913 года. Віленскі ж

гурток пасля адкрыцця першага сезона актыўна і сістэматычна ўзбагачаў рэпертуар, пазнаёміўшы глядачоў з такімі спектаклямі, як «Пашыліся ў дурні» М. Крапіўніцкага, «Сватанок» А. Чэхава, «Модны шляхцок» К. Каганца, «Залёты» В. Дуніна-Марцінкевіча, «У зімовы вечар» паводле Э. Ажэшкі. Наведаўшы адзін з вечароў, калі драматычны труп іграў камедыю «Пашыліся ў дурні», Януб Колас узрушана дзяліўся ўражаннямі і напісаў такія словы: «Гэты вечар паказаў мне, што, канечне, трэба шырэй ідэю тэатра, несіці яго ў вёскі і мястэчкі, у самыя нізкі, а беларус, як мне здаецца, мае вялікую здольнасць да тэатра». Станаўленне і развіццё беларускай сцэны, асабліва ў гады Савецкай улады, правердзілі прарочую выснову народнага паэта Беларусі, Музычна-драматычнага гуртка, дзейнасць якіх праходзіла ў першы дзесяцігоддзі нашага стагоддзя, мелі вялікае значэнне для такога станаўлення і развіцця.

Ф. КАЛЯДА.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці беларускай савецкай літаратуры і актыўную грамадскую работу Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў пісьменніку ПЫСІНУ Аляксею Васільевічу ганаровае званне заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

За вялікія заслугі ў развіцці савецкага тэатральнага мастацтва і ў сувязі з пяцідзясяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР ўзнагародзіў народнага артыста ССР, артыста Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра Беларускай ССР Імя М. Горькага ЯНКОўСКАГА Расціслава Іванавіча Ганаровага граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ПРЭМІІ ЧАСОПІСА «МАЛАДОСЦЬ»

Разгледзеўшы публікацыі 1979 года, рэдкалегія часопіса «Малодосць» прысудзіла прэміі за лепшыя выступленні Міколу Вараву (апавяданні «Коль, сяло і вольны вечар», «Дбайнасць», № 12), Кастусю Жуку (вершы, № 10), Вользе Іпатавай (нарысы «Не раз сюды поыводзілі дарогі», № 10, «Зоркі Узбекістана», № 12), Тамары Чабан (рэцэнзія «Насустрач сабе», № 10), Віктару Алесандравічу (ілюстрацыі да апавяданняў, № 5, № 7, № 9, № 12).

ПРЭМІІ ЧАСОПІСА «НЕМАН»

За лепшыя публікацыі ў мінулым годзе часопіс «Неман» прысудзіў прэміі наступным аўтарам: Генадзю Бураўкіну — за падборку вершаў «3 новай кнігі» (№ 4), Уладзіміру Глушакіну — за апавесць «Насенне» (№№ 1, 2), Генадзю Кажушкова — за серыю апавяданняў «Палынак» (№ 2) (пасмяротна), Рыгора Бярозкіну — за літаратурна-крытычны артыкул «...І знойдзены ключ» (№ 11), Галіне Егарэнкавай — за літаратурна-крытычны артыкул «Прастора і рытм сюжэта» (№ 12), Ігнату Дуброўскаму — за нарыс «Гамоніць Палесце» (№ 1) і Вялянціне Кулік — за публіцыстычны артыкул «Нолькі ж трэба любі і агню?» (№ 4).

У ГАСЦЯХ У АРХІТЭКТАРАЎ

У мінскім ДOME архітэктара адбылася сустрэча з народным пісьменнікам Беларусі, першым сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іванам Шамякіным.

Сустрэчу адкрыў заслужаны архітэктар БССР, старшыня праўлення Саюза архітэктараў БССР І. Боўт.

І. Шамякін расказаў пра развіццё беларускай савецкай літаратуры, пра дзейнасць Саюза пісьменнікаў БССР. З асаблівай увагай быў выслуханы расказ пісьменніка аб гісторыі стварэння рамана «Атланты і карытцыды», аб рэальным жыццёвым матэрыяле, які лёг у аснову рамана.

І. Шамякін адказаў на пытанні чытачоў, падзяліўся творчымі планами. У заключэнне быў паказаны фільм «Гандлярка і паэт».

Кожны прыезд народнага артыста ССР, лаўрэата рэспубліканскай прэміі Літвы В. Нарэйкі выклікае цікавасць нашай музычнай грамадскасці, аматараў вакальнага мастацтва. Так было і ў час нядаўняга вечара В. Нарэйкі і піяніста П. Ярамінаса ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

У час антракта — народныя артысты БССР В. Роўда, В. Нарэйка і П. Ярамінаса.

Фота Ул. КРУКА.

24

ПОНАГА

Дзень выбараў
у Вярхоўнаму Савету БССР
і мясцовыя Саветы
народных дэлегацый

Працягваем расказ пра кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР.

нічага завода імя У. І. Леніна і фабрыкі «Чырвоны харчавік» за высокі гонар, які яны мне аказалі, вылучыўшы мяне кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР. Я настаўнічаў на Бабруйшчыне пяць гадоў (Кіраўскі раён быў створаны ў перадаенныя гады з часткі Бабруйскага). А перад гэтым я год працаваў рабочым на Бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце, дзе, дарэчы, працаваў і мой першы вядомы паэты Васіль Вітка, Сяргей Грахоўскі, Аляксей Зарыцкі. Хутка паеду ў Бабруйск на сустрэчу з выбаршчыкамі. Вядома, хвалюся. Гэта будзе і сустрэча са сваім юнацтвам.

— Вы, Пімен Емяльянавіч, з'яўляецеся старшынёй Беларускага рэспубліканскага камітэта абароны міру, членам Савецкага камітэта абароны міру... Некалькі слоў пра гэтую сваю работу...

— Савецкі народ, у тым ліку беларускі, горача падтрымлівае палітыку міру і супрацоўніцтва, палітыку разрадкаў, якую прыняў і непахісна праводзіць наша Камуністычная партыя і Савецкі ўрад.

Абаронцы міру нашай рэспублікі (а імя фактычна з'яўляецца ўвесь беларускі народ — ад пенсіянераў да школьнікаў) на шматлікіх сходах і мітынгх выказваюць сваё абурэнне ва ўраўнаважаны дзеянні амерыканскіх «каршуноў», падпальшчыкаў ядзернай вайны, пекінскіх гегеманістаў, паўднёва-афрыканскіх расістаў, чылійскіх і парагвайскіх фашыстаў, усіх антысаветчыкаў, чалавечанавіснікаў, рэакцыянераў.
Мы падтрымліваем усе наро-

ды, якія змагаюцца за мір, свабоду, дэмакратыю. Члены Беларускага рэспубліканскага камітэта абароны міру, яго шматлікі актыўны прымаюць дзесяткі замежных дэлегацый прыхільнікаў міру. Мы расказваем пасланцам далёкіх нарбдаў пра савецкі лад жыцця, пра нашу міралюбіваю палітыку, пра цяжкія страты, якія мела наша рэспубліка ў мінулы вайне, пра гераізм беларускага народа. І не толькі расказваем, але і паказваем нашы заводы, калгасы, музеі, помнікі, школы, дзіцячыя сады. У апошні час асабліва хвалюючымі былі сустрэчы з пасланцамі гераічнага В'етнама і прадстаўнікамі фронту вызвалення Палесціны.

Варта адзначыць, што працоўныя БССР уносяць значны ўклад у фонд міру, аддаючы свае зберажэнні, заробленыя сродкі на вахтах міру. Роботнікі мастацтва і літаратуры часта ўносяць свае ганарары і прэміі ў гэты высякародны фонд. Толькі за мінулы год працоўныя Беларускай ССР унеслі ў фонд міру больш чым пяць мільёнаў рублёў.

Нядаўна ў Маскве адбылася Савецкая канферэнцыя прыхільнікаў міру. Дэлегацыя БССР прыняла ў ёй самы актыўны ўдзел.

Цяпер, калі злочынная дзейнасць падпальшчыкаў вайны, іх агідная антысавецкая прапаганда наблілі нечуваны размах, мы яшчэ больш ўзмоцнім барацьбу за мір і разрадку. Гэта мае непасрэднае дачыненне да літаратуры, да працы пісьменніка.

«ПІСАЦЬ СУМЛЕННА, ПРАЎДЗІВА, ШЧЫРА...»

Інтэрв'ю з Піменам ПАНЧАНКАМ

— Пімен Емяльянавіч, нам было прыемна даведацца, што вы зноў вылучаны кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Радасная гэта вестка і для шматлікіх прыхільнікаў вашага таленту. І, вядома ж, чытачам цікава ведаць, якімі новымі кнігамі, творами вы парадуете іх у бліжэйшы час?

— Галоўны абавязак пісьменніка — пісаць. Пісаць сумлен-

на, праўдзіва, шчыра, цікава; паказваць нешта новае ў жыцці свайго народа, у пачуццях савецкага чалавека. У меру сваёй здольнасці заўсёды імкнуўся да гэтага і я.

У наступным годзе пачнецца выданне майго чатырохтомнага збору твораў. У апошні час я рыхтаваў да друку два першыя тамы. Нядаўна здаў іх у выдавецтва «Мастацкая літаратура». Пішу новую кнігу вершаў. Некалькі з іх былі надрукаваны ў канцы мінулага года ў «ЛіМе». У лютаўскім нумары «Полымя» будуць надрукаваны мае новыя вершы. Патроху працую і ў іншым жанры. Але пра гэта гаварыць яшчэ ранавата.

— Сустрэчы з чытачамі, паездкі па рэспубліцы, мабыць, нямаюць даюць вам як паэту?

— Наш імклівы і бурны час, НТР прынеслі велізарныя змены ў жыццё савецкага чалавека. Мы ганарымся поспехамі Беларусі, нашым гераічным народам. Калі пісьменнік доўга не сустракаецца з нашымі цудоўнымі людзьмі: рабочымі, кал-

гаснікамі, моладдзю, ён можа непапраўна адстаць. А не ведаючы сучаснага жыцця — не напішаш праўды пра свой народ.

За час майго дэпутацкай працы мне пашчасціла даволі часта сустракацца з людзьмі ў розных мясцінах Беларусі. Людзі пачалі жыць больш зможна, непараўнана выраслі іх культурны ўзровень, іх запатрабаванні. У кожнай паездцы бацьш перамены. Перамены, новае і нечаканае. Машынізацыя, высакаякаснае абсталяванне, інакшы стыль працы, інакшыя канфлікты. Цяпер ні ў горадзе, ні ў вёсцы кепскай кнізе, кепскаму фільму, кепскай музыцы ходу няма. Наша адказнасць за свае творы вельмі ўзраста.

Я глыбока ўдзячны калектывам Бабруйскага машынабудаў-

стацтва як цікавую, духоўна багатую асобу, асобу ў сваім часе, якая жыве праблемамі часу, думае над тымі пытаннямі, што хвалююць многіх.

Шукаючы новыя формы перадач, мы не адмаўляемся і не будзем адмаўляцца ад ужо знойдзенага. Напрыклад, некалі на радыё была папулярная перадача «Літаратурныя чытанні». Апошнім часам пра яе неяк забыліся. Мы яе аднавілі — яна атрымала добры рэзананс.

Маем намер яшчэ больш шырока інсцэніраваць папулярныя апавесці, апавяданні, аднак спадзяёмся і на тое, што пісьменнікі і драматургі напішуць і арыгінальныя радыёп'есы (іх пакуль што амаль няма), прапануюць тэлеп'есы.

Хацелася б, каб больш цеснымі сталі нашы сувязі з беларускімі кампазітарамі. Напрыклад, пачалі мы перадачу пад рубрыкай «Прэм'ера песні», якую заўважылі і прынялі адразу ж многія слухачы, — і вось нечакана выявіўся своеасаблівы дэфіцыт на сучасную песню. Мы, шчыра кажучы, думалі, што нас літаральна заваліць новымі песнямі, а прапанова амаль няма...

Радыё, тэлебачанне — шматмільённая аўдыторыя, акрамя ўсяго іншага, яны даюць, як нішто болей, агромністую вя-

— Зразумела, Генадзь Мікалаевіч, што ў вас, як у міністра, клопатаў хапае. Але ж вы — паэт. І цікава, як вы сумяшчаеце напружаную арганізатарскую і кіруючую работу са сваёй творчасцю, з вашай грамадскай дзейнасцю?

— Што і гаварыць, цяжка сумяшчаць... Большасць часу паглынае работа старшыні камітэта, на паэтычную застаецца зусім мала...

— Аднак у 12-ым нумары часопіса «Маладосць» мы прычыталі падборку вашых вершаў. Новых вершаў, падкрэслім. У студзенскім нумары часопіса «Неман» надрукаваны ваш артыкул пра творчасць і жыццё Васіля Быкава, у Маскве выходзіць ваш новы паэтычны зборнік «Крывое», перакладзены Іванам Бурсавым і Браціславам Спрынячанам...

— Я не збіраюся ні ў якім разе пакідаць рабочыя літаратурныя радыё. Хоць хочацца рабіць значна больш. Не хапае часу, каб засяродзіцца над радком, над задумай... Можна, навуочы больш строга і ашчадна планавачы свой дзень...

— А пакуль што часу ў вас быццам не пабоўшае. Як вядома, вас вылучылі кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР...

— Мне вельмі прыемна, што назвалі маю кандыдатуру, вылучыўшы мяне кандыдатам у дэпутаты па Лужкоўскай выбарчай акрузе, мае землякі. Пастараюся апраўдаць іх вялікі давер.

НАБЛІЖЭННЕ ДА ЧАЛАВЕКА

Інтэрв'ю з Г. БУРАЎНЫМ

— Генадзь Мікалаевіч, першае пытанне да вас як да старшыні Дзяржтэлерадыё рэспублікі. Чым характарызуецца сёння дзейнасць гэтых важнейшых сродкаў масавай інфармацыі, якія стаяць перад імі задачы менавіта ў нашы дні. — Вядома ж, што кожны этап мае нейкія свае асаблівасці, свае акцэнты?

— Задачы сённяшняга дня тэлебачання і радыёвяшчання самым непасрэдным чынам вынікаюць з пастановы ЦК КПСС «Аб далейшым палепшэнні ідэалагічнай, палітыкавыхаваўчай работы». Галоўны наш клопат — набліжэнне ўсёй прапаганды да чалавека. А гэта значыць, што мы павінны

адмаўляцца ад агульных слоў, ад рознага роду тарбаршчыны, засяроджваючы ўвагу на важнейшыя канкрэтныя з'явы жыцця, на прыкладах канкрэтных чалавечых лёсаў. І, безумоўна, пры гэтым павінна быць рэзка ўзнята майстэрства радыё і тэлежурналістыкі.

— Адна з важнейшых плыней ідэалагічнай работы — гэта плынь, звязаная з літаратурай і мастацтвам. Што новага ў прапагандзе літаратуры і мастацтва сродкамі тэлебачання і радыё, якое месца зоймуць яны ў далейшых перадачах?

— У нас традыцыйна трывалыя кантакты з пісьменнікамі, артыстамі, кампазітарамі, іншымі дзеячамі культуры і мастацтва рэспублікі. Супрацоўніцтва гэтае дае добры плён. Нядаўна пачалі праходзіць «Сустрэчы ў радыёстудыі», у якіх слухача не толькі знаёмяць з творчасцю таго ці іншага гасця студыі, але і робяць яго ўдзельнікам абмеркавання важных грамадска-палітычных пытанняў, якімі жыве, якімі цікавіцца той ці іншы пісьменнік, мастак, кампазітар.

Набываюць папулярнасць творчыя сустрэчы ў тэлестудыі «Ліра», у якой гледзчыя сустракаліся ўжо з Максімам Лужаніным, Янкам Брылём. Мэта «Ліры» тая ж, што і ў радыёсустрэч: паказаць вядомага дзеяча культуры, ма-

МУЗЫКАЙ СКАЗАНА МНОГА...

Да партрэта Яўгена ГЛЕБАВА

Каб ён здаволюся дасягнутым і спачываў у гэтым утульным крэсле «хрэстаматыйна-

га» аўтара — не, такога, здаецца, не бывала. Калі ні звернешся да яго, пачуеш: «пішу», «скончыў»; або — з усмешкай — «яшчэ дабіваю». Ці сам кампазітар, працуючы, вынайшаў якісь вечны рухавік творчасці, ці тое — шчаслівы дэр прыроды... Ва ўсякім разе, «прывучыў» ён слухача да штогадовых прэм'ер. Ведаюць прыхільнікі таленту Яўгена Глебава: музыка, якую пакуль чуе толькі ён адзін, хутка загучыць для ўсіх, прывабіць неспадзяванымі вобразамі, яркай, пазбаўленай банальнасцей, аркестравай мовай. І будзе гэта сустрэча з незнаёмцам — знаёмым. Не чужою ж рукою — рукою мастака сапраўды народнага пішацца твор.

Ён вельмі чулы да навакол-

ля; і калі гутарыць на занятках у кансерваторыі са сваімі студэнтамі, і калі слухае палітычныя навіны, і калі чытае літаратурную класіку, і калі сустракаецца са слухачамі. Шлях кампазітара, усё багацце яго эмацыянальнага свету, яго інтэлектуальны скарб — чалавечыя перажыванні, роздум, мастакоўскія пошукі, назіранні, — усё гэта спакваля пераходзіць у музычныя вобразы. Глебаўскай музыкі наўрад ці хто з нашых чытачоў не ведае, не памятае твораў, у якіх — героі старажытнай легенды пра Машэку і зухватыя мушкетэры, дасціпныя палешукі-дудары і сённяшняга гарэцкага моладз, землякі-партызаны і народ нескаронай сярэднявеквай Фландрыі... Нямаюць напісана пра народ-

нага артыста рэспублікі Я. Глебава, чьё імя сёння звязваюць са значнымі дасягненнямі музычнага мастацтва Беларусі, пра яго маленства і маладосць, што прайшлі ў рабочым асяроддзі, пра яго саматужныя спробы навучыцца музыцы і працу на чыгунцы; пра выдатныя поспехі Глебава-студэнта; пра кампазітара, з творчасцю якога сёння знаёмы слухачы больш чым дзесяці краін свету.

Пра яго як чалавека і як грамадскага актывіста гавораць радзей. Чаму? Можна, таму, што на людзях ён часам падаецца «бясшумным», «малакантактным», нават «непадступным». Але за гэтай вонкавай замкнёнасцю — натура чулая, далікатная, спагадлі- (Заканчэнне на стар. 4).

НЕРВОВА САШЧЭМЛІВА-ЮЧЫ свае доўгія хударлявыя пальцы, ён, быццам маятник, хадзіў узад-уперад па вузкім пакойчыку і ўсхвалявана гаварыў:

— У пяці пакаленняў продкаў Баха гісторыкі налічылі восем музычных дараванняў! А колькі талентаў было ў родзе Дарвіна?! Альбо ўзяць нас з табою, старых інтэлігентаў... І параўнанні няматэматыкі першымі ўніверсітэцкімі рабфакцамі: 72 — сяляне, 69 — рабочыя, 19 — чырвонаармейцы... На жаль, паважаны сябар, існуе заканамернасць: нашы будучыя здольнасці ў значнай ступені прадвызначаюцца прыродай. Яе не падманеш! Тыя сяляне, магчыма, змогуць стаць больш-менш добрымі аграномамі, рабочыя — майстрамі, салдаты — малодшымі афіцэрамі. Але ж, акрамя іх, універсітэт павінен рыхтаваць і генералаў навукі — вучоных, даследчыкаў... А адкуль возьмуцца гэтыя самародкі, таленты ў рэспубліцы, дзе каля 80-ці працэнтаў насельніцтва ўвогуле непісьменныя? Дзе ёсць толькі тры настаўніцкія інстытуты, і тыя не з правамі ВНУ!

— Чакай, Андрэй: акрамя генатыпа, на які ты спасылаешся, ёсць яшчэ і сацыяльнае, фізічнае асяроддзе, — даказваў свайму апаненту прафесар Д. Канчалоўскі. — Асобу вызначае яшчэ і сацыяльная праграма, якую ты не хочаш зразумець! Не, я згодны з Леніным, што сацыялізм трэба будаваць з таго матэрыялу, які пакінуў нам капіталізм... Заўтра ў БДУ пачатак лекцыі. Самую першую даручана чытаць мне. Прыходзь, паглядзі на гэту моладзь, у якую ты не верыш...

Першага лістапада 1921 года роўна ў 12 гадзін прафесар Д. Канчалоўскі пачаў чытаць у перапоўненай актавай зале лекцыю пра культуру старажытнага Рыма. Час ад часу ён паглядаў на сваіх слухачоў і заўважаў, як тое ж рабіў яго сябар. Не, гэта была не зялёная моладзь. Гэтыя хлопцы і дзяўчаты, бадай, ведалі і бачылі ў жыцці многа такога, пра што не здагадваліся яны, сівыя ветэраны навукі. І хай не надта многа было ў іх «академічных» ведаў — вось і прыёмныя экзамены ў той год не рабілі, — але якую прагаю гэтых самых ведаў свяціліся іх вочы! Яны слухалі гісторыю старажытнага свету, крытычна асэнсоўвалі жыццё, і на тварах іх была ўпэўненасць: «Мы наш, мы новы свет збудзем!» У навуцы яны бачылі зброю ў барацьбе за гэты новы, светлы храм свабоды, роўнасці і брацтва.

І хай катастрофічна не хапала аўдыторыі, хай на 10-15 чалавек быў толькі адзін падручнік, хай у складчыну купляўся пінжак, у якім па чарзе хадзілі ў тэатр, — нішто не магло спыніць гэтую смелую атаку на ведаў студэнтаў ляскага прызыву ў навуку. Не, не генатыпам, а менавіта новымі сацыяльнымі ўмовамі кіраваўся Ільіч, калі ён асабіста пісаў першыя дэкрэты Саветаў

кага ўрада аб стварэнні і развіцці савецкай вышэйшай школы. Яго смелы план рэвалюцыйнага будаўніцтва сістэмы ВНУ ажыццяўляўся літаральна на вачах. У ліпені 1922 года Ленін атрымаў тэлеграму з Мінска: «Універсітэт, знаходзячыся на заходняй мяжы Федэрацыі, выкананне ўскладзеную на яго культурную і палітычную місію...»

Выканаў: толькі за 1925 год студэнты БДУ навучылі чытаць і пісаць 1.015 чалавек.

Выканаў: у асабістай біблія-

чынаў выпускаць «генералаў навукі», якія неўзабаве ўсе часцей і часцей пачалі дамагацца бліскучых перамог на міжнароднай арэне. Сацыяльная праграма аказалася мацнейшай за прыродны генатып: выпускнік БДУ У. Платонаў таксама прыйшоў у яго з вёскі, але ўжо ў 28 гадоў стаў прафесарам, меў 50 навуковых прац, 20 з якіх перакладзены на замежныя мовы. Гэта ён, учарашні вясковы хлопец, рашыў праблему апраксімацыі ў алгебраічных групах і максі-

сар Н. А. Сталяроў — жорстка закатаваны...

Як у часы сярэднявечаў, палалі ў двары універсітэцкага гарадка кастры з кніг, фашысцкія вандалы знішчылі багаццейшыя заалагічны, геалагічны, мінеральны і гісторыка-археалагічны музеі БДУ, укралі яго славетную калекцыю карысных выкапняў. Кат беларускага народа Кубэ за месяц да дваццацігоддзя універсітэта пісаў Розенбергу, што ў ім бессэнсоўна «знішчаны і разрабаваны прыборы вартасцю ў міль-

БДУ У. І. Леніна. А ўсяго цяпер у 31 ВНУ БССР вучыцца звыш 171 тысячы чалавек амаль па 200 спецыяльнасцях. Па 61 з іх штогод атрымліваюць дыпломы БДУ каля 3 тысяч чалавек. А універсітэцкія дыпломы ўвогуле — значна больш: побач з Беларускай і пры самай непасрэднай яго дапамозе створаны універсітэты ў Гомелі і Гродне.

Такім чынам, збыліся прарочыя словы У. І. Піцэты, першага рэктара БДУ: «Адкрыццё універсітэта — падзея вялікай культурнай і палітычнай важнасці. Яна дае штуршок для развіцця беларускай культуры, разбурае яе і пакажа ўсяму свету, чаго можа дасягнуць народ, які разбіў ланцуг рабства».

Так, ва ўсім свеце вядомы зараз флагман беларускай вышэйшай школы. У мінулым навучальным годзе, напрыклад, тут вучылася 650 іншаземных студэнтаў з 61 краіны, а сёлета ўжо каля 800. 33 выкладчыкі універсітэта чытаюць лекцыі ў замежных ВНУ.

Сённяшнія навучэнцы БДУ не ў якасці тэарэтычнага пастулата, а на асабістай практыцы пераканваюцца, што навука ўсё больш ператвараецца ў вытворчую сілу: 111 дагавораў аб навукова-тэхнічным і вучэбна-навукова-вытворчым супрацоўніцтве звязаны БДУ з рознымі ўстановамі і прадпрыемствамі. Толькі летась эфект ад укаранення ў вытворчасць распрацовак вучоных і студэнтаў склаў каля 7 мільянаў рублёў. З мэтай найлепшай падрыхтоўкі спецыялістаў ВНУ з кожным годам усё цяжней змякаюцца і вытворчасцю. Так, універсітэт плённа супрацоўнічае з ВА «Інтэграл» і іншымі. Дзякуючы гэтому БДУ стаў першай у краіне ВНУ, дзе шырока выкарыстоўваецца ЭВМ — электронная вылічальна-навуковая сістэма на базе ЭВМ «Мінск-32».

Высокая ступень забеспячэння лабараторый і кафедраў сучасным абсталяваннем адкрывае шырокія магчымасці для плённай навуковай работы. Не выпадкова зусім нядаўна прафесарам БДУ У. Р. Барышэўскім зроблена навуковае адкрыццё ў галіне ядзернай фізікі. Яно стала чацвёртым у гісторыі навукі рэспублікі і першым, зробленым даследчыкамі вышэйшай школы Беларусі. Універсітэт паступова ператвараецца ў адзін з вядучых навуковых цэнтраў па ядзернай фізіцы.

Аб многім сведчыць і той факт, што распрацаваная тут апаратура атрымала высокую адзнаку спецыялістаў па выніках работы яе ў эксперыментальных міжнароднай праграмы «Саюз — Аполон»... А пачаткам гэтых спраўды касмічных вышын, штуршком для творчай думкі, наватарства і няспыннага навуковага пошуку стаў той далёкі дэкрэт Леніна, што адкрыў «шырокія шляхі да крыніц ведаў і культуры» не адзінак, не класу прывіляваных, а народным масам.

А. УЛІЦЕНАК.

1870-1980

«Вашым, таварыш, сэрцам і імем...»

ФЛАГМАН ВЫШЭЙШАЙ ШКОЛЫ

«...У азнаменаванне Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года, разнаволіўшай працоўныя масы ад палітычнага, эканамічнага і духоўнага прыгнёту з боку маючых уладу і адкрыўшай ім шырокія шляхі да крыніц ведаў і культуры, заснаваць рад новых універсітэтаў...»
З ДЭКРЭТА, ПАПІСАНАГА ЛЕНІНЫМ.

тэцы Уладзіміра Ільіча налічвалася больш за 20 кніг трынаццаці вучоных беларускага універсітэта. А сустракаючы 110-ую гадавіну з дня нараджэння Леніна, у БДУ падлічылі, што ўсяго тут напісана больш за 6 тысяч манаграфій і звыш 15 тысяч іншых навуковых прац.

Выканаў: на базе яго факультэтаў былі створаны чатыры буйнейшыя інстытуты рэспублікі — медыцынскі і політэхнічны, народнай гаспадаркі і педагагічны. Гэта — прыклад жыццядзейнасці ідэй Ільіча, дзякуючы якім першая пяцігодка падрыхтоўкі кадрыў была перавыканана. Так, у ВНУ Беларусі ў 1931—1932 гг. вучылася 8.400 студэнтаў замест 4.500 па плану. Партыя і ўрад праяўлялі вялікі клопат аб падрыхтоўцы спецыялістаў. Калі, напрыклад, на стварэнне універсітэта быў адпушчаны толькі адзін мільён рублёў, то за першую пяцігодку на мэты народнай адукацыі ў рэспубліцы выдаткавалі 313, а за другую — 1.489 мільянаў рублёў. Ніхто ў капіталістычным свеце не мог пахваліцца лічбамі такога росту асігнаванняў на асвету народа!

І вынікі гэтых клопатаў былі відавочныя. Ужо ў 1927 годзе на міжнародным кангрэсе матэматыкаў прадстаўнік БДУ У. Дыдырка прачытаў даклад на беларускай мове. Гэта было сенсацыяй для вучонага свету Захаду: што за мова такая з'явілася і на якой базе ўзнікла гэтая новая школа ў матэматыцы? Здзіўленне яшчэ больш узрасло, калі пасля беспаспяховай спробы арганізатараў кангрэса знайсці перакладчыка Дыдырка паўтарыў свой даклад на нямецкай мове...

Так беларускі універсітэт па-

мальнасці для арыфметычных груп, даказаў гіпотэзу Кнезера-Тытса, пабудаваў тэорыю перыядычных лінейных груп, рашыў праблему Мальцева пра лінейныя групы канечнага рангу і г. д.

У ліку выхаванцаў універсітэта — лаўрэат Ленінскай прэміі акадэмік АН СССР Л. А. Арцымовіч, прэзідэнт АН БССР М. А. Барысевіч, віцэ-прэзідэнт АН БССР К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва), народны паэт БССР П. У. Броўка, акадэмік АН БССР А. Н. Сеўчанка і многія іншыя сусветна вядомыя дзеячы навукі і культуры, большасць якіх прыйшла ў БДУ з сем'яў рабочых і сялян.

У чэрвені 1941 года 21 тысяча студэнтаў з 22 ВНУ рэспублікі здавалі экзамены. Нечакана экзаменаваць іх і выкладчыкаў стала вайна. Яна правярала не адны ведаў. Яшчэ — перакананні. Грамадзянскую мужнасць. Уменне быць верным сынам Радзімы. Гатоўнасць аддзячыць ёй за клопаты.

Гісторык І. Ф. Лочмель, матэматык Н. В. Рыбакоў, біялаг В. А. Нісневіч, географ В. Е. Зудзілін — гэта толькі некаторыя з 450 добраахвотнікаў універсітэта, што пайшлі на фронт у першыя дні Вялікай Айчыннай. Маладая народная інтэлігенцыя ў час цяжкіх выпрабаванняў засталася вернай свайму народу і свайму Радзіме. Для ліквідацыі навуковых устаноў рэспублікі фашысты паспрабавалі стварыць так званы «Камісарыят адукацыі і культуры». Але ніводны вучоны не пайшоў працаваць у яго. Вучоныя бралі ў рукі зброю. І змагаліся. За ўдзел у барацьбе з акупантамі дацэнты Е. І. Зубковіч, А. В. Вязовіч, М. Я. Пелепа, Г. Н. Сераловіч былі расстрэляны, прафе-

ёны марак».

Аднак паходню ведаў, запаленую Ільічам, нельга было патушыць. Ужо ў кастрычніку 1943 года на станцыі Сходні пад Масквой каля 300 студэнтаў БДУ прыступілі да заняткаў на пяці факультэтах. Яшчэ праз год яны вярнуліся ў Мінск.

Дом аказваўся спаленым і разбураным, халодным і галодным. Але ці не ў такіх жа ўмовах быў універсітэт у далёкім 1921 годзе? Ці не бачыў тады прафесар Канчалоўскі, што большасць яго слухачам не хапіла лавак і яны слухалі лекцыю стоячы? Але была і на тварах студэнтаў соракацвёртага ўпэўненасць іх далёкіх равеснікаў: «Мы наш, мы новы свет збудзем!».

Яны аказаліся выдатнымі будаўнікамі: у дзень 30-годдзя стварэння БССР БДУ за заслугі ў развіцці навукі і падрыхтоўцы спецыялістаў прысвоіваецца імя У. І. Леніна, імя чалавека, якому ён быў абавязаны сваім нараджэннем. А 7 студзеня 1967 года БДУ ўзнагароджваецца ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Сёння атрад «генералаў навукі» БДУ налічвае ў сваіх радах звыш 2 тысяч чалавек, сярод якіх 8 акадэмікаў і членаў карэспандэнтаў АН БССР, каля 90 дацэнтаў і прафесараў, звыш 600 дацэнтаў і кандыдатаў навук. Вучэбна-выхаваўчая, навукова-даследчая і метадычную работу ажыццяўляюць 105 кафедраў, 3 вучэбна-навуковыя станцыі, 2 навукова-даследчыя інстытуты, 3 праблемныя лабараторыі, 12 факультэтаў.

50 з 957 тысяч спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй адукацыяй, якія працуюць зараз у народнай гаспадарцы рэспублікі, з'яўляюцца выпускнікамі

вёў у звычайных клопатах: працавалася, і хораша. Закончыў партытуру «Казкі» па матывах апавесці Экзюперы «Маленькі прынец» (твор прагучаў на адкрыцці новага філарманічнага сезона), напісаў музыку да кінафільма «Дзікае паляванне караля Стаха». Атрымаў і прыемную навіну: у Эрфурце аркестр пад кіраўніцтвам У. Нісэна выканаў сюіту з балета «Ціль Уленшпігель». Тым часам — новыя планы, сярэдніх і работа са студэнтамі, і грамадскія абавязкі камуніста Я. Глебава, і творчасць. Разам з балетмайстрам Г. Маёравым працуе над харэаграфічнымі кампазіцыямі, што ўвядуць у новую праграму Дзяр-

жаўнага ансамбля танца БССР. Фальклорныя матывы, сучасныя інтанацыі і рытмы, элементы народных абрадаў, згадкі нашай гісторыі імкнучыся спалучыць стваральнікі ў своеасаблівых аркестрава-танцавальных пазмах. (Цікава, што ў гэтай рабоце для ансамбля удзельнічаюць і тры маладыя кампазітары — У. Прохараў, В. Помазаў, У. Кандрусевіч — выхаванцы Я. Глебава).

Да беларускага народнага матэрыялу звяртаецца Я. Глебаў і ў музыцы да мультыплікацыйнага фільма «Несцерка», пераплаўляючы арыгінальныя інтанацыі і фальклорныя напеўныя ў музычны характарыстыкі персанажаў: блазнаў, паноў і,

канечне, галоўнага героя.

Яшчэ дзве буйныя задумы чакаюць уважання ў глебаўскай музыцы: з прапановай напісаць Пятую сімфонію звярнуўся кіраўнік Сімфанічнага аркестра Белтэлерадыё Б. Райскі, а балетмайстар Хельсінскага тэатра Э. Сільвестрсан (яна паставіла на фінскай сцэне «Ціль Уленшпігель») запланавала на лістапад гэтага года прэм'еру «Маленькага прынца» — тэматычнай асновай новага балета Я. Глебава будзе сімфанічная паэма «Казка»...

Час міне хутка — і музыка, якую сёння чуе толькі ён, кампазітар, пачуем і мы.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

МУЗЫКАЙ СКАЗАНА МНОГА...

(Заначэнне. Пачатак на стар. 3).
Вая. Многа настрой-фарбаў на ягонай кампазітарскай палітры: пясчотныя, задуменныя, вясёлыя, саркастычныя, тужлівыя... Ды назменна праменьні ў ягонай музыцы нейкая ваяўнічая даброта. Яна і «выдае» пільнаму слухачу жыццёвую і мастакоўскую пацізю Я. Глебава: чужыя патрэбы і просьбы прымаць да сэрца і адгукца на іх дабром. Непрыкметным дабром — без анонсаў. І не суцяшальным дабром, а ваяўнічым дабром — выкрывальнікам не-

справядлівасці, беспрынцыповасці, невуцтва.

Некалі ён лічыў: што б ні сталася, не зваяж на нягоды, ведай сваю справу і рабі яе сумленна. З гадамі задумаўся: не, жыць толькі дзеля сваёй прафесіі — мала! Нечакана паліць заняці са студэнтамі. Варта цяпер паслухаць, як Глебаў-педагог можа захоплены — гадзінамі! — расказваць пра мінулы ўрок кампазіцыі, гаварыць — так хораша, зычліва, патрабавальна — пра сваіх вучняў.

Леташні адпачынак ён пра-

НЕЯК ГАДОУ з востем назад Уладзімір Караткевіч у сваім заклапочаным артыкуле «Што здарылася з апавяданнем?», якім ён адгукваўся на не менш трывожнае пытанне аднаго з чытачоў на старонках «Літаратурнай газеты», з хітраватай усмешкай дзівіўся з таго парадокса, што ў той час, калі людзі чытаюць толькі тоўстыя кніжкі, выдаўцы ўсё-такі выпускаюць у свет шмат тоненькіх кніжак апавяданняў. Тлумачыць ён такую нелогічную логіку, укладваючы ў іх аўсны сэнс: «Падумаеш, важнае. Страта невялікая, а патрабаванні... якія могуць быць патрабаванні да апавядання? Быць раман, было б пра што пагаварыць...»

Сапраўды, ці ёсць пра што гаварыць, калі апошнім часам ледзь не ўсю плошчу нашых тоўстых часопісаў займаюць вельмі «тоўстыя» творы (часта з абавязковым папярэджаннем: «канец першай часткі», «працяг будзе...») і на апавяданне натрапляеш у лепшым выпадку праз нумар. Як жа пачувае сябе апавяданне ў гады «нечуваных поспехаў» нашага рамана, у часы «раманага бума», у пару, як відаць, зацяжыной і, як на мой погляд, вельмі небяспечнай для нашай літаратуры хваробы — гігантаніі? Ці можна пра сучасную «малафарматную» прозу гаварыць як пра мастацкі факт, як пра сур'ёзную з'яву ў нашай літаратуры?

Паслухаем крытыкаў. Не тых аўтараў, што тады-сяды пішуць выпадковую сяброўскую рэцэнзію на які-небудзь чарговы зборнік апавяданняў, а тых, хто даўно шчыра заклапочаны станам нашага апавядання, хто блізка да сэрца ўспрымае яго беды, хто з пачуццём высокай адказнасці за годнасць нашай літаратуры спрабуе прааналізаваць складаныя працэсы, што адбываюцца ў нашай «тонкай» прозе.

«Апавядальнае слова выканала сваю ролю разведчыка новага і сёння ўважліва падбірае тое, што абагульнены позірк не заўважыў... асноўнае дзеянне адбываецца на «сцэне» буйных эпічных форм», — лічыць Міхась Тычына. Серафім Андраюк настроены не так песімістычна, але і ён з журботным спакоем констатуе: «...далёка не ўсё ў сучасным апавяданні робіцца так, як хацелася б, як патрэбна было б...», жанр апавядання «дзесьці спыніўся ў сваім руху, і супынак гэты дужа цягнуўся»...

І як тут не ўспомніць тую бібліятэкарку, лемантацыяй якой «Літаратурная газета» чамусьці заканчвала дыскусію «Актуальныя праблемы сучаснага апавядання» (1972 г.), якую пачынаў У. Караткевіч вышэй названым артыкулам. Бібліятэкарка абвясчала, што за многа-многа гадоў ніхто ніколі не папрасіў кніжкі апавяданняў, што яно ўжо «ў стане агоніі», што яно ўжо памірае, як памерлі некалі оды і мадрыгал, што яно хутка зусім «знікне па прычыне яго «непрактычнасці». І як не прыгадаць, што не хто іншы, а Чынгіз Айтматаў, і не дзе-небудзь, а на V з'ездзе пісьменнікаў СССР гаварыў, што «апавяданне шмат у чым страціла сваю прывабнасць», што жанр апавядання «бяднее, драбнее, губляе ўласціваю яму годнасць», а «апавяданні цяпер пішуць хто хоча і як хоча»...

Набраўшыся цярглення і прачытаўшы ледзь не ўсе нашы апавяданні апошніх некалькіх гадоў, вымушаны пагадзіцца з праўдай гэтых непрыемных для таго-сяго слоў: і ў нас нямае пішуць і «хто хоча і як хоча». Але ж ніяк нельга пагадзіцца са сцвярджаннем, што «асноўнае дзеянне» ў нас адбываецца на «сцэне» рамана.

Было б дзівацтвам выступаць увагуле супраць рамана. Згодзен з І. Чыгрынавым, што «можа быць, некаторых народаў добра не ведаюць у свеце толькі таму, што ў іх няма выдатных раманаў». Пра тое, «хто мы такія і адкуль мы родзім» (словы М. Матукоўскага), іншыя народы найперш мяркуюць па «Новай зямлі» і «Палескай хроніцы». Але ж бяда ў тым, што апошнімі часамі перад намі «проста тоўстыя кнігі» (выраз В. Астаф'ева), якія тужацца на сапраўды вельмі ганаровае званне — раман.

Кажуць, што даўно ўжо ў нас не было апавядання, якое стала б падзей, вельмі прыкметнай з'явай у літаратуры. Ну што ж! І раней нават у вялікіх апавядальнікаў вялікія апавяданні паўляліся не штодня. Апошні ўзлёт нашага апавядання быў дзесьці ў шасцідзясятых гадах. Але ж і ў перыяд адноснага зацішша былі ў нас апавяданні самай высокай мастацкай пробы — «Гуртавое» Янкі Брыля, «Гусі мае, лебедзі...», «Поезд ішоў на захад» П. Місько, якія па кандэнсаваным жыццёваму зместу, па напалу пачуццяў і глыбіні думак з'яўляюцца, па сутнасці, «спрасаванымі» раманами. А былі ж апавяданні А. Кудраўца, А. Жука, В. Віткі,

А. Васілевіч, Г. Далідовіча і інш. Як тут не нагадаць кнігу А. Кудраўца «Дзень перад святам», у якой, бадай, усе апавяданні — літаратура самага высокага ўзроўню. Ці хоць бы той жа цыкл «бальнічных» апавяданняў В. Віткі, не заўважаны нашай крытыкай. З тых апавяданняў, што пройдуць самую строгаю праверку — праверку часам, — апавяданні «Падгалая» Б. Сачанкі, «Марыула» А. Васілевіч, «Літары на мармур» В. Казько, «Знеўмыя жнівеньскія сны» Я. Сіпакова, «Спечаныя на галінах яблыкі» Г. Далідовіча і некаторыя іншыя. Па праву звярнулі на сябе самую пільную ўвагу лепшыя апавяданні прадстаўнікоў апошняй (у пераважнасці «аршанскай») хвалі — Л. Ка-

менш яму ёсць што сказаць, тым больш ён раскавае, той рэдка бывае ашчадны і ў сваіх «буйнафарматных» творах. У апавяданні няма за што схаватца, усё лішняе, непатрэбнае тут адразу выпірае, тут няма чым прыкрыць сваю пустату. Тут жа адразу трэба стварыць адпаведны зместу настрой, да канца вытрымаць рытм, тон, лад, мелодыку.

Характэрна высокамастацкага апавядання — у руху пачуцця і думкі, звязаных з рухам жыцця — ў яго блізкай і далёкай (па-за апавяданнем!) перспектыве. І вось гэтая завершанасць унутранага руху і ёсць тое, што і апавяданне, і раман робіць завершаным арганічна-цэласным мастацкім арганізмам.

ГАЛОЎНАЕ- ВЫШЫНЯ ПОГЛЯДУ, або некалькі «чаму?» пра наша апавяданне.

подзежнага, М. Воранава, А. Варановіча, А. Дударова, як пра факт прафесійнай мастацкай прозы можна ўжо гаварыць пра апавяданні І. Стадольніка, У. Рубанава, А. Кажадуба.

І хто адважыцца прадказаць небыццё класічным «Дзікаму голубу» і «Каралю Нябожы» В. Адамчыка? І хіба менш філасофіі, чым у іншым шматтомным рамана, у тым жа брылёўскім апавяданні «Гуртавое»? І ці ж не ўстаюць па сіле мастацкага ўздзеяння ўпоравень з Ганнай, Васіліем, Алейкам дзед Вячэра, Галя і тая безыменная Маці? Вядома ж, столькі «ўмясціцца» ў сябе брылёўскія вобразы не могуць, як раманныя Мележавы, але ж і яны неадлучны ад нашага духоўнага вопыту.

Апавяданне не можа стварыць такі шматгранны і маштабны мастацкі свет, як раман. І такі аб'ёмны характар, які паўстае са старонак сапраўднага рамана, яму не пад сілу. Але ж характары-тыпы далёка не з кожнага рамана выходзяць! Важна, каб твор быў населены жывымі людзьмі, а не літаратурнымі копіямі...

Не стану тлумачыць галаву чытача такімі прамудрасцямі, як спецыфіка жанраў, іх «іерархія». Толькі адно бяспрэчна: апавяданне знаходзіцца не «ля падмурка вялікай піраміды жанраў», яно — жанр раўнацэнны іншым празічным жанрам, а ў пэўным сэнсе — жанр найбольш цяжкай. Апавяданне — гэта не нейкі там разведчык тэм для рамана, што метадам «спроб і памылак» ажывае пэўны пласт жыцця, у вобразнай форме ілюструе пэўныя настроі і ідэі, якія пануюць на дадзеным адрэзку грамадскага жыцця, а раман, маючы іх затым «абагульняе», «сінтэзуе», узводзіць у ранг усеагульных ісцін.

Момент навізны, пошук ісціны, не менш, чым апавяданню, неабходны рамана (і чаго найбольш нестae нашай сучаснай прозе). Так, апавяданне — жанр больш рухомы, «паваротлівы», апавядальнік хутчэй можа адрагавецца на пэўныя змены ў грамадскай свядомасці. Але ж рэакцыя апавядання — гэта не рэакцыя газетнага допісу!

Мы часта цытуем славутыя словы Бялінскага пра тое, што апавесць (а тым больш, значыць, апавяданне) «драбніць жыццё на кроплі і вырывае лісткі з вялікай кнігі жыцця». Але ж у гэтых «кроплях», у гэтых «лістках», у асобных імгненнях, павінна быць, на думку Бялінскага, сканцэнтравана «столькі жыцця, колькі не жыць і за стагоддзі». І самае важнае, што гэтыя згусткі жыцця трэба навак змецаваць у «цесных рамках» апавядання...

Рамкі апавядання сапраўды цесныя, і таму жанр апавядання, бадай, самы цяжкі жанр прозы. Ці не таму некаторыя спрабуюць свае сілы ў такім зусім няпэўным «найноўшым» жанры, як лірычная мініяцюра, якая на практыцы аказваецца пад сілу толькі выключнаму таленту, ды і той не заўсёды святкуе перамогу і звычайную жыццёвую вяду ператварае ў высакаякаснае віно мастацтва, а іншыя адразу бяруцца за такі найбольш «распльвісты», больш свабодны жанр, як апавесць. Хто не прайшоў строгай школы апавядання (на сваёй жыццёвай практыцы глыбока пераканаўся: графаманы звычайна пачынаюць з «рамана» — чым

Апавяданне выхоплівае з жыцця нейкі асобны факт (гэтакім фактам у шырокім сэнсе слова можа стаць і гісторыя ўсяго жыцця чалавечага), але надае гэтам факту высокі сэнс. І ў апавяданні, кажучы словамі А. Платонава, можна паказаць, «што дэлаецца на земле і на небе. О чым господь бог думает». Узровень прозы вызначаецца найперш вышыняй погляду на чалавека. Нічога дробязнага не можа быць у тым, што ўяўляе сабой чалавек, якім бы «маленькім» ён ні быў, якое б сціплае месца на прыступках грамадскай лесвіцы ён ні займаў. Самыя «прыватныя» падзеі ў жыцці чалавечым, усе яго надзеі і расчараванні, радасці і беды не могуць быць дробнымі, калі іх не здрабніць сам аўтар.

Апавяданне загучыць толькі тады, калі ў ім узнікне момант абагульнення, тыпізацыі. Галоўнае цяжкасць апавядання — захаваць праўду жыцця і не страціць вышыні ідэалу, у імя якога мы і раскаваем нейкую чарговую гісторыю, надаць яму сілу пачуцця, спалучаную з глыбінёй думкі, «зэрзіць» чытача гэтым пачуццём, прымусяць яго хоць на міг задумацца. Усё гэта не нова гучыць, але ж што, зрэшты, найперш шукаем мы ў творы мастацтва, як не нейкай духоўнай падтрымкі, маральнага «качышчэння»!.

Думаецца, найбольшая творчая ўдача напаткала пісьменніка тады, калі з яго героем хочаш пабыць побач.

Найперш, каго я адкрыў у леташняй «малафарматнай» прозе і каго не забыў вольна ў працягу года і з кім цікава зноў і зноў сустрэцца, — гэта Ігнат Сцяпанавіч Вапшчэтка з аднайменнага апавядання А. Кудраўца («Полымя», № 1 за 1979 год).

Фабула апавядання на дзіва традыцыйная ў нашай прозе. Ігнат Сцяпанавіч, «начальнік» млына, з-за свайго любімага слоўца «вапшчэтка» так і празваны на сяле, і яго вучань і далёка радня Валера пасля нядоўгай разлукі «рашаюць «зварганіць» лазню. Пакуль лазня паліцца, Ігнат Сцяпанавіч «травіць» Валеру свае бясконцыя «байкі» — сапраўдныя жыццёвыя гісторыі, толькі вельмі ж расквечаныя няўрымслівай фантазіяй, перададзеныя з надзвычай мудрым гумарам. Затым яны ідуць у лазню, дзе Валера з любоўю «выганяе» венікам хваробу з нямоглага цела свайго старога, а Ігнат Сцяпанавіч працягвае частаваць яго сваімі байкамі — па-сапраўднаму смешнымі і адначасова разумнымі.

Ну, што, здавалася б, можна ўзяць з такой фабулы, якую свежую думку можна выказаць у такім апавяданні? Хіба ж мала прайшло перад намі гаманлівых дзядоў у лазні па старонках нашай прозы, пачынаючы ад «Лазні» М. Гарэцкага?

Але ж нездарма мы так часта паўтараем: чалавек — гэта цэлы свет. Важна адкрыць гэты свет у чалавеку, узнавіць яго ў слове дакладным і пераканаўчым, данесці гэты свет да чытача, «зэрзіць» яго сваёй любоўю (альбо нянавісцю) да гэтага чалавеча.

На дванаццаці старонках тэксту мы пражываем цэлае жыццё чалавечае, перад намі раскрываецца надзвычай прыгожая і мудрая народная душа. Адбываецца найвялікшы цуд, дзеля якога толькі і

варта пакутаваць над словам — ажывае і пачынае гаварыць жывым неаўтарным голасам менавіта гэты чалавек.

Ужо з самых першых абзацаў, як гэта звычайна і бывае пры чытанні высокамастацкай прозы, верыш аўтару, уцягваешся ў рытм яго апавядання, настройваешся на яго лад.

З боку сюжэтна-кампазіцыйнай будовы апавяданне ледзь не цалкам — гэта маналог Ігната Сцяпанавіча з невялікімі аўтарскімі каментарыямі, у якіх вельмі выразна адчуваеш голас другога героя, Валеркі, яго «пункт погляду», яго жыццёвую пазіцыю. Вось гэтае «двухгалоссе» аўтарскага выкладу і натуральнасць маналогаў і дыялогаў — найпершая відэочынная адзнака мастацкай дасканаласці твора.

У нашых апавяданнях людзі гавораць шмат (а ў раманах гавораць невыснова многа). Але гавораць найчасцей голасам аўтара, нягледзячы на ўсю сваю «сялянскую афарбоўку». (А ў сваёй пераважнасці наша апавяданне апошніх гадоў — менавіта «вясковая проза», як бы ні адхрышчваліся ад гэтага тэрміна). Тут жа гаворыць менавіта гэты чалавек — з яго тэмпераментам, з яго характарам, з яго жыццёвай філасофіяй і — урэшце — з яго рытмам думаць, гаварыць (хіба ж не так падрабязна, з такімі, на першы погляд, лішнімі дэталямі — о, як яны ўсё памяць! — раскаваюць вясковую дзядзьку?): «— Дык што, дзядзька, можа, лазню зварганім?»

— А яно і не грэх будзе. Пасля прастануды нешта ў грудзях асела. Пакуль ты ездзіў па сталіцах, дык я, лічы што, пабываў там, — Ігнат Сцяпанавіч ківае ўгору, на неба. — Брат, хвароба ўваходзіць грамамі, а выганяць яе трэба кілаграмамі. Ты ведаеш, разарэўся, выбегаўшы за дзіком ухаластую кіламетраў з дваццаць, хапіў з прагнасці вады з лёдам. І што яе там глынуў, і, здаецца, не надта халодная была, а знайшла свайго мікроба. Доктар кажа: запаленне лёгкіх. А прызнаюся: кабанчык лоўкі быў, пудоў на шаснаццаць, і, лічы што, узлёт яго, ды сабака падвёў, падла, дамоў збег. Я табе скажу, дзік жартуе не разумее, на чыстым з ім лепей не сустракацца, ён на порах ідзе, як снарад, з пяцідзсяці метраў другога выстралу не паспееш зрабіць. Добра, калі б'еш з засады, а калі на адкрытым, беражыся, беражыся і бойся... Вунь Ман быў, памятаеш, з Ядранавай Слабодкі, яго брат з аўстрыякамі ваяваў ў Галіцыі яшчэ ў тую вайну, і ўжо тады тэлефаністам быў пры штабе. Разумны мужык, немцы расстралілі гэтай вайной за нішто. Нехта падаткнуў, што ён з партызанамі звязаны...»

Не менш важная вольна такая «фігурнасць» мовы і ў аўтарскім выкладзе, у якім таксама найцяжэй перадаць інтанацыю жывога голасу — голасу апавядальніка. У нашай «сярэдняй» прозе найбольш пераважае расказ (дакладней, пераказ) «увогуле», у якім няма найголювейшага ў мастацтве прозы — «вобразна апавядальніка». Пры аднастайнай «распэўнасці» тону аўтарскага выкладу засмучае і безаблічная лексіка: герой, скажам, «прачнуўся», «памыўся», «папрунуўся», «паснедаў» і «пайшоў» (а для разнастайнасці: «пакрочыў», «патэпаў», «пашлэпаў» і да т. п.).

Не тое ж зусім у высокамастацкай прозе — тут і выразная дэталі, і вельмі гнуткая інтанацыя жывога голасу, багатага на «обертонны»: «— Вапшчэтка, трэба было даць сігнал тэлеграфам, ці другім якім спосабам наказаць, я б пад'ехаў на матацыкле. Ён, скажу табе, і па снезе валаць, які звер.

«Звер» — гэта трохсільны драндулет Мінскага велазавада, самая першая мадэль, якую цяпер ужо наўрад ці ўбачыш дзе-небудзь у музеі. Ігнат Сцяпанавіч зрабіў для яго прычэп на веласіпедных колах і што толькі не ўхітраўся цягаць на ім — дрывы, мякі з мукой і цэмантам, скрынкі з гусямі і парасятамі, нават жэрдзе. Але не было нічога страшнейшага на свеце, чым бацьчы, як Ігнат Сцяпанавіч вазе з дальняй дзялянкі сена. Разганаўшы свой мотафургон у ляску (там дарога ішла ўніз), ён вырываўся на роўнае і, набіраючы ўсё большую хуткасць і сеючы за сабой ашмоцце сена, як тарпеда, нёсся да сяла. Здавалася, няма такой сілы, якая магла б спыніць гэтую шалёную тарпеду, спераду якой, сагнуўшыся ў тры пагібелі, дабравольнымі смяротнікам сядзеў Ігнат Сцяпанавіч. Палохаючы да смерці сонных курэй і сабак, Ігнат Сцяпанавіч праносіўся міма свайго двара і аднаму яму вядомай сілай спыняў свой мотафургон дзе-небудзь ля трэцяй ці чацвёртай хаты...»

(Працяг на стар. 6).

НА ДЗІВА светлая і аптымістычная, лірычная і меладычна-напеўная, але разам з тым і публіцыстычна-страсная, па-грамадзянску адкрытая паэзія Кастуся Кірзенкі. І прытым няцяжка заўважыць, што менавіта ў апошнія гады, асабліва пасля «Кнігі ста песень» і зборніка «Сіні вырай», творчасць вядомага нашага паэта стала яшчэ больш шчыра, больш чалавечная.

Таму і прарастае зерне чалавечнасці на неабсяжнай паэтавай ніве, таму і дае яна па-ранейшаму такія дружныя ўскоды твораў, што неак адразу і неўпрыкмет завабваюць сваіх прыхільнікаў, запамінаюцца, уваходзяць у набытак усёй нашай паэзіі. Што гэта сапраўды так, пацвярджае і новая паэтычная кніга К. Кірзенкі «Вёсны веснаваць», якая зусім надаўна пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

У кнігу ўвайшлі вершы апошніх гадоў. Адзін з гэтых гадоў стаў для паэта юбілейным, нават па-свойму падраўнаковым. Ды толькі не самазаспакаеннем, не юбілейнай алейшчынай веяла ад яго новых твораў. Было ў іх шмат той гранічнай даверлівасці і шчырасці, якія прыходзяць толькі падчас асаблівых душэўных узрушэнняў, калі ўжо нельга нешта не дагаворваць, штосьці замоўчваць. Нельга, бо так востра адчуваеш чужыя радасці, чуйна рэагуеш на печы боль, што і свае ўласныя турботы і перажыванні ўжо не месцяцца ў сэрцы. Ім хочацца да людзей. Яны прагнуць гэткага ж самага даверу і ўзаемаразумення. І споведзь гэтая — па сутнасці маналог душы, збалелай не толькі фізічна, але і маральна:

А былі пралескі,
І былі цюльпаны,
І былі сяброўскія
Руны —
з ласкай слоў...
І было прадонне,
І боль нананаваны,
І была надзея:
Сонцам дыхаць зноў...

Колькі тут свайго, асабістага?! Уласна-перажытага і выпактаванага ў нялёгкай барацьбе. У той жа час усё гэта — агульначалавечае па сваім змесце, напоўнена важным гуманістычным сэнсам.

Увогуле, у многіх сённяшніх вершах К. Кірзенкі лёгка прачытаюцца асобныя факты з ягонай біяграфіяй, атаясамляецца воблік самога паэта і ягонага лірычнага героя. Гэта, думаецца, сведчанне далейшага пасталення паэта, калі ўжо аўтар адчувае адказнасць — і чалавечую, і грамадзянскую, і, вядома ж, мастакоўскую — за кожны напісаны радок, за кожнае выказанае слова. Ён мае ўжо

К. Кірзенка. Вёсны веснаваць. Кніга паэзіі. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1979.

права гаварыць ад імя народа. Права гэтае паэт-камуніст К. Кірзенка здабыў сумленным служэннем роднай зямлі, Бацькаўшчыне, за заўтрашні дзень якой можна змагацца ў гады Вялікай Айчыннай вайны:

Дэкрэтам сэрца
Я навек аддаў сябе
Палеткам вольным,
І пад агністай зоркай пуцыводнай —
Сябе ўсяго —
у декрэты Леніна ўпісаў.

«ЗАГАД НЯЗМЕННЫ-ЖЫЦЬ...»

З верша «Дэкрэтам сэрца» гэтыя радкі, з верша, які пакуль што не ўвайшоў яшчэ ў кнігу паэта, бо напісаны надаўна. Бо пішацца яго новая кніга, тая, што на раджаецца ўжо сёння, тэмы якой падказвае наш неспакойны будзень.

Далучанаць да чалавечых лёсаў, аднаць з людзьмі напаяюць лепшыя творы К. Кірзенкі. Чалавечкалюбо, аптыміст, ён бы спяшаецца выказаць сваё самае заветнае. Бо разумее, што паэзія толькі тады будзе па-сапраўдному служыць людзям, калі заўсёды — штодня, штохвілінна — жыве іхнімі запатрабаваннямі.

Людзі ўсе зямлі,
Каб ведалі вы,
як хочацца
Бяснонца ісці разам з вамі
Пад водар прастораў і рэк.
Ісці разам з вамі заўсёды
Пад усмешкай, пад цёплым вочы,
Ісці, ад вас не адрываючыся,
У непаўторны наш век!

Уменне здзіўляцца жыццю, знаходзіць у ягоным пастаянстве сваю непаўторнасць, а ў звычайным, будзённым — паэтычнае, — рысы, якія, зрэшты, заўсёды вызначалі і вызначаюць сапраўдную паэзію. Гэтымі якасцямі напоўнена і новая кніга К. Кірзенкі. Паэтава слова — то засяроджана-здумлівае, нават тулівае, то бунтоўна-ўзніслае, ваяўнічае — запрашае нас да роздому над адвечным і сённяшнім, над заўсёдным і імгненнымі правамі чалавечага быцця.

Філасафічнась у вершах К. Кірзенкі — не надуманая, не легкаважная, хоць і па-зямному прастая ў самой аснове. Яна значная сэнсавай напоўненасцю, значная тымі думкамі і паучэннямі, якія выказвае аўтар, задумваючыся аб месцы і прызначэнні чалавека на зямлі.

Учарашняе і сённяшняе, былое і цяперашняе — катэгорыі гэтыя для паэта не існуюць адасоблена, ізалявана, а цесна, нават непарывуна звязаны між сабой. Не выпадкова адзін з вершаў К. Кірзенкі так і названы — «Успамін і будучыня»:

А ўся справа ў тым,
Што чым цяплей спомін сэрца,
Чым цяплей спомін сэрца
Аб сваім мінулым,
Тым больш яго грэе
Будучыні цеплыня...

Шмат у кнізе вершаў, пасля знаёмства з якімі адчуванне такое, быццам ты раптоўна ўдыхнуў глыток свежага, настаснага на пахах зямлі, паветра, адчуў жыва-творную сілу зямлі, далучыўся да яе сілы. І неак па-новаму хораша на душы, і ўжо цесна радасці ў тваім сэрцы, ужо хочацца ёй дзяліцца з іншымі.

Ці не такое прасвятленне прыходзіць пасля вострага кірзенкаўскага верша?!

Пагнаў у трубку жыта
А сонца выйшла, цёплы дождж.
І пахне хлебам і зямля — як дымная.
Нібыта ўжо ніва неабдымная,
гарачы бохан рэжа нож.

Каб напісаць падобныя радкі, замала мець багата, сапраўды паэтычную фантазію. Мала тут і толькі ўзніслага творчага натхнення. Патрэбна ўсё гэта самому ўбачыць, праслухаўшыся да зямлі, адчуўшы яе дыханне, далучыўшыся ўсёй душою да гэтага невыказнага, ненадуманага хараства!

А яно, гэтае зямное хараства, поўніць і іншыя вершы паэта — «Ідзем па снежцы маладога поля...», «Заранка», «Па чуй — зязюлі ўсё яшчэ кукуць...», «Па рыбацкіх дарогах з табою кружылі...» — вершы лірычныя, на дзіва прасветленыя і, зноў жа, па-свойму публіцыстычныя, бо такі ён, талент паэта, каб у кожнай жыццёвай з'яве, паэтычным малюнку бачыць і тое, што пэўным чынам дазваляе выказаць свае адносіны да свету, рэчаіснасці, выражаць жыццёвую пазіцыю. Як нам здаецца, гэта добра адчувасца

ў вершы «Па рыбацкіх дарогах з табою кружылі...». «Можа, некаму гэта звычайна і проста: што травінка, што хваля, — ці ёсць, ці няма іх... Нам жа свет наш жывы з дзіў маленькіх выростаў...»

К. Кірзенка — з тых паэтаў, у творчасці якіх тэма каханьня, вернасці, сяброўства займае вельмі важнае месца. Арганічна ўвайшла яна і ў зборнік «Вёсны веснаваць», яшчэ раз засведчыўшы, што паэт усё больш схільны да самараскрыцця, шчырасці, даверу да чытача. Гэтым даверам прасякнуты вершы «Пянічотнае жаночае імя...», «Усмешка», «Знаю, знаю, лёс твой не салодкі...» і некаторыя іншыя.

Па-ранейшаму ўпэўнена, моцна выяўляецца і такая важная рыса кірзенкаўскай паэзіі, як страсная публіцыстычнасць, пафасная грамадзянскасць. Аднак на першы план у паэта выступаюць не рытарычнасць, не голая дэкларацыйнасць і дозунгавасць, а бунтарны неспакой душы, якой ёсць справа да ўсяго на зямлі.

Разам з гэтым адчуваннем пабольшаецца адказнасць, узрастае і сама вартасць канкрэтнага чалавечага жыцця, павявае сваю значнасць і сацыяльная сутнасць асобы.

Дзе б ты ні быў —
Адчувай сваю сувязь
з бацькоўскай зямлёю.

Памятай:
Край свой любіць —
Ёсць вышэйшы закон чалавека. —
звяртаецца ён у вершы «Наказ» да сына, выказваючы ўсё, што ў хвіліны даверу і ўзаемаразумення можа сказаць чалавек, які мае багаты жыццёвы вопыт. Ён, вопыт гэты, не павінен знікнуць бяследна, адвечна ў нябыт, бо яго чакаюць тыя, хто сёння ўваходзіць у жыццё, хто задумваецца над няпростымі яго ісцінамі.

«Вернасць душы — вымярай толькі вернасцю краю, ленынскай справе адданасцю шчырай навек!» — гэта і бацькоўскі наказ, і своеасаблівы завет, і споведзь сапраўднага камуніста-ленінца, які жыве на зямлі хораша, шчодро і сумленна.

К. Кірзенка не спрашае жыццё, не спрабуе згладжваць яго вострыя вуглы, прыглынуць тое, што, як кажуць, не заўсёды глянецца. Непрымірмасць да абьякавасці, няшчырасці, духоўнай халоднасці — усё тое, што так востра гучала ў яго лапярэдніх кнігах, знаходзіць сваё далейшае ўвабленне і ў зборніку «Вёсны веснаваць».

Зноў жа, тут паэт перш-наперш прад'яўляе самыя суровыя запатрабаванні да самога сябе. «Не!» — самазаспакоенасці. «не!» — абьякавасці, «не!» — няўважлівасці да іншых. Гэта сцвярджаецца на высокай хвалі кірзенкаўскага паэтычнага тэмпераменту.

ГАЛОЎНАЕ- ВЫШЫНЯ ПОГЛЯДУ

(Працяг. Пачатак на стар. 5).

Які ён цікавы, арыгінальны чалавек, гэты Ігнат Сцяпанавіч Працавіты. Таленавіты. Калі на Валерыя папрокі ў тым, што той так і не з'ездзіў у раён і не ўстаўіў зубы, Ігнат Сцяпанавіч адказвае, што ён і «сам вытачыў бы іх і ўстаўіў — падхадзяшчага металу няма», то ўслед за Валерам сапраўды не сумняваецца, што Ігнат Сцяпанавіч «уззяўся б за гэту мудроную справу». Бо ўсё ж умеюць рабіць яго залатыя рукі. Была пара, калі людзям былі патрэбны самапрадкі, Ігнат Сцяпанавіч рабіў іх, «пілаваў, габляваў, тачыў з раніцы да позняй ночы». Прышла пара другіх заказаў — «на рамонт гармонікаў, ружжаў, швейных машынак, веласіпедаў, матацыклаў, і двор Ігната Сцяпанавіча пачаў нагадваць стаянку для матацыклаў ля раймага».

А якой выключнай сілай мастацкага ўзрушэння напоўнена ўстаўная наваля пра смерць яго бесталковага, няшчаснага сына. З яе Ігнат Сцяпанавіч паўстае чалавекам — зноў жа! — неардыннарным, няпростым. Не, гэта не «каменны чалавек з жалезным сэрцам», як лічылі вясковыя кабаты. Які боль, якая роспач і якая між іншым мудрая праўда ў яго словах, кінутых у твар сыну, што прыехаў дахаты фактычна паміраць:

«— Позна ж ты вярнуўся, сыноч...

— Можа, яшчэ не позна, — жаласна ўсімнуўся той і пачаў паспешліва выкалупваць з пачкі папяросу.

— Позна, — сумна паўтарыў Ігнат Сцяпанавіч.

І колькі ж жыццёвай мудрасці ў няхітрых, на першы погляд, сентэнцыях гэтага веселуна і жартаўніка: «—Вапшчэткаі, жыццё — штука надта мудроная і, мусіць, ніколі не здоўжыцца... Вапшчэткаі, скажу табе, калі што ўсца ў косяці, то надоўга. Недарма столляр, паміраючы, казаў: усім усё дарую — і добрае, і дрэннае, адно яловаму суку і на тым свеце ніколі не дарую. Не мог наравістага характару суку дараваць, бо той усё жыццё ўпоперак яму стаяў. На гордага чалавека шмат хлеба трэба, ды і па хлебе, але кожны хоча, каб пра яго ведалі. Як там у каго выходзіць, гэта ўжо іншае, тут трэба мець сілу смеласці не даць дурной ахвоце і людзям затптаць цябе...»

Шмат можа сказаць апавяданне пра жыццё і чалавека, калі перад табою не яго цень, не немачная схема, а сапраўды жывы чалавек — з запамінальным абліччам, са своеасаблівым характарам. Калі ён, гэты чалавек, нават такі малы, як незабыўная Марыула Алены Васілевіч — «калючы дзічок», «людское дзіця», худзенькая разумная цыганачка з «небязлівым агністым позіркам», «незалежнай белазубай усмешкай». Апавяданне гэтае, адносна даўняе, ча-

мусіць не трапіла ў «крытычныя абоймы» (хоць туды часам трапляюць такія творы, што проста дзіву даешся...). Але менавіта яно паказвае навожна, як самы відавочны рэальны факт можа стаць фактам мастацкім, калі адбываецца, кажучы словамі Кузьмы Чорнага, «перастварэнне матэрыялу», «перавод яго ў новыя якасці». Чым найбольш прывабліваюць лепшыя творы А. Васілевіч? Вядома, і дакладнасцю слова, і майстэрствам дэталі, і многім іншым. Але найперш — усё той жа чалавечнасцю, гуманнасцю, уменнем зразумець іншага чалавека, паглядзець на яго з вышыні жыццёвага ідэалу. Апавяданне магло б застацца чарговай дарожнай замалёўкай, калі б не гэтая аўтарская пшчотная, крышку іранічная інтанацыя, якая пад канец змяняецца трывожна-журботнай танальнасцю. Нельга забыць, як ішло паўз вагоны, усміхаючыся і згінаючыся пад цяжарам незайздросных шлункаў, гэтае дзіця чалавечае — разумнае, таленавітае, поўнае жыццёвых сіл... і нікому на свеце пакуль што не патрэбнае.

Адзінае леташняе апавяданне А. Васілевіч «Падгор'е» («ЛіМ», 20. III, 79) аб марна страчаных немалых чалавечых сілах, можа, з крышку зацягнутай «экспазіцыяй», таксама вельмі моцна ўзрушвае сваім фінальным эпізодам. І гэта вельмі важна, бо добрае апавяданне звычайна раскручваецца як туга закручаная спружына і наймацней «б'е па сэрцы» ў фінале. Многія ж нашы апавяданні можна працягваць, можна скарачаць, абрываць на якім хочаш эпізодзе — страцяць яны няшмат...

Адносна даўняе апавяданне А. Жука «Прочкі». Апавяданне гэтае трапляла ў пералік лепшых, але за ўзор чытану падаваліся ў той час апавяданні куды слабейшыя. Звяртаю ўвагу чытача яшчэ

раз на гэтае апавяданне, бо гэта з тых твораў, якія сведчаць пра вялікія патэнцыяльныя мажлівасці нашых навілістаў. Апавяданне таго ж А. Жука «Вечнае поле» напісана прафесійна, але з «галавы», а не з «сэрца» (як вядома, найбольш ценіў мастацкія творы Л. Талстой з «сэрца»).

Цяпер ужо многія падвучыліся пісаць — і канцылярны не так цяпер душыць нашу «малафарматную» прозу (у той час як у «буйнафарматнай» прозе яго яшчэ зашмат), і ўмеюць загаварыць голасам іншага чалавека (асабліва вясковага пажылога чалавека), прыдаць яму натуральнасць, нязмушанасць гучання, выпіска інтэр'ер, пейзаж і да т. п. Але вельмі ж часта нестасе галоўнага — скразной ідэі, арыгінальнай думкі, якая б надавала нейкаму факту статус абгульчэння. Бракуе «філасофіі факта» і той унутранай завершанасці твора, якая надае яму ўласцівасць мэтазгоднага ўнутры сябе арганізма, цэласнасца мастацкага свету.

Не выступаў летася як навіліст і Г. Далідовіч, які апошнім часам радуе сваімі цыкламі апавяданняў («Маладыя гады», «Цяпло на першэцвет», «Спечаныя яблыкі на галінах»), бо вельмі прыкметна пазбаўляецца ад сваёй ранейшай стамляючай чытача «назіральнасці», ад залішняй дэталізацыі, ідзе паспяхова да дэталі па-мастацку мэтазгоднай, сімвалічнай, якая іграе на сюжэт твора і адначасна надае сюжэту жыццёвую перспектыву.

У гэтым сэнсе вельмі радуе В. Іпатава, у якой, як мне здаецца, паласа творчай актыўнасці супала з парой творчай сталасці. Тры яе апавяданні — «Перакат» («Полымя», 1979, № 6), «Апоўначы, калі б'юць куранты» і «Дваццаць хвілін з Немезідай» («Маладосць», 1979, № 5) — вельмі цікавыя,

Калі цкавалі Каперніка,
 Ён крычаў: «Усё роўна галоўнае — Сонца».

Калі вялі наты на шыбеніцу
 Майго аднагодна палоннага,
 Ён крычаў: «Усё роўна жыццю жыць!»

Чаму ж я сягоння
 Успомніў пра ўсё гэта
 Толькі пасля таго,
 Як прайшоў міма,
 Міма найстрашнейшай вулічнай сцэны —
 Дзе адзін чалавек калючым дротам
 Аплятаў, агароджаваў
 ад суседзяў студню,

Каб яны
 не бралі з ле вады?!

«Дэкрэтам сэрца», як мы бачылі, аддаў К. Кірзенка сябе Бацькаўшчыне. Гэтым жа самым декрэтам прыпісаў ён сябе да трывог усёй зямлі. Яго аднолькава хвалюе і тое, што адбываецца ў душах асобных людзей, і тое, чым і як жыве свет. У гэтым сэнсе асабліва паказальны верш «Пісьмо містэру Картэру», што, здавалася б, напісаны ва унісон з сённяшнімі падзеямі:

Чаму Вам так рупіцца
 наводзіць парадка ў майй старонцы?
 Чаму Вам
 не выходзіць
 маё жыццё з галавы?

Увайшла ў кнігу і паэма «Трыпутнік» — твор, які, безумоўна, стаў з'явай у сучаснай беларускай паэме. Пра яго на старонках «ЛіМа» грунтоўна пісаў ужо Мікола Ароўка ў артыкуле «Трыпутнік — трава гаючая» (11.2.1977).

Спраўды, новая паэма К. Кірзенкі — вельмі праблематычны, сацыяльна важкі і змястоўны твор, са старонак якога добра бачыцца пазіцыя аўтара, яго непрымірымасць да грамадзянскай і маральнай бездухоўнасці, яго жаданне сцвярджаць чалавечнае ў чалавеку, змагацца за добрае ў ім. Гаворка гэтая — пра час, пра сучасніка, пра наш неспакойны дваццаты век, калі хутка, раптоўна рвуцца ніці, што звязваюць людзей з іхнімі вытокамі, гаворка пра тое, «як лепш прайсці сваю дарогу... Сваю дарогу да людзей...»

...Ідзе паэт да людзей. Ідзе да сучаснікаў. Ступае хадай цвёрдай і ўпэўненай, у поспе якой адчуваецца важкі крок слыннага майстра, набыты якога прызнаны і заўважаны. Як крытыкай, так і чытачом. Наперадзе ж — новыя творчыя гарызонты, наперадзе — вяршыні, якія трэба яшчэ пакарыць. Інакш нельга:

А нам загад нязменны — жыць,
 Ні ў век не забываць,
 Што лёс наш — радасці службыць,
 Вёсны веснаваць.

Няхай усё, чым рады свет,
 Чым ёсць нам даражкі,
 Адорыць сонцам шлях і след
 Бясконцай прагі — жыць...
 Алякс. МАРЦІНОВІЧ.

ЧЫТАЧЫ І РЭЦЭНЗЕНТЫ першых паэтычных кніжак звычайна насцярожана ставяцца да так званых вершаў пра вершы — маўляў, ці не занадта гэта вялікая раскоша для маладога аўтара? Чытача найперш цікавяць не паэтычныя дэкларацыі, а чалавечы вопыт, што стаўся паэзіяй. Вось паэзію нам і падавай!

Усё гэта так і не так. Не так, бо мастацкае пазнанне жыцця неаддзельнае ад аўтарскага самапазнання і самарас-

Можа быць, не пишется? И снова
 В снере, что тихой дремой упоен,
 Вы ушли от шума городского
 Помолчать с Купалою вдвоем.

Память годы медленно листает...
 К памятнику ближе подойдя,
 «Кепска, — говорите, — не чытаюць...»
 И и скамье идете, погода.

На нее присядете устало,
 И при свете молнии на миг
 Ветер у безмолвного Купалы
 Шевельнет немодный воротник.
 Гэта, безумоўна, вельмі добры верш.
 У ім душэўная чуйнасць суседнічае з

И боль не скоро отойдет.
 Нешматлоўна, будзёна і проста. Але добра.

Возьмет метлу.
 На доски сбросит
 Передник, что давно протерт.
 Идет, как будто травы косит,
 А он лишь улицу метет.

Наш дядя Гриша, дворник старый,
 Сметает осень с мостовой.
 И терпко пахнут тротуары
 Недавно скошенной травой.

Гэты безназоўны верш — тыповая мініяцюра, з уласівым ёй лаканізмам, з тонка праведзенай двухпланаваасцю метафары. Жанр удзячны, але і небяспечны. Можна быць і пераможцам, як, напрыклад, у вершы «Швырнулі рэчку в душу камень...», і пераможаным. Вось аўтар «пераможаны»:

Кольшется стена
 колосьев спелых.
 Как будто бы пустилась
 рать на рать,
 Но на снани,
 раздумав воевать,
 Дружины
 в землю
 разрядили стрелы.
 («Хлебное поле».)

Дальбог, уражанне такое, што і сам аўтар, «раздумав воевать», узяў ды і «разрядил» свае паэтычныя «стрелы».

Устаноўка на дэталі, эспра мастацкага яе асаблення, г. зн. паэтызацыі, часам падводзіць аўтара і ў вершах, разлічаных на іншае, чым у мініяцюры, дыханне. Напрыклад, у вершы «Пласт за пластом вздымая твердь земли...»:

Здесь в самом верхнем слое залегают
 Шальной фугас, приклад, планшет
 зеленый,
 Обломок орудийного ствола...
 Пониже — шашка. В схватке расскел
 Она мундир с урядничим погоном.
 Наган... Печать уездной ВЧК...

І ніжэй «французскі кивер», «крывыя, нелетучыя крыла, калечышыя лапотных Ікаров», «паліца», «береста», «меч», «осколок чаши, брошенной на тризне...» І ўся гэтая «інвентарызацыя» дзеля таго толькі, каб у канцы выгукнуць:

Как скоротечна летопись Отчизны —
 Три сотни раз лопатой копнуть!
 Усяго толькі? А капнуць можна было б, мусіць, і глыбей, каб дакапацца да сапраўднай паэтычнай сутнасці.

Я вяртаюся думкай да першапачатковага жыццёвага вопыту, безумоўна, таленавітага аўтара, таго вопыту, што прыпаў на цяжкія пасляваенныя гады. Гэта нялёгка, як і ва ўсіх ягоных аднагодкаў, вопыт, але ж і дарагі. Ён выхаванне паучыць ўласнай далучанасці да лёсу краіны. Там сапраўды быў і пачатак, і выток. Скажаць пра каштоўнасць таго вопыту для сябе, а таксама для маладога сучасніка сапраўды важна. Праз пачатак лепш бачыцца працяг.

Міхась СТРАЛЬЦОУ.

ПАЧАТАК І ПРАЦЯГ

крыцця, ад непазбежнага ў такіх выпадках удакладнення грамадзянскіх і эстэтычных пазіцый. Разам з тым гэта і пошук чытача, як суб'ектнага і аднадумца, гэта і даверлівая размова з ім. А магчыма, нават і спрэчка, калі ёсць на тое патрэба. І праверка сябе, і справаздача.

Вось ля стэпавага ці таёжнага «случайнаго костерка» — «трое опытных, безбородых, да молоденький бородач», якому неспадзеў выпадае трымаць як бы экзамен на паэта:

Я робю: «Стихи в тетради...
 Неназистые, почитай...»
 «Ну а все ж, любовьства ради,
 Ты, парниша, нам почитай!»

А чытаючы верш, адчуваеш, што справа тут не ў адной магчымай рэакцыі слухачоў. За «стишатами» — і сам аўтар, ужо нават гатовы да паражэння («Он то видел, о чем пишу, я, не видел, да вот пишу»), і грубавата-памяркоўная ўхвала, якая тут жа, можа, знарок (не называйся!) забылася «трыма вопытнымі», падмяніўшыся (круці на вуся!) нетарпоўкай і грунтоўнай гаворкай пра «зямовку и перевал». Але галоўнае, што ў свядомасці аўтара гамонка ля кастра «споверулась круто на упрямую силу строк» — і ён паглядзеў на сябе і свае вершы вачамі будучага чытача.

Кандэнат аўтарскі разваг аб ролі мастака і ягонага слова — у вершы, падкрэслена названым «Паэт», дзе, між іншым, даволі лёгка ўгадаецца і прата-тып — адзін з самых шчырых і па-грамадзянску неўтаймоўных нашых старэйшых паэтаў.

А. Аўруцін. Снегапад у ліпені. Вершы на рускай мове. Серыя «Першая кніга паэта». Мінск, «Мастацкая літаратура» 1979.

арыгінальная проза, якая прыкметна вылучаецца з агульнага патоку перш за ўсё нейкай, калі можна так сказаць, «прыўзнятаасцю» над побытам (а пры гэтым «натуралізме» нашай масавай прозы гэтая якасць надзвычай каштоўная), імкненнем аўтара да пэўнай рамантавацыі, сімвалізацыі. Мне асабіста найбольш па душы апавяданне «Апоўначы, калі б'юць куранты», хоць «Перакат», бадай, напісаны мацней — з больш цвярозым рэалізмам пры ўсёй поўнай умоўнасці. На апавяданні «Дваццаць хвілін з Немезідай» ляжыць даволі адчувальны «флёр» літаратурнасці, «зробленасці», і гэта, відаць, найбольшая небяспека, якая падпільноўвае Іпатаву-празаіка. Але хай чытач паверыць мне на слова, што ён не расчаруецца, прачытаўшы новыя апавяданні В. Іпатаваў, у якіх ёсць тое, чаго нестae многім — лірычны, паэтычны, струмень.

І вельмі хацелася б, каб чытач звярнуў увагу на адно зусім новае жаночае імя ў нашай прозе — на Марыю Філіповіч. Яе дэбют, апавяданне «Мадонна з выселак» — ішчаслівае адкрыццё часописа «Маладосць», тым больш што па цяперашнім часе М. Філіповіч — аўтар малады. Апавяданне здзіўляе прафесіяналізмам, уманнем свой жыццёвы і душэўны вопыт, сваё даволі глыбокае разуменне жыцця падаць вельмі пераканаўча — пластычна, з вельмі добрай псіхалагічнай культурай пісьма.

А ўвогуле новых імён няшмат. Прыемнае ўражанне робяць апавяданні «Ціхая ноч» і «Мех груш» («Маладосць», 1979, № 6) паэта В. Гардзея, асабліва першае, напоўненае пахамі і гукамі роднай зямлі. Прывабляе тое, што аўтар імкнецца паказаць людзей

харошых, паэтычных па сваёй натуре пры ўсёй «зламанасці» жыццёвага лёсу. Вартае падтрымкі імкненне І. Стадольніка да востраканфліктных сітуацый, да «сшыбкі» характараў, рознай жыццёвай філасофіі, але яму пакуць што, на мой погляд, бракуе «лірычнай дзёрзкасці», сведчаннем чаго яго неблагія ўвогуле апавяданні «Ноч была ціхая», «Сустрэча ў дарозе» («Маладосць», 1979, № 4). Цікавыя пошукі ў галіне формы ў А. Сідарэвіча, які імкнецца да недаскажанасці, да падтэксту (апавяданні «Дом», «Праездам» — «Маладосць», № 10). Але ці не занадта вялікая надзея на падтэкст? Някелскую «тэхніку пісьма» дэманструе М. Клебановіч. Але нават яго лепшае апавяданне «Сенька Далар» («Польмя», 1979, № 6) стварае ўражанне нейкай прыдуманасці, зробленасці. Тое ж і ў апавяданні М. Капыленіча «Петрык» («Польмя», № 4). Куды больш моцнае ўражанне ад яго апавядання «Апошні дзень».

Але — зноў жа — няма і тут вялікай навізны. Колькі ўжо дзядоў памерла ў нашых апавяданнях! Хіба няма ў нашым сучасным жыцці больш балючых праблем?.. Можна зразумець І. Пташнікава, які на нарадзе маладых празаікаў прасіў не дасылаць апавяданні пра смерць адзіночкі старых — іх хапае на некалькі гадоў наперад.

Вядома, пісаць можна пра ўсё, да чаго душа ляжыць. Але ж не так аднастайна! Нічым асаблівым не парадвалі летася ў жанры апавядання ні Л. Калодзежны, ні М. Воранаў, ні А. Дудараў, ні В. Гігевіч, ні І. Капыловіч, якія ўсе напісалі апавяданні на «ўзроўні», але нейкія халаднавата-незацікаўленыя, якія нічым не ўзрушваюць

і вельмі ж хутка — хай даруюць мне гэтыя і іншыя аўтары — «зліваюцца» ў нейкае адно апавяданне і неўзабаве зусім не ўспомніш нават іх фабулу.

І гэта прыкра, бо менавіта на маладзейшых ляжыць цяпер увесь цяжар сучаснага апавядання.

У. Рубанаў радуе ўжо тым, што, напісаўшы моцнае апавяданне «Плісца», аднак, ведаючы, што пра старых у нас напісана ўсё-такі шмат, настойліва шукае сваю тэму, па-маладому і даволі хараша піша пра каханне, пра яго радасці і нягоды, не баіцца паказаць і горкія правы жыцця. Найбольш удалым з яго летаўшых апавяданняў мне ўяўляецца «Артыстка» («Маладосць», № 12).

Перад многімі ж, складваецца ўражанне, стаіць найбольш балючая і найбольш дзіўная праблема — пра што пісаць. Л. Калодзежны, скажам, як бы адчуўшы, што яго апавяданне «Сляды на снезе» («Маладосць», № 2), атрымалася надта ж «іншасказальным», напісаў два кароткія апавяданні пра жыццё («ЛіМ», 7. X. 79). Апавяданні неблагія, але, думаецца, яны загучалі б мацней, калі б у іх адчувалася нейкая «прысутнасць» чалавека, які гэта ёсць у прывабнай замалёўцы М. Лужаніна «Поруч з птаствам» («ЛіМ», 19. X. 79).

Не так часта натрапляючы на паўнацэннае апавяданне, чытач спаталяе сваю прагу на новае і арыгінальнае ў эсэістыцы. Наўрад ці прайшоў ён міма трывожна-раздумлівых, разумных і кранальных «касаццяў» М. Лобана «Чалавек разумны і гурман» («Маладосць», № 6), новых лірычных запісаў Янкі Брыля, абразкоў Ф. Янкоўскага, у якіх заўсёды нешта адкрываеш для сябе.

Гаворачы пра апавяданне, падстаў для роспачы няма. Яно жыве, знаходзіць сваё слова, што ідзе да сэрца людзей. Але ж і пра нейкі «бум» гаварыць не даводзіцца.

Апавяданне павінна быць найперш мастацкім — як ні банальна гэта гучыць. Яно павінна ўзрушваць, выклікаць на роздум, выходзіць і маральна, і сацыяльна, і палітычна. — але ж праз мастацкую дасканаласць..

Чаму ж не так часта сустракаемся з мастацкай дасканаласцю ў нашай навелістыцы? Шмат такіх «чаму».

Чаму не пішуць апавяданняў Адамчык, Быкаў, Вітка, Караткевіч, Пташнікаў, Сачанка, Скрыган, М. Стральцоў, Чыгрынаў, Шамякін? Чаму так позна прыходзіць у прозу пачаткоўцы? Чаму нестae так часта «лірычнай дзёрзкасці», чалавечай, мастакоўскай смеласці многім нашым маладым, хто цяпер фактычна больш і працуе ў жанры апавядання, але ад каго недалёкая будучыня нашай прозы? Чаму такія асцярожныя нашы рэдактары, чаму дарога даецца найхутчэй хоць пасраднаму, затое звыкламу, правераемму абкатамам? Чаму такая... непераборлівая і непатрабавальная наша крытыка, чаму яна часам захвальвае рэчы зусім звычайныя і чаму так аднолькава гаворыць пра рэчы проста непараўнальныя па іх ідэяна-мастацкім узроўні?..

Нам нельга забываць мудрых слоў І. Мележа: «На кожнай з нашых кніг стаяць нашы імёны, і будзем жа несіці святую адказнасць за гэтыя імёны, за іх годнасць».

Генадзь ШУПЕНЬКА.

Пятрусь МАКАЛЬ

НАМ ЗАЎТРА
АДЧЫНЕНА
НАСЦЕЖ...

Давайце па парадку —
Аб нашай пад'ёмнай сіле.
Усё-ткі ногі спачатку
Нас па зямлі насілі.

Здаўна чалавек — непаседа —
Хацеў прыручыць акругу.
Прыходзіў сусед да суседа,
Прыходзіў друг да друга.

Хады пачатковая школа
Пашырыла небасхілы.
Потым —

было кола
Потым —
былі крылы.

Спазнаўшы тайну гэту,
Што вечнасць — твая маёмасць,
Нагой адліхнуўшы планету,
Мы рушылі ў невядомасць.

Нам заўтра адчынена насцеж,
Спаборнікі і пабрацімы...
Ці ж едем толькі да шчасця?
Ці толькі да ўцехі ляцім мы?

...На колах выспелы колас
Дрогга гайдаўся ўлетку.

Прывозіла смерць на колах
Насенне сваё на палеткі.

З-пад крылаў чорных кулі
На нашы галовы ляцелі.
...Дагэтуль нашу пад кашуляй
Аўтограф гвалтоўны на целе.

Мы, дзеці адной планеты,
Ля касы ў чарзе заўсёды
Так прагнем дастаць білеты
На рэйс да спакою і згоды.

Кніга

Бясследна нішто не міне,
Гісторыю слова адродзіць.
Ты — мост,
на якім да мяне
Мінуўшына ў госці прыходзіць.

Мільгаюць старонкі твае —
І мы размаўляем з вякамі,
І продак да нас дастае
Радкамі, нібыта рукамі.

Учора і сёння —
Штодня —
У люты мароз і ў адлігу

Стварае людская радня
Жыцця непаўторную кнігу.
Мы пішам адменным лярмом,
Што ўручана родным народам.
Пілот у нябёсах —

крылом,
Араты на полі —
нарогам.

Мы — словы такога пісьма,
Якое ў вяках не сатрэцца.
Ты — мост,
на якім нездарма
Іду я з патомкам сустрэцца.

Я вас люблю,
начныя ліхтары —
зямныя намеснікі сонца.
Як бы позна я ні вяртаўся
са спаткання з каханай
ці з новай планетай,
мяне сустракаеце вы,
мяне праводзіце вы.

Тыя, хто вас запаліў,
даўно адышлі ў сон;
ды лёгка ступаю я
у акіян ночы —
па астраўках сонца,
па астраўках дня.

Як ён ішоў вуліцаю, як адчыняў веснічкі, нават як тупаў па двары каля самых вокнаў, яна не бачыла. Жанчына заўважыла чалавека толькі тады, калі той, валюхаючыся і трымаючыся рукою за парэнчы, паволі ўзыходзіў на высокі ганак. Але і пасля гэтага яна не падхапілася, не замітусілася, не забегала — госць жа ўсё-ткі ідзе! — не кінулася наводзіць сякі-такі парадак у хаце і прыбіраць з крэслаў, з ложка тое, што не там вісіць і не так ляжыць, як гэта звычайна, спачнеўшыся, робяць амаль усе, мусіць, жанчыны на свеце. Яна была спакойная і нават не адклала ўбок працу — сядзела і, як раней, лапіла нейкую панашаную лайніну, і толькі па вуснах, якія ледзь улоўна, незадаволена перасмыкнуліся, можна было заўважыць, што гэты госць жанчыне не дужа даспадобы.

Ён доўга тупаў у сенцах, лапаў рукамі па дзвярах, шукаючы клямку, і гэта яшчэ больш раздражняла гаспадыню: столькі ездзіць, а ніяк не налаўчыцца адчыняць адрозу. Нарэшце, чалавек знайшоў клямку — тая незадаволена бразнула, — дзверы зарыпелі і госць, высока падымаючы ногі, пераступіў цераз парог і ўвайшоў у хату.

— Здарова была, Рыгораўна! — насцярожана павітаўся чалавек, пастаяў крыху ў парозе, чакаючы адказу, але, не дачакаўшыся, сам пайшоў да стала і сеў насупраць гаспадыні. І толькі тады пачуў:

— Дзень добры.
Рыгораўна павіталася не дужа каб ветліва, але мужчына быццам не звярнуў на гэта ўвагі, не зазлаваў: за столькі гадоў ён прыламаўся да яе маўчання і зласлівасці.

— Як жывеш, Рыгораўна? — спытаўся госць і неак спадылба, з-пад калматых брывоў зірнуў на жанчыну.

Яна нічога не адказала. Моўчкі адарвала зубамі новую нітку, завастрыла яе ў пальцах і, папярэдне дастаўшы з іголки кончык старой, доўга — натомленыя за жыццё вочы ўжо кепска бачылі — цяляла ў вушка.

Ёй не падабалася, што чалавек так пільна глядзеў на яе, а яшчэ болей, што назваў Рыгораўнай. Дзіўна, усе звалі яе так — яна доўга, да самай пенсіі працавала рахункаводам у канторы і гэта як бы вылучала жанчыну з асяроддзя калгаснікаў: старшыня кажа да яе «Рыгораўна», дык і ўсе за ім паўтараюць, — але ёй такое не назаляла, а, наадварот, нават падабалася. І толькі калі Рыгораўнай зваў яе ён, жанчыну гэта чамусьці дужа раздражняла. Чаму — яна і сама толкам не ведала.

Яны маўчалі: ён — ціха седзячы ля стала, яна — моўчкі лапачы сваю адзежыну.

Нарэшце, гаспадыня падняла на яго вочы:

— Есці будзеш?
— Буду, калі пакаорміш.

Яна адсунула ад сябе шыццё, потым, акуратна сабраўшы ўсё з каленяў, паклала і лайніну, і латкі, і іголку на прыгожа засланы ложка з высокаю, нібы ў маладухі, гарою падушак на ім, і моўчкі пайшла да печы. Адчыніла засланку і дастала вялікую місу бліноў, якія, нядаўна напечаныя, стаялі недалёка — тут жа за засланкаю: Рыгораўна як усё роўна адчувала, што ён прыедзе сёння і нібыта рыхтавалася да сустрэчы. Паставіла ўсю місу перад госцем, адчыніла шэфлядку, узяла відэлец і паклала яго на стол, падсунула цэлы слоік смятаны, а сама без асаблівай на-тое патрэбы ўзялася парадчыць на загнеце чыгункі, патэльні, каструлі, якія і так, было відаць, стаялі ў добрым парадку.

Госць прыгарнуў да сябе бліжэй місу, і, накручваючы бліны на відэлец, мацаючы ў слоік са смятанаю, амаль цалкам пачаў кідаць іх у рот. Ён еў з такім смакам і з такою ахвотаю, што, здавалася, быццам чалавек не толькі не снедаў, а ў дадатак да ўсяго — яшчэ колькі дзён перад гэтым па-сапраўднаму галадаў. Ён так спышаўся, так чыркаў, што Рыгораўна, адварнуўшыся ад яго, глядзячы ў печ, нават зморшчылася: «Во расслонявіўся, хоць ты стаў парасят маніць — з усёй вёскі пазбягучца, як пачуюць такую яду».

Яна паспешлівей і грамчэй пачала перастаўляць, соўгаць посуд на загнеце, думаючы, што за званам

і брезгатам не так будзе чуваць гэтае чыканне, але яно, як назло, яшчэ больш лезла ў вушы.

Тады жанчына раздражнёна паставіла на месца засланку і, нічога не сказаўшы госцю, выбегла хутчэй з хаты — абы толькі не чуць, як ён есць.

Упершыню яна пачула ягонае чыканне даўно, яшчэ тады, калі ён прыязджаў у сваты да яе старэйшай сястры.

Нізкарослы, грубаваты, крываногі, нейкі ўвесь растапыраны, як корч, жаніх не спадабаўся ёй адразу. Яна, як магла, адгаворвала сястру:

— Навошта табе, Паліна, гэты Вазьміцель? Зірні, які ён непрыгожы, страшны. Ну які з яго жаніх? А ты ж дзеўка хоць куды. Не ідзі за яго замуж.

Янка СІПАКОЎ

А П А В Я Д А Н Њ Е

— Ай, Настуся, пайду. Якая ўжо з мяне дзеўка? І так пярэстарка, ды яшчэ во з малым на руках. Каму я ўжо спатрэблюся такая? Раз маё жыццё скруцілася так, дык няхай ужо круціцца да канца. Трэба, Настуся, ісці, пакуль бяруць. Гэта ж ты яшчэ — маладая, прыгожая, і рукі ў цябе не звязаны — можаш выбіраць.

І пайшла. Вось тады, на запоінах, Наста і пачула, як шумна есць жаніх і здзівілася, што чалавек можа вольна так па-жывёльнаму чыркаць.

Вазьміцель з самага пачатку і жонку, і швагерку, якая была маладзейшая за яго, зваў аднолькава — Рыгораўнамі, а таму на ягоныя звароты часцей за ўсё адгукаліся адразу абедзве: не ведалі, хто яму спатрэбіўся. Тады, памятае, яе гэта толькі смяшыла — жонка, маўляў, Рыгораўна, і яна, дзярчо, таксама Рыгораўна, — а вольна цяпер такое ўжо злуе.

Вяселля не рабілі, і Вазьміцель павёз у сваю вёску, якая была далёкавата ад іхняга Веравойшына, Паліну адну: не схацеў пакуль што браць малага — баяўся, каб не смяяліся аднавяскоўцы, што ўзяў жонку ўжо з гатовым сынам, хоць тыя і без гэтай хітрасці ведалі пра ўсё і, зразумела, смяяліся. Гараська потым доўга яшчэ жыў у дзеда з бабаю, аж пакуль Паліна не пачала плакаць і насуперак мужавай нязгодзе ўсё ж прыехала ў Веравойшына, забрала хлапчука і павезла яго дадому.

Хто яго ведае, можа б, яно і лепей было, каб яна не забірала тады сына, каб ён усё ж застаўся ў Веравойшыне...

Адчыніліся дзверы, і з сянец на ганак выйшаў Вазьміцель. Ён, зноў уззяўшыся за парэнчы, нязграбна валюхаючыся, але ўжо крыху спрытней, чым узыходзячы, па прыступках сышоў на зямлю. Наста яшчэ здалёк убачыла, што госць вымазаў губы ў смятану, хацела буркнучы яму, каб абцёрся, але змаўчала. Вазьміцель, не адыходзячы ад ганка, зірнуў на яе, нават толькі слізгануў ці то па ёй, ці то па згародзе за ёю заклапочаным позіркам, закурыў, насунуў на вочы шапку і сказаў:

— Ну, я пайшоў, Рыгораўна.

Швагер не тлумачыў, а яна і не пыталася, куды ён пайшоў — абое яны гэта добра ведалі і без тлумачэння. Наста ўсё ж памкнулася была сказаць яму пра смятану на губах — чалавек жа на людзі ідзе, — але ён ужо быў далёка, за варотамі, а крычаць яму ўслед ці даганяць яго гаспадыня не стала: няхай, урэшце, і іншыя пабачаць, які ён.

Вазьміцель пашкандыбаў у бок калгаснага двара, з яна пайшла ў хату і зноў узялася за шыццё. Потым, нібы ўспомніўшы што, паспешліва адклала зноў усё лайно на ложка, падалася ў сенцы, знайшла там складзеныя парожнія мяшкі, пачала перабіраць іх і аглядаць, ці ёсць дзе дзіркі. Дзіравыя яна адклала ўбок, потым вынесла і тыя і другія на двор.

старанна ператрэсла іх, схадзіла ў хату па іголку і суравыя ніткі, села на ганку і, паглыбіўшыся ў свае думкі, пачала лапіць мяшкі...

Нялёгка было Паліне жыць з Вазьміцелем. Асабліва пасля таго, як яна прывезла дадому Гараську. Муж часта папікаў яе байструком, крапіўнічкам, а малага дык нават, калі той пападаўся пад гарачую руку, і біў. Ён раўнаваў яе да кожнага мужчыны і не даваў нікому нават усміхнуцца: як толькі ўсміхнулася — значыць, усё, крык, лаянка, папрокі; значыць, гэта твой кабелі і ты ўжо дамовілася з ім сустрэцца. Адночы, у гулянцы, калі яго пабілі за штосьці мужчыны, ён ускочыў з цёмных сянец у ярка асветленую хату і, увесь абадраны, у крыві, кінуўся да жонкі:

— Глядзі, сучка, што са мною твае кабялі зрабілі! Наста тады гасцявала ў іх, сядзела ў гэтым жа застоллі, і ёй, помніць, было дужа прыкра, што швагер, выстаўляючы напакат перад людзьмі сваю ганьбу, займае і гэты недарэчны выпадак, каб зняважыць сястру.

Насці ж здавалася, што Паліна тут ні пры чым, што мужчыны недалюбліваюць Вазьміцеля за нешта зусім іншае.

А недалюбліваць яго, як яна бачыла, было за што. Ён быў зайздросны і дужа скарны. Вазьміцель ніколі не насіў з сабою табакі і ніколі не закурваў пры людзях — баяўся, што пачнуць прасіць, каб пачаставаў махоркаю, палезуць са сваімі паперкамі і яму давядзецца — нідзе не дзенешся — расшчадрыцца на цыгарку-другую. Бывала, сядзіць ён на бярвенні з мужчынамі, гамоніць, а калі захоча закурць — падымаецца і кльпае ў хату. Зверціць там папяроску, раскурць яе, нацягаецца, а тады ўжо з недакуркам — калі той у пальцы пяць — зноў да мужчын, што на бярвенні гутараць, выпузае — каб і дакурыць нават ніхто не папрасіў.

Аднаго разу — Наста тады прыехала, каб памагчы сваякам капаць бульбу — яны з сястрою сядзелі ў хаце і, пакуль бавіўся на працы Вазьміцель, паціху, як некалі ў дзяцінстве, перамаўляліся. І тую тлус-

Хіба не той,
хто вас запаліў,
цяпер ад мяне
адводзіць цемру,
адводзіць страх,
адводзіць самоту
сяброўскімі далонямі святла?

Выводзіць з былога,
нібы з сіла,
прасека ў цемры,
калідор святла.
Дзякуй вам, ліхтары!

Паштовая скрынка

Павернеш ключык маленькай скрынкі,
Куды прыносяць і сум, і радасць.
На скрынцы дзверы п'явуча скрыпнуць—
І зноў удача табе не здрадзіць.

Не здрадзіць свята сустрэчы з другам,
Які ў юнацтва цябе гукае,
Сустрэчы з полем, з мурожным лугам,
З ракой, што мрою тваю гушкае...

Так зноў у рукі патрапіць повад,
Які ўпусціў я калісь з табою.

Так загаворыць ратоўны провад,
Што абарваны на полі бою...

Я чую покліч людскога брацтва,
Я дацягнуся, куды мне трэба,
Рукі сяброўства, крылом сваяцтва
Зямля не здрадзіць, не здрадзіць неба.

...У маіх пальцах трапеча звонка
Канверт блакітны, нібыта пташка.
Калі ж пустая навін скарбонка,
На сэрцы пуста, на сэрцы цяжка.

Ужо гады на восень хіляць,
Хада мая — усё цяжэй.
Галіны дрэў — ніжэй, ніжэй;
Як ім плады свае асіліць?

Шчыміць даспелы спеў душы.
О гэты міг уцехі сумнай
Дарыць у жніўняўскай цішы —
Што сеяў ты вясною шумнай!

І час узважае дары
Тваёй любові, тваёй п'яшчоты.

Відаць, у кожнае пары
Свае нялёгка турботы.

Згінаецца галлё на плот,
Світаюць яблыкі між лісця...
Чаму набіў аскому плод,
Што гэтак спакушаў калісьці?

А ўсё-ткі трэба быць дабрэй
Да птушак, да дзяцей і жонкі.
Скразняк адчыненых дзвярэй
Раптоўна свет адкрые звонкі.

З душы лагоду адвядзе
Пярнаты птах зямлі і неба:
Як спрытна верабей крадзе
У голуна крупінку хлеба!

Машыны ў стоенай цішы
Трымаюць ад нерухомай мукі:
Цераз дарогу малышы
Ідуць, трывала сплёўшы рукі.

Світалінае расы сляза.
Пупышка, набрыняўшы сокам,
Чакае промня, як ляза,
Каб лісцем зашасцець высокім.

І тут ураз адчуеш ты,
Як ком да горла падступае:
У свеце толькі дабраты,
Як лепшых лекаў не хапае.

Забывшы, што такое змора,
Забывшы, што такое ўзросць,
Ты б'ешся ў белы бераг, мора,
Жыцця калыска і пагосць.

Я да цябе іду на споведзь,
Ратунку я ў цябе прашу.
Хай подых вечнасці напоіць
Маю засмяглую душу.

Той боль, што ўраз напоўніць грудзі,
Праходзіць, як прыбой круты.
Праходзіць дні, праходзіць людзі
І толькі не праходзіш ты.

І хоць у нас адна дарога:
Мае гады — твае гады,
Ды ты за нас усіх намнога
Старэй і маладзей заўжды.

Туман, нібы шаман, варожыць
Над штормам, над чужой бядой.
І не канчаецца варожасць
І аднасць берага з вадой.

тую пляму на шпалерах яна, здаецца, заўважыла
зусім выпадкова: зірнула ў той бок, дзе віселі аб-
разы, і нешта ёй нязвычайна кінулася ў вочы.

— Што гэта ў цябе, сястра, за пляма такая на
шпалерах? — спыталася яна. — Вунь ля абразоў.

Паліна паглядзела на сцяну і сама здзівілася:

— А і праўда, Настуся, нешта цямнеецца. Можна,
які пацук за шпалерамі здох?

— Не, сястра, мусіць, гэта не пацук. Ад пацука б
пахла. Ды і плямы, здаецца, ніякай бы не было.

Паліна паставіла да сцяны табурэтку, узлезла на
яе і асцярожна, баючыся і брыдаючыся, гідліва ад-
хінула адклееную ў адным месцы шпалеру. Прыхі-
нуўшыся галавою да сцяны, зазірнула ў шчыліну,
зморшчылася, нібыта яна і напраўду ўбачыла там
пацука, і дастала кавалак сала.

— Гэта ж той скупярдыяй, відаць, панахаваў, —
сказала яна яшчэ стоячы на табурэтку, а затым са-
скочыла далаўкі: — Усё яму мала.

Яна палажыла сала на стол, і таму Вазьміцель, як
толькі ўвайшоў у хату, адразу ж убачыў яго.

— Ого, гэта ты, Рыгораўна, такі шмалец прынес-
ла? Дзякуй, дзякуй. Ты як усё роўна ведала, што ў
нас сала няма.

І ўжо накіраваўся да стала і пачаў шукаць там
нож — каб адрэзаць кавалачак.

— Не, швагер, гэта не маё сала, — ціха адказала
Наста. — Яго Паліна вунь за шпалерамі знайшла.

Вазьміцель сцяўся ўвесь у камок, мігам крутануў-
ся да іх — нібыта ён вольна кінецца на сваіх
крыўдзіцеляў, — зморшчыўся, ашчэрыўся, а по-
тым неяк абмяк, адразу ж памяншаў выраз твару,
прымусіў сябе ўсімхінуцца і пажартаваў:

— А што, Паліна ж усё роўна гэтае сала папсавала
б. Ей жа ўсё роўна—еш ці не еш. Яна і ад сала
не папраўляецца: худая, як дошка. Толькі прадукт
на пшчык пераводзіць. А мне ж сіла нада — мне ж
і касіць, мне ж і лес валіць, мне ж і гной з хлявоў
выкідаць. І яшчэ тваю сястру ў руках дзяржаць...

Наста схамянулася: бач, заўспаміналася, дык і на
працу забылася — апошні мяшок так і ляжыць, не-
далаплены, на каленях.

Яна паварушылася, села лепей на ганку, спусціла
нават на шыю тоўстую хусту — сонца прып'якло ў
галаву дык і горача стала — і зноў узятла ў руку
іголку...

— Чаго гэта ты, Рыгораўна, бульбу сабіраць не
ідзеш? Я ўжо там баразён наганяў, а ты сядзіш сабе
на сонейку і грэешся.

У варотах стаяў Вазьміцель. Ён паспеў схадзіць на
калгасны двор, знайсці там брыгадзіра, узяць у яго
парку коней, плуг і нават наараць баразён. Дзе
араць, швагер ведаў: апошнім часам ён добра па-
магаў Насці; нібы нохам якім адчуваў, калі ёй трэба
сеяць агарод, калі трэба выкідаць з хлява гной, калі
трэба касіць атаау, і той жа час з'яўляўся ў Веравой-
шыне і, валюхаючыся, узлазіў на Насцін ганак.

Вазьміцель, убачыўшы, што Наста заварушылася,
павярнуўся і пайшоў назад — праз дарогу, на ага-
роды, дзе была і Насціна бульба і дзе, уткнуўшы ў
бульбоўнік мысы, стаялі ўжо коні.

Наста хуценька далапіла апошні мяшок, уторкнула
іголку ў сцяну і, кінуўшы ўсё астатняе на ганку, па-
бегла да суседзяў — прасіць іх на дапамогу: копка
бульбы — спрадвеку дужа цяжкая сялянская праца
і ёй адной з гэтым, зразумела, не ўправіцца.

Хадора, сухенькая, жвавая яе сяброўка, з якой
яны дружылі яшчэ з самай дзявочыны, згадзілася
адразу (Наста перад гэтым якраз памагала ёй: — у
нядзелю па'ехаліся Хадорыны дзеці і ўнукі і яны
гуртам за нейкага паўдня выхапілі з зямлі ўсю яе
бульбу), а Ялозіха, другая Насціна суседка, капуха
і тупала, задумалася:

— Пачакай, а чаму ж ты, Рыгораўна, учора не ска-
зала, што будзеш сёння бульбу выбіраць?

— А хто ж яго ведаў, калі той Вазьміцель пры-
едзе? А ён, бачыш, сёння прыпёрся...

— Ведаеш, я ўжо збіралася да дачкі ў горад
ехаць: ва ўнучачка майго якраз дзень нараджэння.
Яблычкаў яму збіралася завезці.

— Глядзі сама. Я ж не змушаю. Не можаш, дык і
не перажывай асабліва. Нейк будзе...

— Не, Рыгораўна, я ж хачу табе памагчы. Да ўну-
ка я і заўтра з'ездзіць магу...

Калі Наста, згробшы з ганка мяшкі і ўзяўшы ў
другую руку кошык, які стаяў пад страхом, на
прызьбе, прыйшла на свае соткі, Хадора ўжо была
там. Побач з ёю выбіраў бульбу Вазьміцель і кідаў
яе ў Хадорын кошык. Швагер ужо наараў многа
баразён і цяпер, мусіць, даў адпачынак коням —
тыя, адчэпленыя ад плуга, але не выпражаныя зу-
сім, адгнучы за сабою стальвагу, паспешліва скублі
траву на ўзмежку.

Барозны былі роўныя і глыбокія — Наста не за-
ўважыла ў іх ніводнай парэзанай бульбіны, — зям-
ля была так харадна вывернута наверх, што нават
не верылася, што ўсё гэта наараў кшышаногі Вазь-
міцель. Наста ўявіла, як ён шкандыбаў за плугам,
то высокваючы з баразны на неаранае, то ўзбягаю-
чы на адваленыя скібы з карчамі, перасмыкнулася
і падумала, што яго барозны павінны быць крывей-
шымі. Хаця, хто яго ведае, — Вазьміцель жа і за-
ворваў ёй гэтую бульбу, і гэтак жа куляўся тады за
плугам, але барозны выйшлі вунь якія роўныя.

Бульба ўрадзіла сёлета вялікая і, нягледзячы на
тое, што летам не ставала дажджоў, было яе многа.

Працавалі яны моўчкі. Калі набіраліся поўныя ка-
шы, Вазьміцель браў іх, нёс на чыстае, на выкапаны
і ўжо ўтаптаны лапкі пасярод агарода і высыпаў
там бульбу ў мяшкі, а жанчыны, разгнучыся, ста-
ялі і глядзелі яму ўслед.

— Зірні, Рыгораўна, вунь і Ялозіха спяшаецца, —
усміхнулася Хадора.

Ялозіха і праўда ішла на Насціны соткі з нейкім
вялікім, як балае, вядром. Але яна не спяшалася:
як заўсёды, тупала сабе паціху сцежкаю і, было ві-
даць адсюль, мыляла вуснамі—мусіць, размаўляла
сема з сабою. Як толькі яна стала на баразну і па-
чала тупаць ля вывернутых карчоў, як толькі пер-
шыя бульбіны забразгаталі аб дно Ялозішынага
вядра, Вазьміцель разгнуўся і пачыкаў туды,
дзе пасвіліся коні, — няма чаго яму тут рабіць ся-
род трох баб: справяцца і без яго. Ён прычэпіў
стальвагу да плуга, падабраў у руку лейцы і паста-
віў коней на новую баразну.

Вазьміцель і праўда сам куляўся па баразне так,
як Наста і ўяўляла перад гэтым, але дзяржанне тры-
маў у руках цвёрда — плуг роўна ішоў за коньмі.

Калі побач пратупацелі коні, а з-за іх паказаўся
і швагер, Наста ўбачыла, што ён дужа натужваецца,
каб утрымаць плуг, каб той не вывернуўся з зямлі,—
аж язык высалапіў набок.

Наста, як убачыла, той жа час і адварнулася, яе
аж скаланула ўсю: шваграў твар, ды яшчэ з гэтым
высунутым языком, напамінаў ёй нешта дужа не-
прыемнае, нават жудаснае.

І тут жа само сабою ўсплыло, што напамінаў
Вазьміцеляў твар і асабліва яго высунуты язык: воль-
на, якога злавіль немцы і, пабудавышы ля ягонай жа
хаты вісельню, павесілі пад самымі вокнамі...

Наста сцэпанулася, як ад холаду, і шпарчэй пача-
ла разграбаць рукамі зямлю.

Блізка гримела вядром Ялозіха, крыху ўперадзе
раз-пораз падцягвала да сябе па баразне кошык
Хадора, а то і падымала яго, каб пераставіць у дру-
гое месца.

Вазьміцель ужо завярнуў коней, і тыя, цяжка ды-
хаючы, пратупацелі калы Насты ў другі бок, за імі
правалюхаўся, моцна трымаючыся за ручкі плуга, і
швагер, але яна нават не падняла на яго вочы —
баялася зноў убачыць высалаплены язык.

Сястру яе таксама павесілі фашысты.

Вазьміцель у вайну быў партызанскім сувязным.
І Паліна хадзіла на сувязь да партызан. Нашто ўжо
ён быў асцярожны, ведаў лес, як свае пяць паль-
цаў, але ўсё ж яго неяк высачылі гітлераўцы, злавіль і
прывезлі ў гестапа. Яму б выгарадзіць перад кратамі
жонку, адвесці ад яе бяду, а ён, наадварот, пачаў
нагаворваць на Паліну — маўляў, яна большая парты-
занка, чым я, маўляў, якраз яна і змусіла мяне
стаць сувязным, маўляў, забярыце і яе.

Наста здагадваецца, навошта Вазьміцель усё гэта

рабіў. Раўнівы да ачмурэння, ён, адчуўшы, што за
спіною ўжо стаіць смерць і дыхае яму ў патыліцу
магільным холадам, зразумеў, што Паліна нібыта
выслізгае з ягоных рук і застаецца на волі, са
сваімі, як ён лічыў, кабялямі. Таму і рабіў усё, каб
і яе забралі ў турму — калі ўжо і паміраць, дык
разам: маё — няхай не застаецца нікому. Ды і то
думаў, што яму стане спакойней, калі жонка будзе
знаходзіцца ў турме разам з ім, на яго ж вачах.
Больш таго, ён нагаварыў нават і на Гараську —
сказаў, што і хлапчук бегаў да партызан у лес.

Паліну забралі разам з Гараськам. Яе дэпыталі,
але спачатку нада не білі — абараняў, маючы сваю
надзею, лысы гестапавец, афіцэр, які кіраваў допы-
там. Аднак пасля таго, як Паліна, не сцярапеўшы яго
брыдкіх заляцанняў, плюнула яму ў сытую морду,
афіцэр загадаў яе павесіць.

Пад вісельняй яна стаяла з Гараськам. Хлапчук як
абвіў ручаняткамі матчыны ногі, так і не адпусціў іх
і тады, калі на Палініну шыю накінулі пятыю — ён
не бачыў гэтага, бо, напалоханы, стаяў, уткнуўшыся
тварам у матчын андарак. Гітлераўцы паспрабавалі яго
адарваць ад маці, але не змаглі. Тады яны выбілі з-пад
іх абодвух лаўку, і Гараська павіс на матчыных на-
гах. Афіцэр зморшчыўся, нешта закрываў на кратаў—
відаць, лаяўся, што яны і павесіць, як след, не ўме-
юць — спяшаючыся, дастаў пісталет і разрадзіў усю
абойму ў Гараську. Хлапчук адпусціў рукі і, мёртвы,
ссунуўся на траву, пад вісельню...

А Вазьміцель застаўся жывы.

Ён згадзіўся паказаць фашыстам партызанскую
базу, божыцца зараз, што веў іх зусім у другі бок,
што па дарозе яны наткнуліся на засаду, і ў гэтай
неразбярэцы ён, са звязанымі рукамі, здолеў сіга-
нуць у гушчар і ўцячы.

Вось таму Наста і ненавідзела швагра. Той і сам
ведаў гэта, разумеў, але ўсё роўна, нібы яго што
неадольна цягнула сюды, зноў і зноў прыязджаў у
Веравойшына...

Вазьміцель ужо другі раз адчапіў стальвагу ад
плуга. Коні пасвіліся, як і раней, на ўзмежку, а сам
ён корпаўся побач з Ялозіхай і кідаў бульбу ў яе
грымлівае вядро.

Бульбы ў Насты было пасаджана нямнога, і яны
выкапалі яе яшчэ засветла. Але пакуль знайшлі ка-
лёсы, пакуль перавезлі мяшкі з поля і ссыпалі на-
капанае ў пограб, пачало цямнець.

Вазьміцель заспяшаўся дадому. Хадора паспраба-
вала яго адгаворваць:

— Пачакай, во ў Насты хоць павячэраем.

— Ага, віна вып'ем, бульбу яе абпаласнем, — па-
трымала суседку Ялозіха.

Але Вазьміцель быў непахісны:

— Не, бабы, не. Павячэраю я і дома. А то, як
маеш, і на апошні аўтобус спазнюся.

Ён дастаў з кішэні авоську, навібіраў у яе з апош-
няга мяшка лепшай бульбы, па-гаспадарску завязаў
і пачаў развітвацца.

— Куды ж ты галодны пойдзеш? — зноў узятла
яго за рукаў Хадора.

— Нічога, цэлы буду, — адказаў Вазьміцель і
пайшоў з двара.

Наста правяла яго за веснічкі і ўжо на вуліцы
сказала:

— Не прыязджай болей. Чуеш?

Вазьміцель спыніўся, паволі павярнуўся ў яе бок
і доўга, напружаным, напэтым, як струна, позіркам
ўгледзеўся ёй у твар. Яна ўбачыла яго вочы: у іх
было столькі болю, што Насту аж скаланула ад ней-
кай невядомай да гэтага жаласлівасці, якая межа-
вала з вядомай злосцю.

Ён нічога ёй не адказаў. Проста павярнуўся і па-
ціху пайшоў да канторы калгаса, дзе спыняўся рэй-
савы аўтобус.

Яна вярталася да жанчын і думала, што Вазьмі-
цель, відаць, не прыедзе болей у іхнюю вёску. Але
тут жа сама сабе прыччыла — не, усё ж, мусіць,
пройдзе час, у яе скончацца дрывы, і ён адчуе гэта
сам — нібы яму нехта падкажа, — прыедзе зноў у
Веравойшына, прывязе ёй воз алешніку, і яны зноў
цэлы дзень будуць моўчкі плаваць яго на зімовым,
марозным ветры...

У ПРЭМ'ЕРНАЙ афішы гэтай назва ўспрымаецца з пэўным сумненнем. Чаму менавіта на гэту оперу затрачваюцца сродкі, час? Існуе ж нягалеа цудоўных опер, якія да гэтага часу не спадабіліся яшчэ ўвагі нашага тэатра, а вось «Севільскі цырульнік» у яго рэпертуары прысутнічае амаль нязменна (пастаноўкі 1927, 1930, 1934, 1944, 1945, 1947 гг. і г. д.).

Але як толькі адкрываецца заслона і гучыць гэта зіхатлівая, з гумарам і вяселлю, музыка, міжволі думаеш: ён на самой справе «вечна новы», гэты чароўны Расіні! І яго хочацца слухаць, гаварыць пра яго зноў і зноў.

Новая пастаноўка «Севільскага цырульніка» на беларускай сцэне зрабіла яркае ўражанне. Па-першае, дзякуючы цікаваму выканаўчаму складу. Пастаноўшчыкі зрабілі перспектыўную спробу адрозніць мецца-сапраправы, расініеўскі варыянт партыі Разіны, захаваўшы і агульнапрыняты каларатурны. Менавіта гэтым, у асноўным, адрозніваліся першы і другі прэм'ерныя спектаклі: у партыі Разіны мы пабачылі С. Данілюк і Л. Златаву. Зразумела, абедзве Разіны былі ў цэнтры ўвагі глядача.

С. Данілюк на сцэне натуральная і артыстычная. У яе рабоце адчуваецца свежасць і навізна. Праўда, стылістычная мадуляцыя з італьянскай камедыі буфа ў сферу лірыка-драматычных герояў Бізе надае вобразу, створанаму ёю, некаторую «цяжкаватасць». Выканаўца ўвасабляе сваю Разіну з пэўным іспанскім каларытам — тэмпераментна, актыўна, кідка; гэта, бадай што, нейкая мадыфікацыя Кармэн. Такая трактоўка вобраза адпавядае месцу дзеяння оперы. Але ж француз, аўтар п'есы, Бамаршэ і італьянец, лібрэтыст Стэрбіні і кампазітар Расіні ўяўлялі сабе Разіну, відаць, інакшай, мяркуючы па музыцы — зграбнай і грацыёзнай.

Разіна—Златава больш мяккая, лірычная, хітраватая і катэлівая, у цэлым яе інтэрпрэтацыя дастаткова традыцыйная. Тут, мабыць, застаўся ўплыў ранейшага спектакля: належна адчування акцёрскага пошуку няма.

Чым жа розніцца абедзве работы ў вакальных адносінах? У С. Данілюк прыгожы, моцны голас, які панаваў над хорам,

аркестрам і салістамі ў першым фінале, тэхнічны цяжкасці партыі яна выгадна скарыстоўвала для раскрыцця характару Разіны. Калі не заўсёды захоўваўся кантакт С. Данілюк з аркестрам, дык гэта агульны недахоп «нязгоднасці»

У партыі дона Базілію запамінуўся А. Сухін. Ён валодае прыгожым голасам, выдатнай дыкцыяй (адчуваецца італьянская вакальная школа!), але агульны недахоп першага спектакля адбыўся і ў яго выкананні: адеўтнічала цэласнасць, рух

удаліся сцэнікі Фігара — Скарабагатава і Разіны — Данілюк, паколькі абодва выканаўцы артыстычныя, таленавітыя, лёгкія ў вакальнай партыі. У першым фінале высокай ацэнкі заслугоўвае «канон ва унісон» — найцяжэйшы тэхнічна ансамбль. Але дзе-нідзе вяршыні твора былі не па сіле выканаўцаў. Напрыклад, у дуэце Альмавівы і Фігара ансамбль не атрымаўся: тэхнічныя магчымасці В. Скарабагатава і У. Экнадзіёсава яўна не раўнацэнныя. У асобных выпадках тэхнічныя магчымасці салістаў дыктавалі і затарможанасць тэмпаў.

Выклікае некаторыя сумненні рэжысёрскае вырашэнне спектакля (рэжысёр — М. Рабікін). Сумненні датычаць у першую чаргу ўкаранення ў пастаноўцы прыёмаў тэатра масак. Маскам быццам ніякавата на сцэне, у іх няма грацы і натуральнасці, іх паводзіны на сцэне падаюцца неарганічнымі. Парушаны і традыцыі «падчы» вобраза Фігара: кампанія ягоных прыяцеляў быццам выйшла са студэнцкіх капуснікаў, нязвыклы выхад героя на сцэну — праз усю глядзельную залу. У ансамблях, асабліва ў сцэнах, звязаных з Бартала і Альмавіва, заўважаеш пастаноўачныя недахопы, эксплуатацыю знойдзеных прыёмаў: шмат лішніх жэстаў і рухаў, «мітусні вакол альтанкі», «хапанніў за нагу»...

Сцэнічнае афармленне (мастак А. Кажанкова) ўвогуле цікавае. Мы бачылі ў іншых спектаклях нашага опернага тэатра, як жывапісная пышнасць і сімвалічнасць выяўлення вырашэння спектакля замінаюць успрыняццю музыкі. У «Севільскім цырульніку» ўсё проста. Месца дзеяння — дом, альтанка. Змена немудрагелістых дэкарацыйных кампанентаў і забяспечвае сцэнаграфічную разнастайнасць.

Музычная трактоўка (дырыжор Я. Вашчак) вартае ўхвалы. Опера пастаўлена без купюр, у першапачатковым саставе, амаль у тых жа тэмпах, што ў Расіні. Аркестр быў дастаткова выразны: напрыклад, увертюра і сімфанічны эпізод бурны прагучалі адметна, у стылі расініеўскай кантэбильнасці. Праўда, была некаторая ўнутраная статыва ў дырыжорскім вырашэнні фіналаў, асобных сцэн, арыў. Расіні ж называлі

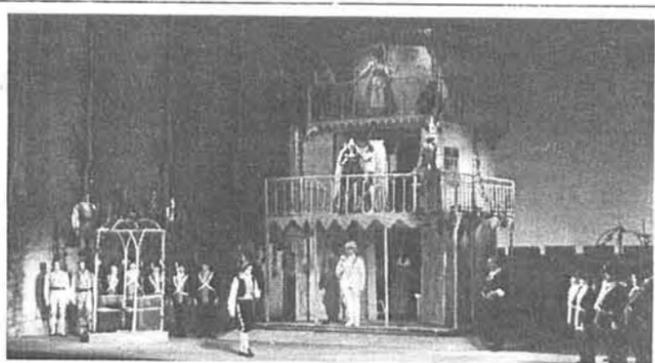
«сеньёр крашчэнда» за асаблівую любоў да прыёмаў нагнявання напружання на розных узроўнях кампазіцыі: у арыях, ансамблях, сімфанічных эпізодах, фіналах у цэлым! Шкада, што гэта спецыфіка яго музыкі была страчана: яна магла надаць спектаклю дынамічнасць.

У рэпертуарнай афішы нашага тэатра прадстаўлены рускія, беларускія, нямнога — нямецкія і французскія оперы, а пераважаюць — італьянскія назвы. Да таго ж, спіс пастаўленых у нас італьянскіх опер на дзівя традыцыйны. З Расіні ставіцца, напрыклад, толькі «Севільскі цырульнік», а ў яго ж нягалеа цікавых твораў: «Вільгельм Тэль», «Танкрэд», «Італьянка ў Алжыры». А колькі выдатных партытур у Вердзі! Што ж датычыць французскай оперы, дык Дэліб і Масне, Апенбах і Абер (не гаворачы пра Бізе і Гуно) былі на афішы нашага тэатра ў 50-я гады. Былі... Даволі стандартны выбар рускіх твораў для пастаноўкі. Праўда, у апошні час пачала асвойвацца нямецкая опера: «Лаэнгры», «Дон Жуан»...

Сёння на беларускай сцэне адчуваеш гэндэўлінасць некаторых оперных тэатраў: некалькі рускіх, некалькі італьянскіх, некалькі нямецкіх, некалькі французскіх опер... Гэта значыць — не мець у цэлым рэпертуарнай адметнасці. А самы ж перспектыўны шлях — гэта, думаецца, шлях пошукаў свайго аблічча. Магчыма, са змяненнем рэпертуару адзілі б пэўныя скаргі, прэтэнзіі да выканаўцаў. Гаварыў жа вядомы савецкі рэжысёр Г. Таўстановаў: няма дрэнных акцёраў, ёсць нежаданне або няўменне рэжысёра ўбачыць моцныя і слабыя бакі іх таленту і адпаведна пабудавать рэпертуар. Хіба не прыдатныя гэтыя словы і да опернага тэатра?

І хоць «Севільскі цырульнік» — бяспрэчна, адна з каштоўных старонак сусветнай опернай класікі, якая бясконца радуе ўсіх нас сваёй навізнай, бляскам гумару, вынаходлівай прыгажосцю мелодыкі, але менавіта геніяльнасцю сваёй увогуле ўдалай пастаноўкай на беларускай сцэне яна ўказвае нам і на недагледжаны пошукаў новых шляхоў, новых опер, займаўшы і тонкага ўвасаблення непрывычнага і неапрабаванага матэрыялу.

Вера КІРПІЧ.

ЦІ АДЫЛОСЯ АДКРЫЦЦЁ?

«СЕВІЛЬСКІ ЦЫРУЛЬНІК» У ДЗЯРЖАЎНЫМ ТЭАТРЫ ОПЕРЫ І БАЛЭТА БССР

першага выканання. Яе трактоўка знакамітай каваліны вельмі кантрастная — ад піннісіма да паўнаважжага фортэ, увасабленне ж аркестрам дынамікі гэтага нумара, падалося, крыху іншае. У Л. Златавай голас больш слабы, менш выразны, але каларатуры прагучалі вельмі ўражальна, з крышталёвай празрыстасцю, тэхнічна дасканалы.

У ролі Фігара выступіў малады спявак В. Скарабагатаў. Усе вартасці і недахопы, уласцівыя выканаўцу, выявіліся ўжо ў каваліне. Эфектная пластыка, моцны, прыгожы голас — і недакладная дыкцыя. Гэта яго першая буйная і, прыемна адзначыць, — удалая работа ў тэатры. У маладым выканаўцы здзіўляе сцэнічная свабода (якая часта прыходзіць толькі з вопытам), агульная музычнасць.

Нядрэннае ўражанне зрабіў вобраз доктара Бартала, увасаблены В. Чарнабаевым. Пры невялікім голасе і тэхнічнай няроўнасці выканання ён стварыў дастаткова жывы і тыповы вобраз старога апекуна.

да кульмінацыі; арыя ўяўляла сабой утэчэй сістэму дакладных усплёскаў дынамікі, думкі.

Нарэшце, граф Альмавіва. У выканаўцы — У. Экнадзіёсава — прыемны голас, мяккая, артыстычная, з адценнем іроніі манера паводзін на сцэне. Праўда, у канцоне голас яго гучаў крыху цёмна, а фіярытуры ён разгубіў і тут, і ў каваліне, і ў дуэтах, ансамблевых сцэнах. Яму пакуль не надта даюцца тэхнічныя цяжкасці гэтай вельмі складанай партыі. Але дадатныя якасці спевака дазваляюць спадзявацца на далейшае яго ўдасканаленне, на дасягненне большай каларатурнай лёгкасці, без чаго не можа быць выканаўчай пераканальнасці вобраза.

Разнастайны ансамблевая цумары оперы «Севільскі цырульнік» вымагаюць ад выканаўцаў лёгкасці, гумару, бліскучай вакальнай школы. Тут выкарыстоўваюцца мастацкія сродкі, якія не заўсёды прысутнічаюць нават у партыях салістаў. Усе выканаўцы адчулі характар матэрыялу і імкнуліся перадаць яго. Асабліва

ЧАТЫРЫ КІТЫ

Крытыка піша, што рэпертуар часта складаецца па метадзе «зборнай салянікі»: бярэцца п'еса сучасная (вытворчая або сельская), адна — рускай класікі, потым дзіцячая, замежная і абавязкова — касавая камедыя... На жаль, крытыка надзвычай часта мае рацыю.

Калі вам успадае на думку вывучыць рэпертуар большасці перыферычных тэатраў, то вам не цяжка будзе заўважыць, што трымаецца ён сапраўды на чатырох кітах.

Кіт першы — імя аўтара. Гэта для перыферычных кітаў вызначальны рэч пры вырашэнні пытання: быць ці не быць п'есе ў рэпертуары. Бяруць: «масцітых», «апрабраваных», «вядомых», «папулярных», «яго паставілі ў сталіцы», «надрукавалі ў часопісе «Тэатр», «ідзе паўсюдна, што мы — горшыя», «рэкамэндаваў САМ»... Не бяруць: «першы раз чую», «дзе ідзе?», «адкуль выкапалі?», «не друкаваўся», «не чытаў раней», «не быў на канферэнцыі драматургаў у Рызе (Ялце, Сухумі)»...

Пра тое, як цяжка «прабіць» першую нават цікавую п'есу, гавораць і пішучыя многа і часта. І ўсё-такі праблема застаецца надзённай. Вось і ідуць у 5-6-ці тэатрах рэспублікі апошнія «вернікі»:

«Стары дом» А. Казанцава, «Жорсткія гульні» А. Арбузава, «Гняздо цецерука» В. Розава... Зразумела, канкурэнцыя з п'есамі «малых», «невядомых», «неапрабраваных» раішаецца ў іх карысць. Але ж і В. Розава даводзілася калісьці «апрабрававанай»...

Заўсёды цяжкае выпрабаванне — гастролі. Цяжкае не таму, што летам глядач не ходзіць у тэатр. Наадварот, да гастролёраў заўсёды адносяцца з павагай і цікавасцю, са зразумелымі спадзяваннямі на штосьці новае, невядомае. Але воль у горадзе з'яўляецца гастрольная афіша — і глядач расчаравана ўсклікае: «Ба, знакомыя все лица!» Мілы правінцыяльнаму сэрцу «класічны дэтэктыв» — «Мышалоўка», шмат разоў бачаны «Ход канём», распаўсюджаны нават у музычна-драматычных тэатрах «Характары»... Тры, чатыры, а то і пяць назваў з рэпертуару часцей супадаюць з вядомымі па афішы мясцовага тэатра. А чаму б, скажам, не ўзяць не пастаўленыя раней п'есы маладых цікавых драматургаў той рэспублікі, у якую выпраўляюцца гастролёры? Або — чаму не зацікавіць глядача работамі «сваіх» аўтараў?

Але «кіт» застаецца па-ранейшаму

глухім і нямым у адносінах да «зьялёнага маладняка».

Кіт другі кантралюе колькасць дзейных асоб. Пытанне пра тое, колькі жанчын (мужчын) у п'есе і якога яны ўзросту, паўстае ў ліку першых на мастацкім савеце. Хто з перыферычных рэжысёраў адважыцца ўзяць п'есу, дзе занята, скажам, п'ятнаццаць мужчын і тры жанчыны? Ён жа «загубіць тэатр!» Вось і бярэцца замест добрай, цікавай, і галоўнае, патрэбнай п'есы — нешта іншае. І работа ўсім ёсць, і рэжысёру жыць лягчэй.

Індывідуальныя і групавыя гутаркі з акцёрамі перад размеркаваннем роляў уяўляюць сабой складаную дыпламатычную пікіроўку. Тут задача рэжысёра — «не пакрыўдзіць, а задача акцёра — «дамагчыся». Але ж не напісана яшчэ п'еса з дзесяццю гамлетамі і дваццаццю джувельтамі! Нават калі б і была напісана, усё роўна яе не ўзялі б з-за вялікай колькасці выканаўцаў. «Ідэальная» драматургія — 2-7 дзейных асоб. Такую возьме любы, строга кажучы, правінцыяльны тэатр. Нават не асабліва пацікавіцца — а што ў ёй? Іншы галоўны рэжысёр, можа, і рады быў бы абысці гэты краевы голны камень, але вымушан здацца, і рэпертуар папайняецца чарговай «зручнай» п'есай. «Свой» глядач, як і раней, спачувае, а гастрольны — што зробіш — «спажывае».

Кіт трэці пільнуе магчымасць стварэння паралелей. Ён — родны брат кіта другога. Але нораў у яго адмет-

ны. Кожны рэжысёр — пастаноўшчык хоча заняць у сваёй рабоце «свайго» акцёра, каб ён быў у «сваёй паралелі».

Нельга забываць, што яшчэ да пачатку работы ў кожнага рэжысёра ўжо складалася сваё бачанне спектакля. І як перашкода — больш заняць «невядомага», неадметнага ў іншым амплуа, акцёра. У гэтым «сваяцтва» кіта трэцяга з кітам першым: маладовам артысту ніколі не дадуць цікавую ўзроставаю ролю, камедыянаму — работу драматычнага плана... Так і сядзяць акцёры ў калісці засвоеным і ўжо заштампаваным амплуа. Бывае, і на пенсію з ім выходзяць. Рэжысёры прадаўжаюць выпускаць спектаклі шэрыя, затое такія, што выдатна «паралеляцца».

Кіт чацвёрты адказвае за фінансавы план. Гэты «кіт» найбуйнейшы за астатніх. І ён урэшце гаворыць сваё важнае слова пры вызначэнні рэпертуару. Супраць яго ні акцёры, ні рэжысёры не пойдучы. Ён «поіць і корміць». «Не акупіцца» — і п'есу не бяруць. «Не пацягне» — і зверны для аўтара закрыты. «Не пойдзе глядач» — і ўсякае абмеркаванне марнае. І куды ўжо там пастаноўачна складанай п'есе спрабаваць прарэчыць гэтую кіту — з'есць жыўцом. Яго патрабаванне простае і лаканічнае: грошы. Хто іх плаціць і, галоўнае, за што, яго не цікавіць. Калі што і палюхае яго, дык усё новае, да гэтага часу нябачанае. Злаўчыўся рэжысёр і — р-раз, працягнуў! Што тут пачынаецца! Гэта ж нікому не зразумела! На вёску гэта наогул не павязеш—

Нямала кніг пра мастацтва опернага спевана, якія падрабязна даследуюць працэс фарміравання асобы і светапогляду артыста, метады яго работы над той або іншай партыяй, уплыў на яго мастацтва асяроддзя і грамадскага ладу... Але часта абмянаецца пытанне пра тое, што ўсё жыццё побач са спеваком ідзе піяніст-канцэртмайстар, што ад яго працы, таленту, інтэлекту ў немалой ступені залежыць поспех артыста. Відаць, і значная частка публікі, слухаючы оперу ў тэатры, наўрад ці ведае, які цяжар падрыхтоўчай работы па выпуску спектакля ўскладаецца на канцэртмайстра і толькі шляхам штодзённых і карпатлівых заняткаў у класе прыходзіць спявак да той лёгкасці, да той прыгожасці, якія зачараваюць слухача.

што ўсё ж канцэртмайстрам піяніст становіцца не выпадкова, а па загадзе душы, дакладней, па прызначэнні. У прыватнасці, так атрымалася ў маім жыцці.

А. Генералаў. Цяпер, калі я сам вяду клас у нашай кансерваторыі, то разумю, што кансерваторыя навучыць усяму не можа, ды, відаць, і не павінна. Бо жыццё паказвае, што спеваку даводзіцца вучыцца пастаянна, на працягу ўсяго творчага шляху. Такім чынам, перад кансерваторыяй задача — навучыць спевача вучыцца самому. Калі ж выпускніка ад-

А. Генералаў. Усё правільна, але я хачу дадаць, што оперныя вобразы не падобны адзін на адзін. Розныя фарбы патрэбны для Дэмана і Эскамілье, Фігара і Рыгалега. А пошук гэтых фарбаў пачынаецца ўжо з самых першых урокаў з канцэртмайстрам. І паколькі ўсё ідзе праз музычны матэрыял, тут многае залежыць ад піяніста. І зразумела, чым вышэйшы інтэлект піяніста, тым лепшы і вынік яго работы са спеваком. Праўда, у творчай садружнасці спевача і піяніста не заўсёды ўсё ідзе гладка. Нярэдка бываюць спрэчкі. Але калі яны творчыя, то прыносяць узаемную карысць, спрыяюць больш высокай якасці выканання музыкі.

Н. Ражнова. Канечне, цяжка словамі перадаць чытачу сам працэс работы канцэртмайстра ў оперы, але паспрабую. Ён адбываецца як бы па прынцыпе ад прыватнага да агульнага. Спачатку — урок са спеваком па вывучэнні партыі. Потым да гэтай работы далучаецца дырыжор. Калі матэрыял засвоены, пачынаюцца мізансцэны рэпетыцыі з рэжысёрам, затым спеўкі ўсіх выканаўцаў разам, рэальныя прагны на сцэне. Апошняя для канцэртмайстра, відаць, самае галоўнае. Трэба дасканалы ведаць клавір, прытрымлівацца ўсіх патрабаванняў, якія прад'яўляюцца дырыжорам да аркестра — рытмічнай дакладнасці, яскасці нюансіроўкі, эмацыянальнасці.

А. Генералаў. Есць і яшчэ адна, вельмі важная і патрэбная, сфера дзейнасці опернага артыста і канцэртмайстра. Я маю на ўвазе канцэртную дзейнасць і асабліва камернага рэпертуару. Для артыста оперы вельмі важная такая якасць, як музычнасць. А нішто так не садзейнічае яе развіццю, як работа над камернымі творами і канцэртныя выступленні. У оперным спектаклі, напрыклад, можна «схавацца» за касцюм, грим, дэкарацыі, нарэшце, за таварышаў на сцэне. На канцэртнай жа эстрадзе спявак застаецца сам-насам з музыкай і слухачамі. Работа над камернымі творами дапамагае опернаму салісту пранікаць у больш тонкія псіхалагічныя сферы характару чалавека, вучыць гнуткасці нюансіроўкі, дакладнасці інтаніравання. Потым гэта прыносіць немалую карысць у рабоце над опернымі партыямі...

Н. Ражнова. А канцэрты оперных спевакоў, няхай яны праходзяць на сцэне тэатра або за яго межамі, — адзіная магчымасць прамой сувязі канцэртмайстра оперы з публікай. Гэтая сувязь садзейнічае росту яго творчага майстэрства.

А. Генералаў. Хацелася б падзяліцца некаторымі меркаваннямі наконт арганізацыі творчай працы піяніста і спевача ў оперы. У опернай трупі нашага тэатра некалькі канцэртмайстраў. У ходзе падрыхтоўкі спектакля адну і тую ж партыю спявак развучвае з усімі піяністамі. А ў кожнага ж розныя характары, творчыя погляды, метады работы і г. д. У выніку ў спевача, асабліва маладога, можа ўзнікнуць у думках некаторы хаос, а відавочна знойсці немагчыма. Калі б спявак больш або менш сістэматычна займаўся з адным і тым жа канцэртмайстрам, зыходзячы менавіта з творчых поглядаў і сімпатый, то карысці ад такіх заняткаў было б несумненна больш. Гэтану нямаля прыкладаў нават у нашым тэатры.

Н. Ражнова. Канечне, арганізацыя заняткаў піяніста са спеваком павінна ўдасканалвацца. Напрыклад, мы ведаем, што кожны канцэртмайстар павінен (але ж практыка паказвае, што не заўсёды можа!) аднолькава добра ведаць увесь рэпертуар тэатра. Скажам, малады піяніст толькі што прышоў у калектыв, пачаў працаваць і яго прызначаюць іграць спеўку оперы, якую ў час выпуску спектакля ён не рыхтаваў. Зразумела, што якасць такога выканання будзе не лепшая. Іншымі словамі, я хачу сказаць, што і ў працы канцэртмайстра тэатра павінна быць свайго роду спецыялізацыя па спектаклях. Гэта значна павялічыць адказнасць піяніста за «свой» спектакль, даць магчымасць яму больш глыбока і падрабязна вывучыць музыку, клавір.

«Канцэртмайстар. Гэтае слова для нас, спевакоў, азначае многае, — піша народны артыст СССР І. Пятроў пра канцэртмайстра Вялікага тэатра Саюза СССР, заслужанага артыста РСФСР С. Стучэўскага. — Бо канцэртмайстар — гэта не проста ампаніатар, але і наш раўнапраўны партнёр».

Размова аб прафесійных творчых сувязях спевача і піяніста ў оперы закрываюць толькі некаторыя аспекты гэтай садружнасці. Гэта цікавая і глыбокая тэма яшчэ чакае свайго вывучэння.

Дыялог запісала **Н. ПЕРВЯКОВА.**

Творчы пошук Фрыдрыха ЛІПСА

Творчыя вечеры баяніста Фрыдрыха Ліпса вольна многа гадоў прыцягваюць увагу аматараў музыкі. Канечне, у гэтых канцэртаў ёсць свая, даволі шматлікая аўдыторыя, але з кожным новым выступленнем баяніста расце колькасць аматараў сучаснага баяннага выканаўства і гэтыя вечеры атрымліваюць шырокі і заслужаны рэзананс. Так было і ў час выступленняў лаўрэата міжнародных конкурсаў Фрыдрыха Ліпса ў гарадах нашай рэспублікі.

Сёння баяніст заняў раўнапраўнае становішча сярод традыцыйных канцэртных інструментаў, і ўзросшая цікавасць да вечароў баяннай музыкі не з'яўляецца выпадковай. За апошнія гады ўдасканаліся канструкцыя інструмента, узабагаціўся рэпертуар. Па-новаму, свежа і самабытна загучала на канцэртным гатова-выбарным шматтэмбравым баяне музыка розных эпох і стыляў — ад Куперэна і Снарлаці да Месіяна і Шастаўіча. Значна ўзрасла культура і тэхніка выканаўцаў-баяністаў, якія дастойна прадстаўляюць савецкую школу баяннага выканаўства на сусветнай арэне. Так, у 1969 годзе на Міжнародным конкурсе баяністаў і акардэаністаў у Клінгтале (ГДР) першую прэмію атрымаў студэнт Маскоўскага дзяржаўнага музычна-педагагічнага інстытута імя Гнесіных Ф. Ліпс (клас заслужанага дзяляча мастацтваў РСФСР, прафесара С. Калабова, рэктара гнесінскага інстытута), цяпер адзін з адметных прадстаўнікоў савецкага баяннага выканаўства.

Нягледзячы на маладосць, Ф. Ліпс — сталы, удумлівы музыкант, выканаўчы інтарэсы якога рознабаковыя. Яго праграмы, складзеныя з твораў французскіх клавесністаў, Д. Снарлаці, І.-С. Баха, А. Месіяна, Э. Гранадаса, Э. Віла-Лобаса, М. Мусаргскага, Р. Шчадрына, У. Залатарова і іншых, добра відомыя слухачам. Аднак музыканта вылучае характэрная накіраванасць у выбары рэпертуару. Ф. Ліпс — заўзяты і нястомны прапагандыст сучаснай музыкі і перш за ўсё новых арыгінальных сачыненняў для баяна савецкіх аўтараў. Менавіта па яго ініцыятыве, у цесным кантакце з ім ствараліся многія баянныя творы, у тым ліку сачыненні Уладзіслава Залатарова, які прагучалі ў гастрольных канцэртах. Трэба, адзначыць, што літаратура для гэтага інструмента складаецца, галоўным чынам, з транскрыпцый і пералажэнняў (выключэнне — арганная музыка І.-С. Баха уртэксты якой да сённяшняга дня з'яўляюцца арыгінальнай літаратурай для баяна). На жаль, вельмі нямногія савецкія кампазітары пішучы творы спецыяльна для гэтага інструмента, што тлумачыцца цяжкасцямі ў спазнанні спецыфікі гатова-выбарнага баяна.

На гэты раз у канцэртную праграму увайшлі новыя творы маладых кампазітараў А. Баншыкава (Саната для баяна ў 3-ох частках), С. Губайдулінай («De profundis» — «З глыбіняў»), У. Залатарова (Дзіцячый сюіта № 3, «Ферапонтна манастыр» — «Роздум ля фрэска Дыянісія»), выканаліся тансама «Дзявоцы карагод», «Кадырыя», «Basso ostinato» Р. Шчадрына і арганныя творы І.-С. Баха.

Уключэнне ў праграму, складзеную з сучаснай музыкі, такіх бесшумных бахаўскіх твораў, як арганная Прэлюдыя і Фуга ля мінар тры харальныя прэлюдыі (соль мінар, мі-бемоль мажор, фа мінар), арганная Таката і Фуга рэ мінар, не выпадковае.

Для Ф. Ліпса прыцягальны інтэлектуальны склад, напружана-экспрэсіўныя вобразы, філасафічнасць зместу сучасных сачыненняў. Асабліва блізка выканаўцу вобразны свет твораў У. Залатарова. Выразна праявілася гэта ў трытоўцы п'есы «Ферапонтна манастыр» («Роздум ля фрэска Дыянісія»), дзе прастата і строгаць выразненні, прыхаваная унутраная эмацыянальнасць, разуменная стрыманасць у выбары тэмпаў, дынамічных адценняў, штрыхавых дэталей як нельга лепш садзейнічалі перадачы вобразнага зместу гэтай глыбока рускай па сваім характары музыкі. Яры прапагандыст творчасці заўсёды памёршага таленавітага кампазітара, Ф. Ліпс перад выступленнем каротка расказвае пра У. Залатарова.

Канцэрты Ф. Ліпса выхоўваюць слухача, дапамагаючы глыбей зразумець каштоўныя творы класічнай музыкі і правільна ацаніць пошукі сучасных кампазітараў. Гэтану садзейнічае якая, глыбокая і змястоўная інтэрпрэтацыя выконваемых твораў, дасканалы мастацкі густ, высокая выканаўчая культура, віртуозна тэхніка і аналітычнасць (у добрым сэнсе гэтага слова).

Валянціна БОКАВА.
Гомель.
Фота С. НЯЧАЕВА.

У ПРАЦЫ — ЯК РОЎНЫЯ

Расказаць пра садружнасць спевача і піяніста, пра асаблівасці іх сумеснай творчасці мы папрасілі саліста Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, народнага артыста рэспублікі Анатоля Генералава і канцэртмайстра тэатра, заслужаную артыстку рэспублікі Ніну Ражнову. У мастацтве яны не навічкі, нядаўна адзначана 25-годдзе іх работы ў тэатры. Зразумела, за гэтыя гады назапашаны немалы творчы і жыццёвы вопыт...

А. Генералаў. У пачатку нашай размовы я не магу не закрануць пытанне пра выбар прафесіі наогул. Бо галоўнае ў жыцці кожнага чалавека — гэта справа, якой ён займаецца, якой аддае свае сілы. І я думаю, што чалавек па-сапраўднаму будзе шчаслівы толькі тады, калі выбар зроблены правільна.

Н. Ражнова. Прафесійная падрыхтоўка піяністаў, у адрозненне ад спевакоў, пачынаецца ў раннім дзяцінстве. Але я хачу падкрэсліць, што далёка не кожны піяніст імкнецца да дзейнасці канцэртмайстра наогул, і опернага ў прыватнасці. Куды больш цікавае сольнае выканаўства! На занятках у канцэртмайстарскім класе становіцца відавочнымі цяжкасці работы з вакалістамі. Для яе патрэбны пэўныя якасці характару. І перш за ўсё трэба любіць спевы, хацеш працаваць са спеваком, разумеючы ўсю складанасць і шматграннасць гэтай работы. Я думаю,

разу пасля кансерваторыі прымаюць у тэатр, на працягу шэрага год ён усё роўна будзе «вучнем». І воль тут самым блізім чалавекам для маладога спевача становіцца канцэртмайстар. Ён і памочнік, і настаўнік, і друг, і дарадчык, і судзя.

Н. Ражнова. Сапраўды, малады саліст прыходзіць у тэатр часцей за ўсё, як у нас кажучы, «сыры» і, канечне, ён не гатовы адразу выйсці на сцэну і паказаць сябе ў поўную меру сваіх магчымасцей, свайго таленту. Бывае і так, што індывідуальнасць выканаўцы амаль не выяўлена, а перспектыва далейшага творчага руху і зусім туманная. У выніку гэтага вакол спевача можа стварыцца атмасфера недаверу да яго здольнасцей. Воль тут менавіта канцэртмайстар, разам з дырыжорам, павінен зрабіць усё, каб памачы выканаўцу «знайсці сябе» ў тэатры, вызначыць першапачатковае кола партый. Але ўсё гэта можна зрабіць, толькі наладзіўшы творчы кантакт са спеваком, заснаваны на даверы, узаема-разуменні і павазе. Я думаю, што больш правільным будзе пошук кантакту ад піяніста да спевача, а не наадварот. І рабіць гэта трэба непрыкметна і неназойліва для выканаўцы. Пры адсутнасці творчага ўзаемаразумення вынік сумеснай работы, па-мойму, будзе роўны нулю.

А. Генералаў. А мне здаецца, гэтага яшчэ недастаткова. Канцэртмайстар павінен разумець, што спявак — унікальная з'ява ў асяроддзі музыкантаў. І сутнасць гэтай унікальнасці ў тым, што свой інструмент — голас — спявак носіць у сабе. Гэты інструмент не толькі павінен даваць чысты і прыгожы гук, але і асэнсаванае слова. Якасць, настроенасць інструмента-голосу цалкам залежыць ад стану фізічных органаў і псіхікі чалавека. Правільна настроіць гэты інструмент не так проста ў адрозненне, скажам, ад раяля або скрыпкі. Наогул жа, шлях спевача не з лёгкіх, і веру ў свае сілы часцей за ўсё яму дапамагае захаваць менавіта канцэртмайстар-папечнік, канцэртмайстар-таварыш, друг.

Н. Ражнова. Дык, можа, вызначым найбольш галоўнае ў сумеснай працы канцэртмайстра і артыста оперы? Канечне, перш за ўсё трэба дакладна вывучыць музычны тэкст партыі. Але ўсе ведаюць, што проста прыгожа выкананай партыі, на сучасным узроўні развіцця тэатра, слухачу недастаткова. Ён чакае ад опернага героя жыццёвай праўдзівасці, натуральнасці сцэнічных паводзін, артыстызму, глыбіні раскрыцця вобраза. І гэтае спасціжэнне вобраза таксама ідзе праз музыку, партытуру. І воль тут вызначаецца галоўная задача канцэртмайстра — самому глыбока адчуць вобразны лад твора, а потым памачы ў гэтым рабараца і артысту. У дадзеным накірунку канцэртмайстар працуе непасрэдна пад кіраўніцтвам дырыжора. І такім чынам узнікае лінія: дырыжор — канцэртмайстар — спявак. Калі браць асобна саюз «дырыжор — канцэртмайстар», то гэта тэма спецыяльнай размовы, тут нямае сваіх праблем. Добра, калі і паміж імі існуе творчае ўзаемаразуменне.

горад жа яшчэ не дарос!» Навічкі здымаюцца, а рашучы рэжысёр гэтага ўжо не бачыць — ён з'ехаў далёка. Урэшце спектакль здымаецца з рэпертуару...

Правільныя. Неадзначанае гэта паняцце. Яе жалезная хватка ёсць і ў вялікім горадзе, і нават у сталічным. Яе шкодныя бактэрыі хуткія і пранікаюць усюды. Гэта хвароба цяжкая і заразная. І прыкра бывае, седзячы ў глядзельнай зале, усведамляць, што тэатра, шыра кажучы, ужо амаль няма. Засталіся толькі падпіраўшыя яго некалі «кіты».

Сцэна развіваецца, калі ёсць творчы неспакой, пераемнасць, пошук, ёсць пэўная іскрынка рызыкі за кошт смелых адкрыццяў, патрабавальнасць да рэжысуры, акцёраў, адміністрацыі, адказнасць за ідэйную і мастацкую якасць выпускаемай творчай прадукцыі. Не адны паказчыкі выканання фінансаванага плана павінны быць сапраўднай меркай работы, а ўпэўненасць у неабходнасці, у важнасці яе, у высокай ступені якасці мастацтва, у акрэсленай творчай індывідуальнасці тэатральнага калектыву. Да таго часу, пакуль гэтыя патрабаванні не будуць рашаючымі, пры выбары рэпертуару і прыёме спектакляў, у прыватнасці, пакуль «чатыры кіты» жывы, застануцца і стракачкі афішы з выпадковымі назвамі.

Барыс ВАЛАДАРСКІ,
загадчык літаратурнай часткі абласнога драматычнага тэатра.
Магілёў.

Разам з усім савецкім народам у рэалізацыю планаў дзесятай пяцігодкі ўносяць свой уклад і арганізатары нагляднай агітацыі, мастакі-афарміцелі. Агітацыйна-мастацкае афармленне прадпрыемстваў, будынкаў, плошчаў, мікрараёнаў і ў цэлым горада, друкаваны палітычны плакат, выкарыстанне твораў манументальнага мастацтва, архітэктурных кампазіцый, сатырычных шчыты і стэнды, побытавая рэклама... Наглядная агітацыя валодае велізарнымі магчымасцямі ў фарміраванні палітычных поглядаў і эстэтычных густаў працоўных, але, канечне, пры той умове, калі ёй непасрэдна займаюцца партыйныя арганізацыі, калі яна пастаўлена на навуковую і прафесійную аснову, калі пастаянна павышаецца майстэрства мастака.

Як частка палітычнай агітацыі, наглядная агітацыя цесна звязана з жыццём краіны, з задачамі камуністычнага будаўніцтва, і яна павінна быць сучаснай, своечасовай, дакладнай. У гэтым яе каштоўнасць.

Калі разглядаць наглядную агітацыю з пункту гледжання інфармацыйнасці, давядзецца прызнаць, што колькасць інфармацыі, якую яна нясе, досыць нязначная. Але, убіраючы ў сябе (і адначасова адлюстроўваючы) перадавыя ідэі, планы народа, дзяржавы на пэўным прамежку часу, яна стварае своеасаблівы свет вобразаў, сімвалаў, якія ўвасабляюць жыццё краіны, яе мінулае і яе імкненне ў будучыню.

Калі архітэктурныя аб'екты ці вырабы дызайна, пры ўсёй сваёй утылітарнасці, у асноўным успрымаюцца праз форму, то творы нагляднай агітацыі — праз тэкставы і архітэктанічны пачаткі, якія павінны прыцягваць, засяроджваць на сабе ўвагу. І гэта дасягаецца толькі тады, калі форма, яе выразнасць і эстэтычная значнасць абумоўлены змястоўнасцю задумы. У тым альбо іншым асяроддзі творы нагляднай агітацыі павінны прыцягваць увагу, даносіць закладзеную ў іх інфармацыю і эмацыянальна ўздзейнічаць на людзей.

Канечне ж, грамадзянскасць мастака — у яго адносінах да рэчаіснасці, да мастацтва. І няма нічога больш кампраметуючага грамадзянскасць у мастацтве, чым стварэнне дрэнных, неталенавітых твораў па прапагандзе грамадзянскіх ідэй. Выбраць больш ці менш значны сюжэт ці матыв, звязаны з важнымі гістарычнымі падзеямі ці палітычнымі надзеямі момантамі, — яшчэ недастаткова.

І будзем шчырымі — часта, занадта часта ўсё яшчэ даводзіцца сутыкацца з прыкладамі, калі можна так сказаць, эстэтычнай спекуляцыі. Спекуляцыя

на сюжэце, на форме, на надзеінасці, на густах той ці іншай часткі людзей.

Мне заўсёды здавалася, што размежаванасць станковага, манументальнага і афарміцельскага мастацтва — крыху штучная. Роля мастака — арганізатара асяроддзя — не зводзіцца да выканаўчы толькі нейкіх вузкіх функцый. Мала скульптурныя формы, візуальны дызайн, афармленне экспазіцый музеяў, выставак... Шэ-

кананым тым жа шрыфтам, колерам, памерам. Часам пано з бляклымі фарбамі размяшчаецца на даўно не рамантаваным будынку, старым, пашарпаным. Можна згадаць і пра шматлікія заклікі-плакаты, што развешваюцца на агароджах, сходах, калі форма іх і навакольная прастора не адпавядаюць сур'езнасці зместу, мэты. На жаль, такія прыклады ёсць. Можна было б называць канкрэтныя адрасы...

неабходныя ў кожным асобным выпадку меры. Ім, спецыялістам, давяраюць. А хіба мастак — не спецыяліст у сваёй справе? Выдаткі, якія дзяржава траціць на падрыхтоўку мастака, у некалькі разоў перавышаюць адпаведныя выдаткі на падрыхтоўку інжынера. У большасці выпадкаў гэта — мастацкае вучылішча і інстытут — адзінаццаць гадоў вучобы...

Без мастака нельга вырашаць

Перамогі выконвае некалькі функцый, хоць тут можна было б — трэба было б! — зрабіць музей падполля Мінска, падпольнай барацьбы ў гады Вялікай Айчыннай... Некалькі музеяў магла б размясціцца ў комплексе ўсяго колішняга Верхняга горада...

На маю думку, наспеў час падрыхтаваць аб'ёмную манументальную культурна-гістарычную карту горада (нават рэспублікі!), на якой будуць пазначаны памятныя мясціны, мясціны жыцця і дзейнасці выдатных людзей, архітэктурныя і гістарычныя помнікі. Такая карта-план спрыяла б комплекснаму падыходу да афармлення горада: важны ж і мікраклімат таго альбо іншага яго ўчастка — а, значыць, трэба ўлічваць афарбоўку будынкаў, вітрыны, шыльды, думаць, якая роля гэтай часткі горада ў стварэнні адзінага вобраза.

Так, нельга любіць свой край, не ведаючы яго гісторыі. І радуе тое, што не толькі ў Мінску, амаль паўсюдна ў рэспубліцы ствараюцца краязнаўчыя музеі, узнікае цэлая сетка музычна-мастацкіх салонаў, карцінныя галерэі, музеі працоўнай славы.

Трэба сказаць, што на сённяшні дзень шмат што робіцца спецыяльнымі камісіямі Саюза мастакоў: нярэдка мастакі выступаюць ініцыятарамі стварэння такіх галерэй і музеяў. І тут важна выпрацаваць абсалютна новыя формы афармлення іх, каб прывабіць прачытаць тую, раскіданую па многіх пляншэтах інфармацыю, вельмі важную, палітычна важную і неабходную. Іншы час — іншыя запатрабаванні. А недахопы — амаль тая ж, заўсёды: слабая культура шрыфту; не ўлічваецца (досыць часта), да каго звернуты пано, адозва, інфармацыя, а гэта значыць: мала выкарыстоўваюцца сучасныя тэхнічныя сродкі і матэрыялы; часта абьякваты адносіны да колеру.

Так, недахопы старыя, і іх няма. Шлях да іх пераадолення, на маю думку, — і ў вызваленні з-пад уплыву дапаможнікаў мастакам-афарміцелям, што выходзіць у «Саюздруку». Рэкамендацыі ў іх — агульныя, карыстацца ім трэба ўдумліва, творча.

Карысным уяўляецца правядзенне і надалей афарміцельскіх выставак — першая з іх адбылася вясной 1977 года, семінараў на базе Саюза мастакоў з мастакамі-афарміцелямі, лепшыя з якіх папоўнілі б секцыю мастацкага афармлення.

Задач шмат, яны чакаюць свайго вырашэння, і будуць вырашаны.

Э. АГУНОВІЧ,
заслужаны работнік культуры БССР.

ГЭТА — ВАЖНА

раг работ і кірункаў можна было б працягнуць. І гэта — не другараднае мастацтва, калі мастак адпавядае свайму прызначэнню і тым высокім патрабаванням, якія ставіць перад ім сённяшні дзень.

Сёння ўся архітэктурна-планіровачная структура горада ўплывае на характар мастацкага афармлення, на яго стыль, прыёмы і параметры. Не ўлічваць гэтага пры размяшчэнні пано, роспісаў, плакатаў, стэл і стэндаў нельга, таму што яны, акрамя свайго ідэалагічнага прызначэння, павінны ўпрыгожваць горад. І добра, калі ўсе элементы вялікага комплекснага гарадскога афармлення, у тым ліку і наглядна-выяўленчых сродкаў, не губляючы свайго адзінага стылю, глядзяцца цэласна, калі кожнаму асобнаму элементу знойдзена менавіта сваё месца.

Наш горад з яго аграмаднай гаспадаркай, складанай сеткай камунікацый патрабуе асабліва прадуманага выбару месца для манументальнай прапаганды і апэратыўнай выяўленчай агітацыі, для рэкламы службы быту, відовішчных прадпрыемстваў і візуальных арыенціраў. Усё гэта, разам узятае, павінна склаці цэласную сістэму ідэйна-мастацкага афармлення.

А між тым тут у нас нярэдка ёсць сур'езныя пралікі. Нярэдка можна назіраць разнабой стылявых сродкаў; афармленне, арганізаванае не па адзіным плане, амаль хаатычна раскіданае па вуліцах і плошчах. Здавалася б, яно плануецца, рэжысіруецца, а пануе ўсё ж нейкі стэрэатып. На дахах будынкаў устаўляюцца лозунгі і заклікі, якія паўтараюць памеры назваў гандлюючых арганізацый. Часам адозва палітычнага зместу суседнічае з тэкстам: «При пожаре звонить 01», вы-

на маю думку, адна з прычын, можа, самая галоўная, — недаацэнка, прыніжэнне ролі мастака. Зараз пры састаўленні комплекснага плана размяшчэння сродкаў нагляднай агітацыі цяжка абыйсціся без уліку генеральнага праекта архітэктурна-мастацкага афармлення горада, без вызначэння яго мастацка-стылявых і канструктыўных асаблівасцей. Без такога плана нельга пазначыць, дзе і як размясціць той альбо іншы элемент гарадскога афармлення, якой павінна быць наглядная агітацыя па сваім мастацкім рашэнні, як аформіць магазіны, транспарт, сувязь. А такі план у горадзе існуе. Існуе, хоць секцыя мастацкага афармлення пры Саюзе мастакоў БССР нічога пра гэты план не ведае. Вы запытаецеся: як жа — без мастакоў? Выходзіць, можна...

Роля мастака зводзіцца да выканання. Усё, што робіцца па мастацкім афармленні горада, робіцца Мінскім мастацка-вытворчым камбінатам. Станоўшча ж на камбінаце цяжкае. Фонды ў дастатковай колькасці не плануюцца, памяшканняў не хапае. А заказы растуць, часам для іх выканання адводзіцца вельмі абмежаваныя тэрміны — размова ідзе ўжо не пра якасць твораў, а пра іх своечасовае з'яўленне. Здраецца, варыянты афармлення, прапанаваныя мастакамі, не прымаюцца — кіраўнікі канкрэтных прадпрыемстваў лічаць, што калі яны аплачваюць работу, то яны і дыктуюць.

Парадаксальна, але ж вось не прыходзіць нікому, далёкаму ад гэтай спецыяльнасці, у голаў дыктаваць інжынеру канкрэтныя рабочыя рашэнні. Ці пісьменніку — тым ці іншым кірункі развіцця сюжэта. Ці ўрачу —

задачы, звязаныя з мастацкай культурай. Думаецца, гэта павысіла б і іх адказнасць за сваю справу, спрыяла б пошуку новых форм, новых рашэнняў. Даўно наспела неабходнасць стварыць аддзел галоўнага мастака горада — функцыя вельмі многа, і адзін чалавек усё іх вырашыць, ажыццяўляючы кантроль за святлоным і будзённым афармленнем горада, проста не мае сілы.

Асобна хацелася б спыніцца на пытанні культурнай спадчыны. Павага да яе вучыць многаму наступныя пакаленні. Чалавек павінен знаць гісторыю сваёй зямлі, свайго народа. Асабліва мастак. У яго няма маральнага права ствараць праект, карціну, скульптуру, дэкаратыўны роспіс, калі ён не ведае, што зроблена папярэдне, што ён дадаваць да зробленага, як яго работа ўвельнецца ў агульнае рэчышча. Каб паказаць і іншым народам дасягненні свайго краю, каб яшчэ ярчэй заззяў ён у суквецці рэспубліка-сясцёр.

У Мінску з яго багатай, амаль тысячагадовай гісторыяй, з цэлай сеткай памятных мясцін і музеяў, мы ўсё яшчэ мала звяртаем увагу на стварэнне цэласнага вобраза горада — шматлікія надзееныя клопаты часта засланяюць гісторыю, усё далей і далей адсоўваюць незабыўныя гістарычныя падзеі. Прыклады? На жаль, яны ёсць. Пра Нямігу, якую згадаў яшчэ аўтар «Слова аб палку Ігаравым», сёння амаль не нагадвае ўжо нічога, хоць, можа, варта было б прааналізаваць са спецыялістамі і недзе зрабіць выйсе гэтым ручаю, гэтай крыніцы ці знайсці якое іншае рашэнне захаваць памяць пра яе... Плошча

ЦІ БАЧЫЛІ ВЫ ПАПАРАЦЬ-КВЕТКУ?

Усе мы помнім Маленькага прынца Энзюперы, у вусны якога пісьменнікам укладзены словы: «Самага галоўнага вачамі не убачыш, праніклівае адно толькі сэрца». Лётчык паверыў у гэта, і для яго да таго мёртвага, голая пустыня засвацілася і зазвінела сотнямі звонкаў...

Як можна ў клубку ліній перадаць свой настрой, як можна дрэва убачыць арнамантам, а ліній гаварыць як вершам? Мы ведаем, што гэта магчыма, калі чалавек адчувае свет як мастак і добра разумее мову пластыкі і колеру. Мы пазнаёмліся з такім мастаком. Завуць яго Аляксандр Аўчыннікаў. Ён малады. Шэсць гадоў назад скончыў мастацкі інстытут. Жыве ў Гродне. Аўтар мноства дэкаратыўных кампазіцый і манументальнага роспісу ў адной з сярэдніх школ горада. Зараз жа нас цікавіць яго станковае графічнае лісты. Гэтыя лісты — своеасаблівая фантазія-варыяцыя на пэўную тэму, што аб'яўвае тую або іншую пластычную форму. Так, мастак добра адчувае свой вобраз, адценні

якога выплываюць да нас з пераплачэння ліній, штрыхоў, плямін — таму што менавіта ў іх увасабляецца для яго любая мастацкая форма. І як у вершы заўсёды неабходна вылучыць нейкае асноўнае слова, так і ў лістах А. Аўчыннікава, блукаючы сценкамі ліній, неабходна знайсці прадмет, ад якога аўтар пачаў сваю кампазіцыю.

Вось, напрыклад, яго ліст «Гродна». Сакавіта, амаль жывапісная графіка. Звычайна, захапляючыся імклівацю пагоркаў, на якіх стаіць горад, вертыкалямі старых будынкаў, брукаванымі вуліцамі, мастакі губляюць агульнае ўражанне, замнога дэталізуюць, і вобраз старога Гродна перадаць не ўдаецца. А. Аўчыннікаў пры яго ўменні фантазіраваць паспяхова спраўляецца з гэтай задачай. Перад намі горад, за непрыступнымі пагоркамі якога, здаецца, хаваецца манастыр. Горад расце, мяняецца, і пагорні ажываюць. На іх скілах з'яўляюцца хатні, павеці, крытыя саламай, і нават лесаўца, што становіцца сіма-

лам абжывання гэтых мясцін, акрамя свайго чыста функцыянальнага значэння — быць прыстаўленай да павеці. Мы звярнулі ўвагу толькі на адну дэталю, а наогул работы мастака можна доўга разглядаць, знаходзячы мноства вострых невялікіх дэталей, якія многа гавораць гледзуч.

Мастак па-свойму разумее і адчувае свет, і ў кожным канкрэтным выпадку можна гаварыць пра вартасці і недахопы яго кампазіцыі, але заўсёды гэта будзе незвычайная пабудова, дакладна і чуйна скампанаваная па сюжэце. Як, напрыклад, вычварная ў сваіх асобных пластычных момантах папараць-кветка, якая нагадвае то жар-птушку, то матылька, то квітнеючы бутон. Пра яе гаворыцца, што гэта кветка шчасця, і убачыць яе мала наму ўдаецца. Багаты ўнутраны свет мастака ажывіў нам гэтую назву. Работа вынанана фламастрам, і ў яе пластычным рашэнні мы пазнаём почырні мастана. І, магчыма, не варта ў лінійнай пластыцы яго твораў шукаць традыцыі і ўплывы вялікіх мастастроў мастацтва — малады мастак яшчэ ў пошуку, у станаўленні. Але ясна адно, што ён ужо ніколі не пазбавіцца патрэбы расказаць пра сябе, пра свет мовай мастацтва.

В. ДЗМІТРЫЕВА.

ДЭМАНСТРАЦЫЯ НЕПІСЬМЕННАСЦІ?

Наведаў нядаўна выстаўку (асеннюю, ці што) твораў беларускіх мастакоў у мінскім Палацы мастацтваў. Не буду дэталі ўражанняў ад твораў, выстаўленых на ёй. Скажу адно — ці не зашмат аднастайнасці? Хоць, шчыра кажучы, на гэтым агульна аднастайным фоне выразней відаць сапраўдныя ўдачы. А яны ёсць і даволі значныя.

Мяне моцна ўстурбавала тая лыжка (і не малая!) дзёгцю, якая прымяшалася да гэтай харошай падзеі. Больш канкрэтна — этыкеткі, подпісы да работ, панаклейваныя гэтак аляпавата з дапамогай лейкопластыру. Гэта апошняе — паўбды. Больш бяды ў бессаромнай дэманстрацыі арганізатараў выстаўкі сваёй малапісьменнасці, каб не сказаць горш, якую не раз ужо «выстаўляюць» на сценах Палаца мастацтваў. І зноў вымушаны «чырванец» ад сорама перад гледачамі, сярод якіх штодзень бывае не так ужо мала і школьнікаў. А школьнікам такі карціць пакрыжэцц тая подпісы, выправіць элементарна вядомыя памылкі правапісу і лексікаграфіі.

Як можна выстаўляць на ўсеагульны агляд такое, напрыклад, напісанне па-беларуску прозвішчаў: Гарячэў, Кухарэў,

Мерэнкоў, Счастная, Кубарэў, Кузьмічоў, Каржэнеўскі? Альбо поўнае няведанне беларускага правапісу, правіл словаўтварэння: «Рыбачная вервь», «На шыям камбінаце», «У Палацы піднераў», «Восенскія лісце», «Кастрычненскае золата». Ці, нарэшце, недакладнасць саміх назваў твораў, калі выразна адлюстраваны надыход вясны называецца «Да вясны» замест трапнага і ёмістага — «Напрадвесні». Недакладна і не па-беларуску выглядае назва «Вясной ПАВЕЯДА», калі ёсць прыгожая ідыёма «Подох вясны». Ніколі праваслаўны манастыр па-беларуску не называўся кляштарам, а мастак жа засведчыў тую мясціну, дзе пахаваны вялікі Пушкін, вядомы ўсім гістарычны помнік — Святагорскі манастыр наля Пскова. На якой падставе назвалі гэтую работу «Святагорскі КЛЯШТАР»?

Сёння мы маем не толькі падручнікі па беларускай мове, але і тры тамы тлумачальнага слоўніка, які з'яўляецца нарматыўным філагічным даведнікам. Яны ж і выдаюцца, каб часам зазіраць у іх, а не распісвацца на сценах культурна-асветнай устаноў у сваёй непісьменнасці.

Уладзімір ЮРЭВІЧ.

БЫЛО ГЭТА ў далёкім дзевятнаццатым... Грамадзянская вайна. Разруха, голад, тыф. Але з кожным днём бралася на сілу новае жыццё. І вось у Віцебску навіна: драмгурток пры клубе чыгуначнікаў запрашае на прэм'еру гоголеўскай «Жаніцьбы». Што і казаць, рабілі ўсё гурткоўцы, як кажуць, на адным энтузіязме. Не было рэквізиту, касцюмаў, дэкарацыі. За «Жаніцьбай» паставілі чэхаўскага «Мядзведзя», іншыя творы рускай класікі...

Любоў да сапраўднай драматургіі мясцовага аматара пранеслі праз гады, хоць былі ў тэатры не толькі ўзлёты.

Пяць гадоў назад, калі ў калектыву прыйшоў выпускнік Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута Аляксандр Нісневіч, тэатр нібы перажыў сваё другое нараджэнне. За гэты ка-

сем'ях, аб расчараваных у асабістым жыцці людзях. Чаму? Ды таму, што большасці артыстам народнага тэатра яшчэ не даялася пабываць у вострых жыццёвых сітуацыях. І вось тут вельмі спатрэбіўся вопыт старэйшых удзельнікаў калектыву — ветэрану самадзейнай сцэны пенсіянера Станіслава Пуцяты, медсястры Тамары Сіманавой, машыніста Генадзя Качаргіна, правадніцы Валянціны Елкінай і іншых. Іх парады дапамаглі маладым выканаўцам у асваенні глыбінных пластоў спектакля, яго філасофскай задумкі. Многія з ветэранаў тэатра не былі заняты ў прэм'еры. Аднак хто за кулісамі, хто ў грымёрнай, хто проста глядачом у зале — дапамагалі, спачувалі, перажывалі за тых, хто быў на сцэне.

У агульным ансамблі спектакля вельмі шчыра і пранікнёна прагучалі галасы артыстаў Т. Амбразевіч, А. Кахненка, М. Якушавай, Г. Багачова, Г. Маркмана, Я. Удахіна, Ю. Дзмітрыева і іншых. За ўсім гэтым адчувалася вялікая праца і рэжысёрскі вопыт А. Нісневіча.

— Калі я прыйшоў сюды працаваць, — успамінае Аляксандр Ісідаравіч, — у маім творчым багажы былі толькі два спектаклі, якія даялося паставіць у іншым народным тэатры. І хаця за плячамі быў інстытут, не толькі я вучыў маіх новых таварышаў асновам тэатральнага майстэрства, вучылі мяне і яны. Вучылі ўменню пранікаць у глыбіню жыцця, быць, гавораць шчыра, больш патрабавальным да сябе, выходзяць пачуццё адказнасці за справу, самадyscyпліне.

Мы сядзім з Аляксандрам у яго рабочым кабінце, які адначасова служыць і рэпетыцыйным пакоем. На сценах — разнастайныя маляўнічыя афішы спектакляў, на стэлажы — граматы, дыпламы, кубкі, кнігі і сувеніры.

На адным з традыцыйных разглядаў спектакля галоўны рэжысёр Дзяржаўнага акадэмічнага драматычнага тэатра БССР імя Я. Коласа Валерыя Мазынскі, гавораць добрыя словы ў адрас выканаўцаў, адзначаюць разам з тым слабую матэрыяльную базу тэатра, дрэнную акустыку клубнай залы, не зусім удалае асвятленне. Яго падтрымалі таксама артысты тэатра імя Я. Коласа, якія шэфтуюць над народным калектывам.

Пра шматлікія праблемы, з якімі сутыкаюцца самадзейныя артысты гэтага Дома культуры, даўно і добра вядома ўсім, хто мае тое або іншае дачыненне да народнага тэатра. Аднак, акрамя спасылкі на розныя аб'ектыўныя прычыны, справа далей не ідзе.

Не хапае памяшканняў. Рэпетыцыйныя даводзіцца праводзіць у кабінце рэжысёра. Але ж справа не толькі ў тым, што пакой цесны. Ён знаходзіцца побач з танцавальнай залай. Таму і даводзіцца артыстам-аматарам часта рэпетыраваць далёка за поўнач, калі танцы заканчваюцца. Ну, а калі п'еса ўжо гатова? Яе можна паставіць на сцэне толькі ў панядзелак ці пятніцу, бо ў астатнія дні ў Доме культуры праходзяць разнастайныя мерапрыемствы — танцы, кіно, пасяджэнні.

Нарэшце, самадзейным артыстам можна было б часцей выязджаць на гастролі. Але ж адзіны на ўвесь Дом культуры аўтобус, як кажуць, ледзь дышае і выязджаць на ім за горад ніхто не рызыкуе.

Народнаму тэатру даводзіцца браць напраткат дэкарацыі, касцюмы ў тэатры імя Я. Коласа. Добра, што прафесійныя артысты імкнучыся дапамагчы. Напрыклад, заслужаны дзеяч культуры БССР, артыст Я. Бірукоў часта дае кансультацыі па мастацтве грыву, а галоўны мастак коласаўцаў А. Салаўеў аформіў спектакль «Нашэсце» Л. Лявонава.

Дарэчы, народны тэатр таксама мае сваіх падшэфных. Гэта аматарскі тэатр-спадарожнік вытворча-вучэбнага прадпрыемства таварыства сляпых, які з дапамогай сваіх шэфў паставіў нядаўна спектакль «Маладыя» Т. Ян, і заняў другое месца ў рэспубліцы ў сваёй галіне.

Канечне, і ўласны творчы рост, і дапамога падшэфным маглі быць больш плённымі, калі б не вышэй названыя праблемы. Сваімі сіламі тэатр іх вырашыць не можа. Аматарам патрэбна дапамога і галіновага прафсаюза, і гарадскога аддзела культуры, і абласнога ўпраўлення культуры.

Народны тэатр чыгуначнікаў крочыць у сваё сёмае дзясцігоддзе. Хай і надалей яму спадарожнічае ўдача. Яна любіць таленавітых. Яна любіць неспакойных і працавітых.

М. КОНАН.

Стэфану Ленне

Сцэна са спектакля «Рамонак без плясцякаў».

роткі час аматарамі былі пастаўлены розныя па стылю і жанрах спектаклі. Мяркуюць самі, якім творчым патэнцыялам павінен валодаць калектыв, каб паставіць, напрыклад, маленькую трагедыю А. Пушкіна «Каменны гошць» або глыбока псіхалагічную драму Гарсія Лоркі «Дом Бернарды Альбы». Гэтыя спектаклі атрымалі высокую ацэнку спецыялістаў і глядачоў, як і «Прымакі» Янкі Купалы, «Нашэсце» Л. Лявонава, «Варвары» М. Горкага, цёпла сустратыя жыхарамі Брэста і Гомеля, Мінска і Магілёва, Слуцка і Оршы, чыгуначнікамі, калгаснікамі і рабочымі саўгасаў Віцебшчыны.

Прайшло два гады з таго часу, як самадзейнаму драматычнаму тэатру чыгуначнікаў было прысвоена званне народнага. Адзінаццаць яго актёраў маюць пачэсны тытул — артыст народнага тэатра. Гэты калектыв сёння ў поўным росквіце сіл. Цяпер ён выпускае ў сярэднім два спектаклі ў год. Што ж адметнага ў ягонай творчасці?

У першую чаргу мы б адзначылі ўвагу да твораў сучасных аўтараў, да твораў пра сённяшні дзень. Здаецца, зусім нядаўна мы глядзелі «Маладых» Т. Ян, і вось ужо чарговая прэм'ера ў канцы мінулага года — п'еса «Рамонак без плясцякаў» І. Гоф. Яна — пра нашага сучасніка, пра яго духоўныя пошукі, складаныя пачуцці, пра пераадоленне жыццёвых цяжкасцей.

Відаць, гэтая работа ўдалася аматарам таму, што героі п'есы — маладыя людзі, такія ж, як і яны, з такімі ж турботамі, перажываннямі, марамі. І ўсё ж вельмі няпроста было выканаўцам іграць спектакль аб несчаслівых

Вядомаму пісьменніку Валянціну Тарасу — 50 гадоў. У сувязі з гэтым праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі накіравала яму прывітанне, у якім гаворыцца:

«Паважаны Валянцін Яфімавіч!

Мы, Вашы сябры, таварышы, калегі па літаратурнай працы, сардэчна віншваем Вас у дзень Вашага 50-годдзя.

Ваш жыццёвы і творчы шлях характэрны для таго пакалення савецкіх людзей, маленства якога было апалена Вялікай Айчыннай вайной. Вы поўнай мерай спазналі жахі фашысцкай акупацыі, горькі страт і радасць перамог. Чатырнаццацігадовым хлапчуком Вы, юны партызан, удзельнічалі ў парадзе народных мсціўцаў у толькі што зваленай сталіцы Савецкай Бе-

ларусі — Мінску. Тады ўжо гродзі Вашы ўпрыгожвалі баявыя медалі.

Бачанае і перажытае ў час вайны і натхніла Вас на літаратурную працу. Кнігі Вашых вершаў — «Мінска ўлицы родныя», «Доверие», «Тревожная земля» — былі добра сустраты крытыкай і чытачамі. Асабліва шмат зрабілі Вы ў галіне літаратуры для дзяцей і моладзі. Далёка за межамі рэспублікі вядомыя кнігі Вашай прозы «Первая молния», «Ни минуты раскаяния», «Под созвездием Льва», якія выдаліся ў Мінску і ў Маскве, апавесці і апавяданні, надрукаваныя ў часопісах «Юность», «Пионер», «Костер». Аб вартасцях Вашых твораў сведчыць і тое, што яны выдаваліся ў Польшчы, Чэхаславакіі, перакладаліся на іспанскую і французскую мовы.

З'яўляючыся пісьменнікам, які жывучы на Беларусі, піша па-руску, Вы дасканала валодаеце і беларускай мовай. Гэта дазволіла Вам стаць адным з актыўных перакладчыкаў беларускай літаратуры на рускую мову. З Вашай дапамогай рускі чытач пазнаёміўся з многімі творамі Максіма Танка, С. Дзяргана, Э. Агняцэва, У. Дубоўкі і іншых нашых паэтаў і празаікаў.

Звяртае на све ўвагу і Ваша работа як аўтара сцэнарыяў дакументальных і мультыплікацыйных фільмаў, а таксама — тэлеспектакляў.

Жадаем Вам, дарзгі Валянцін Яфімавіч, добрага здароўя, творчай нястомнасці, багатага плёну ў паэзіі, прозе і ў перакладчыцкай працы.

Рэдакцыя штывднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Валянціну Яфімавічу доўгіх год жыцця, плёну ў творчай працы.

Валянцін ТАРАС

СТАРОНКІ АЎТАБІЯГРАФІІ

Я — з Мінска, з Камароўкі,
з тых блазноюў бядовых,
што, нібы скамарохі,
хадзілі на галовах,
Сады чужыя трэслі
і спусташалі грады.
Не мог ніхто — хоць трэсні! —
даць падшыванцам рады.
Мы з абручоў жалезных
сабе кавалі шаблі,
за нашу незалежнасць
мы біліся, як д'яблы,
з ватагамі Пярэспы
і Кальварыйскай далі...
Паркаль нашую пярэсты,
падраныя сандалі!
Насоў разбітых гулі,
расхрыстаныя грудзі.
«А божа, што за гульні! —
не разумелі людзі...»
Уся стогне Камароўка,
калі блазnota скача!...
Казалі, што вярхоўна
па нас даўно ўжо плача.
Ніхто не знаў, вядома,
прадбачыць быў не ў стане,
што хутка ідыёма
крывавай явай стане.
Што хутка ўжо дзяцінству
канец!...

Канец забаве...
Што шыбеніцы ў Мінску
паставяць неўзабаве.
Чужынцы зоймуць горад,
былое танны змесяць.
На галавешку з гора
счарнее чэрвень месяц.
На расы ўсіх падзеляць,
пазначаць, як скаціну...
Аднойчы зойдзе нелюдзь
і ў нашу хаціну.
І на маю бабулю
ён вылаецца брыдна:
«Калі не хочаш кулю
за ўнучака-паўжыдзіна —
плаці!»

Іначай з малым
адправіш у гета...
Зняла пярэсцёк з пальца:
«Я маю толькі гэта...»
Ашчэр'у нелюдзь ілы:
«Да заўтрага даволі!...»
Мне той пярэсцёк сціплы
не аплаціць ніколі!
Хоць і не ён, урэшце,
уратаваў —
вінтоўна!...

Пакорлівай — хоць рэжце! —
не стала Камароўка!
З варожым біцца войскам
пайшлі мы ў партызаны.
Пад Рудніў, пад Лагойскам
падлеткі пахаваны,
і ў Налібоцкай пушчы
капалі дол рыдлёўкі...
...Даўно ўжо час растрэшчыў
хібары Камароўкі.
Ды галасы не сціхлі —
гучаць у гуле вуліц,
Нібы пярэсцёк сціплы
нябожчыцы бабулі,
блішчыць прамень былога,
дзе долю мы гукалі...
Я — горада старога
апошні магінанін —
вазьму і ў дамавіну
паветра Камароўкі,
калі мяне ў магілу

апусцяць дзве вярхоўкі.
Я й мёртвы буду рады,
што ў партызанскім лесе
даваў чужынцам рады
і нелюдзя павесілі!...

II

У дзоры я стаю.
Трывогай повен лес.
Вінтовачку сваю
Я ўзяў наперавес.
І палец — на курну.
Гляджу ў зялёны змрон.
Зязюльчына «ку-ку»
Даносіцца здалён.
Зязюля кажа мне,
Што праныву сто год.
Ды тут як паласне
Аднекуль кулямёт!
Ляціць за стрэлам стрэл,
Сакоча аўтамат,
Няроўны бой сустрэў
Акружаны атрад.
Бывайце, сто гадоў!
Мой доўгі век, бывай!
Памерці я гатоў
За свой бацькоўскі край.
За валуном залёг,
У прыклад упёр шчанку, —
Стрляю!

А здалён —
«Ку-ку! ку-ку! ку-ку!»
Паўзу праз абалонь,
А куля, бы пчала,
Уджаліла ў скронь —
Схавала свет імгла.
Воск так яно было
У сорак трэцім,
такі...

Было, крывёй сплыло...
Гады прайшлі няўзнак
Пагодай і слатой,
Пад сонцам і ў туман,
А мне ўсё сніцца той
Падлетак-партызан.
Не, памяць аб вайне
Глыбокая мая,
Але здаецца мне,
Што хлопчык той — не я.
Што ў лесе той прапаў,
Згубіўся назаўжды,
А я ў зязюлі ўзяў
Сабе яго гады,
Іладзецца сівізна
На скооні на мае,
А нейкая віна
Спакою не дае.
Хлапечыя гады
Пытаюцца ў мяне:
Застаўся смелым ты
Пасля вайны
ці не?
Падумаць мне пара
Пра ўсё жыццё як след.
...Азваўся болям шрам —
Варожай кулі след.

III

Не золата пакіну сыну,
Не дываны, не крыштальі —
Сумленне чыстае пакіну
І баявы медалі.
Бо не нажыў я, дзякуй богу,
Ні золата, ні крышталью.
Здабыў я толькі — Перамогу.
Уратаваў сваю зямлю.

У ЖЫЦЦІ І ДЗЕЙНАСЦІ нашага калектыву асцява вылучаюцца тры значныя моманты, якія сталі своеасаблівымі вехамі на шляху яго станаўлення.

Год 1950. Аб'яднанне выдавецтваў ЦК ЛКСМБ і газеты «Савецкі селянін». Гэта пачатак біяграфіі выдавецтва. Тады галоўнай і адзінай яго функцыяй было забеспячэнне выпуску 5 рэспубліканскіх газет і 2 часопісаў.

Год 1963. Прысваенне выдавецтву назвы «Полымя». Пераход яго ў падпарадкаванне ўтворанага Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР

аб'ёму літаратуры, як правіла, ідзе па «маланцы». Гэта ў асноўным пазнавальныя публікацыі, прымеркаваныя да пэўных надзей, масавых мерапрыемстваў. Таму мы ўсё больш ідзем па шляху уніфікацыі фарматаў, вокладак, чарцяжоў, малюнкаў, г. зн. па шляху своеасаблівай стандартызацыі. Зараз большасць работ вытворчага і рэкламнага характару выпускаецца ў серыйным афармленні.

Своеасаблівымі АТК, запальваючымі стоп-сигналы на шляху малакаштоўных выданняў, рознага роду недапрацовак сталі нашы саветы — рэдакцыйны, па якасці, мастацкі, вытворча-

пага жыхара Беларусі, калі ўзяць сённяшняю колькасцю яе насельніцтва, даводзіцца звыш 160 нашых выданняў — больш за п'яць на чалавека ў год! У большасці сваёй яны належыць да той катэгорыі прадукцыі, якая, па словах таварыша Леаніда Ільіча Брэжнева, «...валодае велізарнай сілай уздзеяння на розум і сэрцы мільянаў людзей...».

Сёння «Полымя» з'яўляецца манопольным выдаўцом тавара-суправаджальнай дакументацыі — пашпартаў, фармуляраў, каталогаў, альбомаў абсталювання, кіраўніцтваў па яго эксплуатацыі і г. д. Гэта своеасаблівыя пуцёчкі ў жыццё прамысловай прадукцыі, выпускаемай у Беларусі. Без іх ні адзін выраб групы «А» або «Б» не можа атрымаць «права грамадзянства» і стаць прадметам спажывання.

Шмат рыхтуем прыстандавых матэрыялаў для рэспубліканскіх, саюзных і міжнародных выставак, іншай рэкламнай літаратуры, прапаганднай прадукцыі БССР як у краіне, так і за мяжой.

Выходзіць у свет вялікі аб'ём інфармацыйна-метадычных, інфармацыйных матэрыялаў па тэхніцы бяспекі, вытворчай санітарыі для інжынерна-тэхнічных работнікаў і рабочых розных прафесій. У выдавецтве арганізаваны выпуск зборнікаў нарматыўных актаў міністэрстваў і ведамстваў.

У свой час А. М. Горкі выказаў пажаданне стварыць гісторыі фабрык і заводаў. Інцыдэнтна вялікага пралетарскага пісьменніка знайшла гарачую падтрымку савецкія выдавецтваў. Больш за 10 гадоў нездат літаратуру аб прадпрыемствах стала выпускаць і «Полымя». Тэматыка яе няўхільна пашыраецца і паглыбляецца. Ад кароткіх «біяграфій» фабрык і заводаў мы перайшлі да паказу цэлых галін.

У выдавецтве засяроджаны выпуск большай часткі ўсіх заклікаў, лозунгаў, плакатаў, дыпламаў, грамад, пасведчанняў, маляўнічых матэрыялаў да святочных і юбілейных дат, канферэнцый, з'ездаў, нарад. Цяпер запушчана ў вытворчасць больш за 100 работ для Лейпцыгскага міжнароднага кірмашу і маскоўскай Алімпіяды-80.

Вопыт падрыхтоўкі ўласных выданняў у нас яшчэ невялікі. Першы тэматычны план па іх выпуску быў складзены на 1978 год. Фактычна мы толькі прыступаем да асваення гэтай галіны выдавецкай дзейнасці. І тым не менш, пэўныя вынікі ўжо ёсць. Мы адкрылі серыю насценных маляўнічых календароў, прычым, першымі ў рэспубліцы: «Беларусь савецкая», «Беларусь спартыўная», «Прырода Беларусі» — гэтыя календары ўжо атрымалі прызнанне чытачоў. Рыхтуюцца да выдання календары, прысвечаныя 60-годдзю СССР, 100-годдзю з дня нараджэння народных паэтаў Беларусі Я. Купалы і Я. Коласа. Календары аб прыродзе плануем зрабіць штогадовымі выданнямі.

Расціць і развіваюцца нашы гарады, будуюцца новыя мікрараёны, узводзяцца розныя спартыўныя збудаванні, добраўпарадкаваюцца існуючыя і ствараюцца зоны адпачынку, пашыраецца і ўдасканалваецца сфера бытавога, турысцкага і экскурсійнага абслугоўвання насельніцтва, у рэспубліку прыязджае ўсё больш гасцей. Каб дапамагчы ім змястоўна правесці адпачынак, выбраць цікавы маршрут для падарожжа, сарыентавацца ў вялікай разнастайнасці цікавых мясцін, выдавецтва выпускае серыю даведнікаў-праваднікоў па населеных пунктах Беларусі, яе магістралях і рэках, музеях і мемарыялах, месцах рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы. Выішаў у свет «Мінск і наваколле». У бліжэйшыя гады плануем ствараць такія даведнікі па ўсіх абласных цэнтрах, а затым — па ўсіх гарадах БССР. Распачата стварэнне некалькіх даведнікаў у дапамогу замежным турыстам і гасцям, якія наведваюць СССР і нашу рэспубліку ў перыяд правядзення алімпійскіх спаборніцтваў. Гэта — «Мінск спартыўны», «Зоны адпачынку», «Музеі і мемарыялы», «Рэстараны, кафэ і бары». Усім, хто збіраецца праехаць па шашы Брэст — Мінск — Масква, будзе карысны даведнік «Беларускі экватар», аўтамабілістам адрасуецца «Аўтасервіс Беларусі». Да алімпійскага футбольнага турніру ў Мінску прымеркаваны выпуск такіх папулярна-масавых выданняў, як «Футбол на Алімпіядзе» і «Адкуль пайшлі Алімпіяды».

Самай шырокай аўдыторыі адрасаваны папулярныя даведнікі «Школа загартоўвання дома», «Турысцкія паходы выхаднога дня», зборнік «Вучыся быць здаровым».

Для аматараў шахмат і шашак прызначаны зборнік «Шахматныя мініяцюры (400 камбінацыйных партый)», цікавы дапаможнік «25 урокаў шашачнай гульні».

Уся спартыўна-аздраўленчая літаратура, уключаючы адрасаваныя дзецям кнігі «Гуляйце ў міні-валейбол», «Гуляйце ў міні-гандбол», «Гуляйце ў міні-футбол», «Гуляйце ў міні-баскетбол», экспанавалася на выстаўцы спартыўнай кнігі ў Маскве ў 1979 годзе і атрымала станоўчую ацэнку рэспубліканскай і саюзнай прэсы. А «Шахматныя мініяцюры» зацікавілі некаторыя замежныя выдавецтвы, у прыватнасці, ГДР і Чэхаславакіі.

У мінулым і ў пачатку гэтага года выдадзены і такія патрэбныя ў кожнай хатняй бібліятэцы кнігі, як «Парады па дамаводству», «Хатняя цырульня», «Даведнік работніка па азеяленню», «Урокі вязання», «Вязанне на спіцах, кручком і на машыне «Букавінка».

У гэтым годзе будзе выпушчаны такія кнігі, як «Цюльпаны», «Дэкаратыўныя расліны і кампазіцыі», «Прырода і спорт», «Зямля, дзе я живу», «Падарожнічайце па Беларусі», «Шрыфты», «Бытавая радыёапаратура». Добрым сувенірам

для гых, хто цікавіцца развіццём і гісторыяй архітэктуры ў рэспубліцы, стане кніга «Архітэктурныя помнікі Беларусі».

Запланавана нямала цікавых для масавага чытача выданняў і да выпуску ў 1981 годзе. Упершыню ў Беларусі будзе выдадзены даведнік па турысцкіх маршрутах і турысцкіх аб'ектах для дзяцей — даведнік «Юным падарожнікам». Пачынаюць турыстам будучы адрасаваны кнігі «Пэры года або запрашэнне да падарожжа», «Турызм — школа мужнасці».

У 1981—1982 гг. выйдзе першыя даведнікі па абласных цэнтрах рэспублікі «Гомель і наваколле», «Магілёў і наваколле», а таксама даведнікі «Зарулем па Мінску» і «Дзе правесці вольны час у Мінску». Запланаваны выпуск даведнікаў па залах і экспазіцыях музеяў — «Мінскі абласны краязнаўчы музей», «Брэсцкі абласны краязнаўчы музей», «Кобрынскі ваенна-патрыятычны музей» і краязнаўчы нарысаў.

Асаблівае месца ў нашай выдавецкай дзейнасці займае, калі можна так сказаць, апэратыўная публіцыстыка, якая хутка адгукаецца на падзеі дня. Размова ідзе аб перыядычных выданнях. Гэта газеты «Літаратура і мастацтва», «Настаўніцкая газета», «Фізікультурнік Белоруссии», «Голас Радзімы», часопісы — «Беларусь», «Полымя», «Неман», «Сельское хозяйство Белоруссии», «Здравоохранение Белоруссии», «Промышленность Белоруссии», «Народная асвета», «Родная прырода», бюлетэні «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі», «Архітэктура і строітельство Белоруссии», «Сельское строительство Белоруссии», «За безбеспаснае дзяржавы», «Рабочая смена», «Жылішчна-коммунальное хозяйство», «Служба быту Беларусі», два інфармацыйна-метадычныя зборнікі — «Шахматы і шашкі в Белоруссии», а таксама Беларускага таварыства глухих.

Многія з гэтых выданняў не маюць патрэбы ў прадстаўленні — яны добра вядомыя беларускаму чытачу, а некаторыя карыстаюцца папулярнасцю і за межамі рэспублікі.

Якімі б значымі ні былі поспехі і дасягненні, яны не могуць даваць падставу для самазаспакаення, расслабленасці. Жыццё не стаіць на месцы. І тое, што ўчора было «выдатна», сёння ўжо ледзь-ледзь цягне на «добра», а заўтра можа не трапіць і ў разрад «здавальняюча». Нам трэба значна палепшыць якасць рэдагавання рукапісаў, мастацкага афармлення выпускаемай літаратуры пры скарачэнні тэрмінаў усіх вытворчых цыклаў. Многачас прадстаіць яшчэ зрабіць, каб закрыць шлях «шэрасці», драбнэтэму, павяржонасці, «вадалейству». «Зроблена ў «Полымі» — значыць зроблена выдатна!» — вось адзіна правільны прынцып нашай работы.

М. ІВАНЦОУ,
дырэктар выдавецтва «Полымя», кандыдат эканамічных навук.

КНИЖНА-ЧАСОПИСНАЕ, ШМАТПРОФІЛЬНАЕ

Выдавецтву «ПОЛЫМЯ» — 30 гадоў

па друку. Стварэнне рэдакцыі па выпуску каталогаў, рэкламна-інфармацыйных матэрыялаў, нарматыўных дакументаў і іншай вытворчай літаратуры на аснове заказаў. Такім чынам, акрамя забеспячэння выхаду перыядычных выданняў — 5 газет, 7 часопісаў і бюлетэняў, выдавецтва было даручана самому рыхтаваць друкаваную прадукцыю. У першы год яе было выпушчана 850 аркушаў і тыражом 5 млн. 540 тыс. экзэмпляраў.

Год 1977. Пераўтварэнне газетна-часопіснага выдавецтва «Полымя» ў кніжна-часопіснае выдавецтва «Полымя» Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, наліграфіі і кніжнага гандлю. Перавод яго на поўны гаспадарчы разлік. Пачатак выпуску ўласных выданняў. Гэта дало своеасаблівы імпульс для сур'ёзных змен у жыцці і дзейнасці калектыву.

Улічваючы, што спецыялізацыя — адзін з галоўных рэзерваў павышэння прадукцыйнасці працы і паляпшэння якасці, мы пайшлі па шляху максімальна магчымага ў нашых спецыфічных умовах падзелу працэсу падрыхтоўкі выданняў да выпуску па рэдакцыях і канкрэтных выканаўцах. З гэтай мэтай у 1978 годзе з дзвюх раней існаваўшых рэдакцый стварылі тры, а ў 1979 — з трох — чатыры, якія дзейнічаюць і цяпер: вытворчай літаратуры, календароў і даведнікаў, даведных выданняў, рэкламы і плакатаў. Есць у нас і рэдакцыя па падрыхтоўцы рэпрадукцыйных арыгіналаў-макетаў.

Наменклатура штогод выпускаемай выдавецтвам прадукцыі набліжаецца да дзвюх тысяч назваў. Чвэрць агульнага

тэхнічны і іншыя грамадскія фарміраванні.

Выкарыстоўваючы вопыт нашых суседзяў — «Вышэйшай школы», прыступаем да ўкаранення комплекснай сістэмы кіравання якасцю работ. Па ўсіх працэсах падрыхтоўкі літаратуры да выпуску ў асноўным распрацаваны выдавецкія стандарты.

Выдавецтва пастаянна падтрымлівае сувязь з друкарнямі. Як правіла, у канцы кожнага года праводзяцца сустрэчы з калектывамі паліграфістаў, дзе абмяркоўваюцца ўсе надзённыя пытанні паляпшэння якасці выданняў.

Усе гэтыя і іншыя меры прыносяць свой плён. Вытворчы цыкл многіх работ скарачаецца на 1-3 месяцы. Нямаюць нашых выданняў удастоена дыпламаў і прызоў на розных конкурсах, выстаўках. За апошнія 4 гады практычна без істотнага расшырэння штатаў выдавецтва здолела забяспечыць выпуск літаратуры амаль удвая большы па аб'ёму, па назвах і іншых паказчыках. Павялічылася за гэты час і колькасць перыядычных выданняў. Іх стала 21 — 4 рэспубліканскія газеты, 15 часопісаў і бюлетэняў, 2 інфармацыйныя зборнікі. Цяпер мы штогод выпускаем літаратуру больш чым 1.700 назваў аб'ёмам каля 4 тысяч улікова-выдавецкіх аркушаў і тыражом, які перавышае 55 мільянаў экзэмпляраў.

Цікавы падлік зрабілі нашы эканамісты. Аказваецца, за тры дзесяцігоддзі «Полымя» выпусціла: 1 млрд. 358 млн. 716 тыс. 400 экзэмпляраў газет, 67 млн. 623 тыс. 400 часопісаў і бюлетэняў, 219 млн. 660 тыс. кніг, брашур, ліставой прадукцыі.

А гэта значыць, што на кож-

будаўнічыя ансамблі і комплексы, прыродныя ландшафты і г. д., праекты планіроўкі і забудовы якіх павінны ўзгадняцца з органами аховы помнікаў гісторыі і культуры. У спіс такіх гарадоў уваходзіць і Пінск.

Відавочнай становіцца неабходнасць асаблівага падыходу да рэканструкцыі гэтага горада. У 1971 годзе інстытутам БелНДІП горадабудаўніцтва быў распрацаваны праект дэталінай планіроўкі цэнтра Пінска, у якім вялікая ўвага надавалася архітэктурнай спадчыне. У раздзеле праекта «Архітэктурна-ландшафтна-арганізацыя культурына-гістарычнай зоны цэнтра горада» на аснове навуковых матэрыялаў была дадзена ацэнка помнікаў, разгледжаны пытанні іх кампазіцыйнага ўплыву на акружанне, узаемадзейнасць ансамбляў, якія захаваліся, дадзена абгрунтаванне абмежавання паверхавасці новай забудовы ў гэтым раёне і г. д. У прыватнасці, у праекце было абумоўлена захаванне архітэктурнага і ландшафтнага асяроддзя каля помніка архітэктуры XVIII ст. палаца Бутрымовіча (цяпер Палац піанераў).

Спецыяльнымі навукова-рэстаўрацыйнымі вытворчымі майстэрнямі Міністэрства культуры БССР у 1978 годзе быў распрацаваны праект ахоўнай зоны і зоны рэгулявання забудовы вакол палаца Бутрымовіча. Ахоўная зона — гэта зона захавання як помніка, так і характэрнага для яго гістарычнага асяроддзя. Асяроддзе гэтае складаецца з элементаў, якія фарміруюць гістарычны ансамбль. Перш за ўсё гэта радавая гістарычная забудова, якая маштабна помніку і ў акружэнні якой помнік знаходзіцца ў больш выгрышным стане. Тая радавая забудова можа не мець гістарычна-мастацкай каштоўнасці, але ў спалучэнні з помнікам стварае адзіны аб'ёмна-планіровачны ансамбль, каларытны і непаўторны, характэрны толькі для гэтага горада.

Тым не менш у непасрэднай блізкасці ад помніка фантычна ў яго ахоўнай зоне на месцы былога саду распачата падрыхтоўка будаўнічай пляцоўкі для дзевяціпавярховага будынка гасцініцы «Звярніца».

Палац Бутрымовіча галоўным сваім фасадам быў звернуты да рэчкі, цяпер

жа, калі не выправіць памылку (яшчэ не позна!) ён будзе «глядзець» на задворкі гасцініцы. Такім чынам, кампазіцыйная сувязь помніка з рэчкай будзе страчана.

Будаўніцтва такога будынка пашкодзіць не толькі палац Бутрымовіча (парушыцца гарманічнае спалучэнне помніка і навакольнага асяроддзя, ды і ці вытрымае сам ён, бо побач жа будзе рыццэ катлаван, будучы забівацца сваі і г. д.), — будзе нанесена непараўнальная страта цэнтру Пінска, бо зменіцца ўся панарама гістарычнай часткі горада.

Зарукай забеспячэння рацыянальнага і гарманічнага суіснавання старога і новага ў асяроддзі гістарычнага горада з'яўляецца творчая садружнасць архітэктараў-горадабудаўнікоў і рэстаўратораў, а галоўнае — кантроль органаў аховы помнікаў гісторыі і культуры за ажыццяўленнем вышшых праектаў.

На прыкладзе палаца Бутрымовіча бачна, што ў Пінску правіламі гэтым, на жаль, не кіруюцца.

І. ФЕДАРАВА,
архітэктар.

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ШТО ПЕРАЦЯГНЕ?

Бурны рост гарадоў, шырокі размах сучаснага будаўніцтва — характэрная рыса нашага часу. Разам з тым, у планіровачную і аб'ёмна-прасторавую структуры старога горада ўводзяцца новыя элементы, якія парушаюць у многіх выпадках аблічча горада, яго гістарычную планіроўку і забудову, што сілаліся стагоддзямі.

Улічваючы працэс рэканструкцыі гарадоў, які ўвесь час пашыраецца, Дзяржаўна-БССР і Міністэрства культуры БССР зацвердзілі палажэнне аб гістарычных гарадах, якія маюць каштоўныя горада-

ПАБРАЦІМЫ

ЯК ВЯДОМА, Аляксандр Блок у час свайго знаходжання ў Беларусі больш за трыццаць дзён правёў у вёсцы Колбы былога Пінскага павета, дзе са жніўня па кастрычнік 1916 года вяліся інтэнсіўныя будаўнічыя работы па ўзвядзенні ваенных умацаванняў. Тут паэт з цікавасцю знаёміўся з мясцовасцю, выязджаючы за ваколіцу, падоўгу стаяў ля прыгожай капліцы. Яго непакоіла, як хутка з'явіцца ў друку першая частка паэмы «Адплата», якія карэктывы трэба ўнесці ў асобныя радкі. Першая частка паэмы павінна была друкавацца ў часопісе «Русская мысль». Перагаворы з рэдакцыяй на конт гэтага, і ў прыватнасці з рэдактарам Струве, вяла маці паэта Аляксандра Андрэеўна пры непасрэднай зацікаўленасці літаратара Любові Якаўлеў-

замяніцы Вольгай Паўлаўнай. Зараз мала думаю пра такое, але верагодна, буду рады, калі гэта здарыцца. Письмо атрымаў толькі што (2 снежня). Тут зусім цёпла, я здаровы... Да Струве я нічога не пішу...

Відаць, у першай частцы паэмы Аляксандра Андрэеўна ўсё пакінула без змен, таму што ў канчатковым варыянце засталася «Анна Паўлаўна Урэўская»:

На вечерах у Анны

Вревской
Был общества отборный
цвет.

Больной и грустный
Достоевский

Ходил сюда на склоне лет...
Кто с Анной Павловной
был связан, —

Всяк помянет ее добром.
(Пока еще молчат об этом)
Язык писателей о том...)

Як бы там ні было, паэт з

А. Блок у Нолбах. Восень 1916 года. Малюнак.

Імя пісьменніка і грамадскага дзелча XIX стагоддзя Міколаса Анялайціса (Мікалая Анялевіча — 1829—1887), аднаго з першых літоўскіх інтэлігентаў з сялян, на Беларусі вядома слаба. А між тым з ім звязана адраджэнне культурных традыцый паміж нашымі народамі ў сярэдзіне мінулага стагоддзя. Сувязі гэтыя выяўляюцца перш за ўсё ва ўзаемаадносінах М. Анялайціса з В. Дуніным-Марцінкевічам. Хоць дакументаў захавалася няшмат, тым не менш яны цікавыя.

Вось рукапіс рэцэнзіі М. Анялайціса на пераклад В. Дуніным-Марцінкевічам «Пэна Тадэвуша», напісанай 27 красавіка 1861 года ў Варшаве. «Аж сэрца радуецца ў нас, сялянаў, калі чытаем гэтую кніжку», — дзеліцца ўражаннямі Анялайціс.

Вытокі гэтай радасці, мабыць, трэба шукаць у гістарычных абставінах, у якіх жылі народы-браты. Аднаму і другому царызм адмаўляў у праве развіваць нацыянальную культуру, весці асвету на роднай мове, выдаваць кнігі, газеты, таму і была ўзаемная цікавасць да культурнага жыцця. М. Анялайціс пісаў рэцэнзію пасля таго, як цензура, паводле яго слоў, кінула выданне на знішчэнне, «на спажыву молі».

Ці не хацеў М. Анялайціс сваім водгукам абудзіць грамадскую думку вакол гэтай кнігі і самога беларускага народа і некай дапамагчы Марцінкевічу, падтрымаць яго? А Марцінкевіч меў патрэбу ў такой падтрымцы. Польскія клерыкалы і шавіністы шалмавалі пісьменніка, абвінавачвалі яго ў беларускім сепаратызме, у насаджэнні правінцыялізму. І шчырае сяброўскае слова, ды яшчэ тагоа палымнага асветніка, як Анялайціс, вельмі было дарэчы.

М. Анялайціс, як сведчаць дакументы, пільна сачыў за развіццём беларускай культуры, шчыра спагадваў «прыгнечанаму, прынутаму да зямлі» народу, верыў у яго будучыню. Ён чытаў амаль усе Сыраномлевы водгукі на Марцінкевічавы творы, сам кінуўся папулярна зваць іх, таму з такой радасцю вітаў пераклад «Пана Тадэвуша»: «Надаем, наў гэтай невялікай кніжачка трапіла ў рукі народа, які ён (Марцінкевіч. — У. С.) усім сэрцам і душой палюбіў, ведучы яго да агульнай нам усім крыніцы асветы».

Дуніна-Марцінкевіча М. Анялайціс ведаў блізка. Найбольш верагодным месцам іх сустрэч былі віленскія літаратурныя вечары ў Адама Кіркова, на якіх палымна асветнікі, мабыць, дзяліліся думкамі, марылі пра будучыню. Анялайціс і Марцінкевіч былі аднадумцамі. Нарадзілася, напрыклад, у М. Анялайціса думка выдаваць на Літве і Беларусі народныя бібліятэкі. І ён 17 лютага 1859 года з упэўненасцю піша Ю. Крашэўскаму, што калі б гэтай задума здзейснілася. «Каратынскі і Дунін-Марцінкевіч узяліся б за справу з боку Русі», а ён пісаў бы для Літвы. Або яшчэ прыклад. Як вядома, М. Анялайціс у 1860 годзе удалося напісаць і выдаць для літоўскіх дзяцей «Азбучку-лемантарус, або пачатак навукі» і граматыку літоўскай мовы. Хіба ж не пра гэта марыў і Марцінкевіч? Ці ж не ён лічыў сябе найшчаслівым чалавекам, калі бачыў у руках беларускага сяляніна кніжку ці чуў, калі той, хоць па складах, чытае?

Прыемна было Марцінкевічу і тое, што літоўскі паэт не толькі дасканала ведаў нашу мову, але і сам перакладаў з беларускай. У 1861 годзе М. Анялай-

ціс выдаў на літоўскай мове «Гутарку старога дзеда», тую самую «Гутарку», якая нарабіла гэтулькі клопатаў і трывог царскім жандарам і аўтарства якой яны аднадушна прыпісалі Марцінкевічу. Гэта ўжо звязка з перадрэвалюцыйнымі падзеямі 1863 года, да якіх Анялайціс, гэтак жа як і Марцінкевіч, меў самае непасрэднае дачыненне. Пісаў адозвы. Пераапранаўся ў сялянскую вопратку, агітаваў народ супраць цара. За ім, як і за Марцінкевічам, пільна сачылі царскія вянкі, не спускалі з яго вока, прыпісалі яму, гэтак жа як і Марцінкевічу, аўтарства амаль усіх «возмутительных», паводле жандарскай тэрміналогіі, пракламацый і гімнаў, якія толькі ўзніклі і пашыраліся ў краі.

Паўстанне 1863 года наклала на лёс кожнага з іх пэўны адбітак. Марцінкевіч, як вядома, быў у снежні 1864 года арыштаваны і пасаджаны ў астрог. Анялайціс мусіў эміграваць за мяжу, у Парыж, дзе і памёр у 1887 годзе — праз тры гады пасля смерці нашага песняра.

Паходзіў М. Анялайціс з простага сялянскага сям'і, вырас, як ён сам любіў казаць, на чорным хлебе. Але здолеў атрымаць адукацыю. Праўда, у сваіх поглядах на ролю паню і шляхты ў жыцці грамадства ён, як і Марцінкевіч, не заўсёды быў паслядоўны, памыляўся, дзелачы іх на добрых і ліхіх. Затое ў пытаннях асветы роднага народа ў тую пару, здаецца, не было больш паслядоўнага чалавека, чым ён.

Анялайціс не толькі сляў азбучку і граматыку літоўскай мовы. Ён таксама даследаваў гісторыю Літвы і літоўскай мовы, пісаў дыдактычныя апавесці і апавяданні, збіраў фальклор, выхатаваў літоўска-польскі слоўнік, заснаваў фонд для выдання літоўскіх кніг, выдаваў газету. Кніжкі яго ў Літве, гэтак жа як і Марцінкевічавы на Беларусі, распаўсюджвалі кніганошы.

Да М. Анялайціса вельмі хінуліся людзі, заўсёды прагнулі пачуць яго палымнае слова. Сімпатыйнай постаць нашага слябра паўстае і з мастацкай літаратуры. З вялікай любасцю абмалёўвае яго вобраз класік літоўскай літаратуры, вядомы раманист Мікалаіціс-Пуцінас у рамане «Паўстанцы». Знешне кволы, не вельмі моцнага цела і здароўя, бледнага твары, ён, калі толькі заходзіла гаворка пра родны яму літоўскі народ, пра яго будучыню, увесь перайначваўся, станаўўся гарачы, палкі, вочы святліліся расшучасцю і адвагаю. Такі ж ён быў! Калі дэкламаваў сялянам дзе-небудзь на вясновай плошчы вершы Данелайціса ці іншых літоўскіх паэтаў.

М. Анялайціс ведаў польскую, рускую, беларускую, нямецкую, італьянскую, французскую, лацінскую, грэчаскую мовы. Абсяг яго ведаў быў надзвычай шырокі. І ўсе гэтыя веды ён аддаваў роднаму народу дзеля яго асветы і нацыянальнага самасцвярджэння.

Таніх людзей, якімі былі Анялайціс і Марцінкевіч, у тую пару ў нашым краі было не вельмі шмат. Але менавіта яны, гэтыя «дзівакі», ці, як іх яшчэ ў вышэйшым шляхетным свеце называлі — «хлопамамы», рухалі грамадства да лепшай долі, да прагрэсу, да святла.

Уладзімір СОДАЛЬ.

НЕ ТОЛЬКІ СЛУЖБАЙ...

Да 100-годдзя з дня нараджэння Аляксандра БЛОКА

ны Гурэвіч.

У Ленінградзе, у прыватнай калекцыі пляменніцы вядомай спявачкі Л. Дэльмас Іны Аляксандраўны Фашчэўскай, мне пашчасціла адшукаць неапублікаваную перапіску паміж славутой Кармэн і маці паэта. У канцы лістапада 1916 года Аляксандра Андрэеўна, у прыватнасці, пісала Л. Дэльмас, гаворачы пра паэму «Адплата» і ўсе клопаты, звязаныя з ёю:

«Мая дарагая, учора я прачытала паэму ўслых Любові Якаўлеўне Гурэвіч. Яна прыйшла ў такое захваленне, што я нават не чакала, і павязе назаўтра Струве паэму сама. Яна ўсё гэта зробіць добра, лепш за мяне. Яна Струве ведае даўно. А я сёння вечарам павінна паслаць ёй перапісаннае. Як Вы скажаце? Калі можна будзе паслаць да яе — сёння вечарам альбо заўтра раніцай?»

Адказаўце мне па тэлефоне, калі прачнуліся, гадзін у 11, адразу ж, а пісьма ў адказ не пішыце. Гэта толькі час забірае. Цалую Вас моцна. Мама».

Гэту ж вестку Аляксандра Андрэеўна паведамляе сыну на Палессе, пытаецца ў А. Блока, ці нельга ў паэме імя Анны Паўлаўны Урэўскай замяніць «Вольгай Паўлаўнай», таму што ў такім варыянце ўтрымліваецца празрысты намёк на Анну Паўлаўну Філасафаву, блізкую сям'і дзеда А. Блока А. Бекетава, што не зусім пажадана. На заўвагі маці Аляксандр Блок у лісце ад 3 снежня 1916 года з Парахонска адказвае:

«Зразумела, мама, можна

прыемнасцю ўспрымаў усе паведамленні, якія тычыліся творчасці. Тут, у Нолбах, ён бярэ ў рукі аловак, спрабуе маляваць.

Блок любіў маляваць з дзяцінства. Вядомы яго малюнк «Чакаюць цягніка ў Кліне», «Шахматава, дом», шаржы на Іванова, Меражкоўскага, Дзягілева, Філасафава і іншых. Існуюць і палескія малюнк А. Блока, пра якія ў свой час паведамлялася на старонках «ЛіМа». Аляксандр Блок, які блізка прыняў да сэрца Палессе і адгукнуўся ў многіх пісьмах да родных пра яго цудоўныя краявіды, паспрабаваў зрабіць некалькі замалёвак на Піншчыне. Яны захаваліся і знаходзяцца зараз у ЦДАЛМ (Масква). Запомніўся адзін з малюнкаў — капліца ў Нолбах, справа ад якой невысокае дрэўца, вясніцы з двума праслінкамі, перад вясніцамі — адзінокі гусак, які ад суму апусціў дзюбу. А. Блок незвычайна тонка прыкмеціў ціхую вясковую ідылію.

У лісце ж ад 4 верасня 1916 года з Нолбаў да маці ён заўважае:

«...Іншы раз на прызбе сядзім і глядзім гусей».

Я зацікавіўся: «А ці ёсць фотакарткі, якія б засведчылі знаходжанне паэта ў Нолбах? Пошук прынёс плён. На кватэры страснага прыхільніка творчасці А. Блока масквіча Мікалая Паўлавіча Ільіна незадоўга да яго смерці надарылася пазнаёміцца з раней невядомай карткай, на якой зняты А. Блок у час знаходжання ў Нолбах. Сярод трох вайскоўцаў няцяжка пазнаць паэта. Ён надзвычай узрушаны, у настроі.

Усе тры сядзяць на прызбе хаты Лемяшэўскіх у вёсцы Колбы. Леваю руку Аляксандр Блок паклаў на плячо маладога табельшчыка Канстанціна Глінкі, пра якога пісаў, што гэта мілы, сляўны хлопек, нашчадак вялікага кампазітара». Асоба трэцяга вайскоўца невядома. Хутчэй за ўсё гэта начальнік атрада, сям'я якога, па словах Блока, «жыла ў Вільні...» На адваротным баку фотаздымка рукою паэта памечана: «Колбы, восень 1916 года».

Гэты фотаздымак нідзе не публікаваўся. Пасля смерці М. Ільіна яго калекцыя па жаданні нябожчыка была перададзена ў Дзяржаўны музей гісторыі Ленінграда, які знаходзіцца ў Петрапаўлаўскай крэпасці...

У ЦДАЛМ давялося ўбачыць яшчэ адзін палескі малюнак Блока, які не так даўно быў апублікаваны. Гэта — своеасаблівае схема-замалёўка Пінскага павета, якую зрабіў паэт 4—7 жніўня 1916 года, жывучы ў Парахонску і праз таварыша па службе І. Цябельта разам з пісьмом (дарэчы, у пісьме ён цікавіцца пастаноўкай п'есы «Ружа і Крыж» у МХАТ) адрасваў жонцы. Табельшчык Блок з зайдроснай дакладнасцю для мясцовых тапографавананёс на малюнак усе населеныя пункты прыфрантавой зоны (Лунінец, Лоўча I, Лоўча II, Камень, Пагост, Новы Двор, Парахонск-станцыя, Дворахонск-маёнтак, Вылазы, Селішча, Кудзінава, Вулька, Маладзельчыцы, Пінск...), абазначыўшы акопныя, чыгуначныя шляхі, занёсшы размеркаванне рэчак Ясельды і Бобрык, указаўшы сасновы мост праз Ясельду ля вёскі Вулька, назваўшы розныя шпіталі, інтэнданцыя памяшканні.

Ёсць і палескі партрэт самога Аляксандра Блока, выкананы адным з яго саслужыўцаў — інжынерам дружыны Уладзімірам Пршэдпельскім. Гэты партрэт, як і іншыя цікавыя матэрыялы, у свой час быў адшуканы непадалёк ад Варшавы польскім журналістам Адамам Галісам. У Пршэдпельскі выканаў партрэт паэта ў профіль, калі яны жылі ў Нолбах і калі паэт сфатаграфавануся з К. Глінкам і «начальнікам атрада...»

Як бачым, не службай адзінай жыві Аляксандр Блок сем месяцаў на Палессі. Кола яго інтарэсаў было значна шырэйшае...

Мікола КАЛІНКОВІЧ.

А. Блок (у цэнтры) разам з саслужыўцамі. Фота 1916 года. Друкуецца ўпершыню.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Неман» выказвае глыбокае спачуванне адказнаму сакратару рэдакцыі КУКЕВІЧУ Андрэю Аляксеевічу з выпадку напаткаўшага яго гора — смерці брата.

ЗНАЁМСТВА

— Я слухаю.
— Зіна?
— Не, гэта Канстанцін Іванавіч.
— Калі ласка, паклічце Зіну.
— На жаль, Зіны тут няма.
— Яна выйшла?
— Тут наогул ніякай Зіны няма. Не жыве тут Зіна.
— А дзе яна жыве?
— Вось гэтага я не ведаю.
— Але яна дала мне ваш тэлефон... Што ж цяпер рабіць? Я узьлі білеты на новую французскую камедыю.
— Дык вось, — сказаў я падумаўшы. — Каб білеты не прапалі, я магу схадзіць на вашу камедыю.
На другім канцы тэлефона памаўчалі.
— І яшчэ Зіна сказала, што пазнаёміць мяне са сваёй мамай.
— Ну, гэта зусім лёгка, — абрадаваў яго. — Пасля кіно я пазнаёміў вас з нашай бабуляй. Я думаю, вы ёй спадабаецеся. Нават, ведаеце што? Вы зараз прыяздзіце да нас, я пазнаёміў вас з бабуляй, вы з ёй п'еце чай з вішнёвым варэннем, і гутарыце, а мы з жонкай ідзем на гэты ваш французскі фільм.
— З якой жонкай? А я?
— Я ж сказаў. Вы гутарыце з

нашай бабуляй, а мы з жонкай, з майёй, вядома...
— А Зіна? — перабіў мяне гэты дзівак.
— А Зіна ваша сюды і пазвоўніць, калі вы будзеце піць чай. Яна ж дала вам мой тэлефон, так што, магчыма, і будзе звяніць, вас шукаць.
На тым канцы замоўклі. Потым сумны голас спытаў:
— А дзе вы жывяце?
— Я назваў адрас.
— Дык гэта ж чорт ведама дзе!
— Ну і што? — разлаваўся я. — Калі б Зіна тут жыла, вы б не паехалі сюды? Дык што ў вас, любові, ці нешта зусім іншае, можа, нейкія меркантильныя інтарэсы? Далёка яму ехаць! Раней жаніх за дзяўчынай на край свету ехаў, а зараз ён перш за ўсё пытаецца, дзе яна жыве. Вось дык мужчыны пайшлі.
— Ну добра, — згадзіўся чалавек, — зараз прыеду.
— Вось што, — дадаў я. — Чай чаем, а вы там прыхапіце пару бутэлек пива. У мяне якраз рыба сухая захавалася.
— Рыба? — узрадаваўся чалавек. — Гэта вельмі добра, зараз еду.
А. АЛЯКСЕЯЧЫК.

КАРОТКАЙ ЧАРГОЙ

Лісіца запрасіла Вожына на дзень нараджэння і дала: «Будзе воін. Прыйдзі паголены».
● Стары воін радасна хвалюецца:
— Усё жыццё пражыў і не думаў, што ішак — мой лепшы сябра.
— Адкуль даведаўся?
— Ды вось, кажу, заўтра памру, а ён: «І-я».
● Іншая странка, якую возьмеш за руку, наровіць на шыю сесці.
● Асёл бачыў сябе львом, пакуль не пацягнулі яго... за вушы.
● Лісіца запрасіла зайца на гусяціну: весяліся, насы!
● Павіншуй, дарагая, пасля нашай сустрэчы я стала кандыдатам навук.
— Фі-і... За гэты час я двойчы прафесаршаю пабывала.
А. ПЕРАГУД.

Аляксандр КАНЕЎСКИ

НЕЗАКОНЧАНАЯ ЭПІСТАЛЯРНАЯ АПОВЕСЦЬ

ЛІСТ ПЕРШЫ

У рэдакцыю газеты «Добрага ранку!»

Шаноўны таварыш рэдактар!
Прашу праз Ваш газету перадаць маю шчырую падзяку ўсім арганізацыям, таварышам і сябрам, якія павіншавалі мяне з пяцідзясцігоддзем.

М. Ткачук.

ЛІСТ ДРУГІ

У рэдакцыю газеты «Добрага ранку!»

Шаноўны таварыш рэдактар!
Прашу выплаціць мне ганарар за апублікаваную ў Вашай газеце шчырую падзяку ўсім арганізацыям, таварышам і сябрам, якія павіншавалі мяне з пяцідзясцігоддзем.

М. Ткачук.

ЛІСТ ТРЭЦІ

У рэдакцыю часопіса «Чалавек і закон».

Шаноўны таварыш рэдактар!
Прашу праз Ваш часопіс перадаць маю шчырую падзяку ўсім арганізацыям, таварышам і сябрам, якія павіншавалі мяне з паспяховым завяршэннем судовага працэсу з рэдакцыяй газеты «Добрага ранку!», якая адмовілася выплаціць мне ганарар за апублікаваную ў ёй шчырую падзяку ўсім арганізацыям, таварышам і сябрам, якія павіншавалі мяне з пяцідзясцігоддзем.

М. Ткачук.

ЛІСТ ЧАЦВЕРТЫ

У рэдакцыю часопіса «Чалавек і закон».

Паважаны таварыш рэдактар!
Прашу выплаціць мне ганарар за апублікаваную ў Вашым часопісе шчырую падзяку ўсім арганізацыям, таварышам і сябрам, якія павіншавалі мяне з паспяховым завяршэннем судовага працэсу з рэдакцыяй газеты «Добрага ранку!», якая адмовілася выплаціць мне ганарар за апублікаваную ў газеце маю шчырую падзяку ўсім арганізацыям, таварышам і сябрам, якія павіншавалі мяне з пяцідзясцігоддзем.

М. Ткачук.

Пераклаў з украінскай М. БАЗАРЭВІЧ.

Рольф ПЕСТЭР

БЕЛАЕ ДЗІВА

Тыдні за два да каляд я пазваў у нашу аўтарытэтную службу надвор'я, каб даведацца, ці чкаецца да свята снег. Метэаролагі мяне не парадавалі, сказаўшы, што на большае, чым замаразкі, нечага спадзявацца. А першы снег яны разлічвалі убачыць толькі ў пачатку студзеня.
Іншага адказу ад іх я і не чакаў. Не ўпершыню гэтае здаецца. Чалавек я па натуре рамантычны і з захваленнем сустракаю снежныя каляды. Бо — што за каляды «Зез снегу»? Снег да гэтага зімовага свята абавязковы аtryбут — як ёлка, свечкі і падарункі. Дагэтуль я цярпліва трымаў гэтае свавольства прыроды. Але на гэты раз чвэрда парэшыла на злосць усім метэаралагічным прагнозам здабыць снег, які так неабходны быў для святачнага настрою, уласнымі сіламі.
На наступны дзень пайшоў на аўтабазу і папрасіў даць грузавік з прычэпам.
— Навошта вам ён? — запытаў дыспетчар.
— Снегу хачу прывезці, — адказаў.
— Снегу? — перапытаў ён.
— Снегу, — пацвердзіў я.
Дыспетчар хвіліну памаўчаў.
— У вас што, трамплін ёсць?
— Пацікавіўся затым ён.
— Не, — кажу, — снег патрэбны мне для дэкарацыйных мэт.
— Гм... — мармытнуў ён, паціснуў плячамі, яшчэ раз здзіўлена глянуў на мяне і ўзляў за тэлефон.
Мне далі машыну і шафэра. І мы паехалі ў горы.
— Там абавязкова ёсць снег, — растлумачыў я па дарозе шафэру.

Снегу ў гарах хапала, нават больш, чым мне трэба было. Шафэр мой пайшоў абедаць, а я ўзляў за рыдлёўку. Папрацаваць добра давялося, і не дзіўна, што мы толькі позна вечарам вярнуліся дахаты. Затое настрой у мяне быў цудоўны: столькі снегу лепшай якасці, буйназёрнастага, сыпнага, асляплальнай белыні!
Між іншым, жыў я ў трохпавярховым наймным доміку з агародчыкам. Агародчык зняў у арэнду, каб там розную зеляніну вырошчваць. Тут я і пачаў згружаць свой серабрысты скарб. Доўжылася гэтая працэдура чыць не да 3 гадзін ночы, і шафэр, лаючыся на ўсе лады, узляў ўрэшце сам дапамагач, каб хоць на святанку трапіць дахаты. Я яму шчыра аддзячыў і, змораны, але шчаслівы, паляўся ў хату.
Ранкам, толькі прачнуўшыся, кінуў позірк праз акно. Мой агародчык быў апрануты тоўстай, бялюткай коўдрай. Каля плоту сабралася шмат людзей, чалавек, мусіць, сто. Я хученька апрануўся і выйшаў на двор.
Снежнае відовішча на маім агародчыку сапраўды ўспудзіла жыхароў нашага гарадка. Людскі натоўп гусець, нібы нейкую дэлегацыю збіраліся сустракаць. Мужыкі няспынна шчоўкалі фотаапаратамі, а жанкі ківалі галовамі, узірліся ў неба, пераводзілі позіркі то на мой агародчык, то на вуліцу, то на суседні агарод.
У людскім тлуме я разгледзеў раптам нашага домкіраўніка, якога прысутныя закідалі пытаннямі.
— Значыць, вы сцвярджаеце, што ўчора яшчэ тут ніякага

снегу не было? — пытаўся адзін.
— Каб я так па праўдзе жыў! — кінуў наш домкіраўнік аслабелым голасам. — Мо ён ноччу нападаў?!
— А як вы растлумачыце, што толькі ў вас ён нападаў? Чаму яго няма ў суседнім агародзе? — дапытваўся другі.
— Не ведаю я гэтага, — плансіва абараняўся домкіраўнік.
— Паверце, людцы, я сапраўды не ведаю. Гэта нейкі цуд!
— Цуд! — падтрымаў трэці.
— Самы што ні ёсць цуд!
— Прынамсі, выпадак вельмі надзвычайны, — значыць чацвёрты. — Калі зірнуць, то навокал у гарадку ніводнай сняжынікі, а ў вас — толькі ў вас! — цэлыя гурбы. Гэта выклікае сенсацыю ва ўсім навуковым свеце!
— Так-так, — заківала адна пані, падняўшы ўгору ўказальны палец. — Ёсць жа адна яшчэ рэчы паміж небам і зямлёю, якія для нас, смертных, застаюцца вечнай здагадкай.
— Панове, — прамовіў я гучным голасам, — дазвольце мне ўсё растлумачыць. Гэтае здарэнне не мае ніякага дачынення ні да навукі, ні да нейкіх незвычайных сіл. Гэты снег належыць мне.
Пасля ў сціслай форме растлумачыў падрабязнасці і ў канцы заключыў:
— Як бачыце, няма неабходнасці заўсёды чкаць дапамогі ад неба, каб святкаваць са снегам. Як і ў кожнай іншай галіне нашага быцця, асабістая ініцыятыва адгрывае сваё рашаючае ролю.
Сказаўшы гэта, я павярнуўся і пайшоў у хату.
А снег мой так і пралікаў да афіцыйнага снегападу. Дзіўна толькі, што з таго часу ўсе жыхары сустракаюць мяне такім дзіўным позіркам, якім на мяне тады зірнуў дыспетчар аўтабазы.
З нямецкай пераклаў М. ЛЯШЧУН.

Сцяпан КРЫВАЛЬ

НЕ БУДУ СВЯТКАВАЦЬ!

А трэба проста жыць.
Не клікаць свята ў будзень.
Мар'ян ДУКСА

Няхай мой час бяжыць,
Няхай паўсотні будзе:
Я буду проста жыць,
Не клікаць свята ў будзень.
Навошта святкаваць
Па сем разоў на тыдзень:
Калі пачаў пісаць —
Пішы усё, што выйдзе!
Усе свята адгуляць
Адразу зможаў уволю, —
Як класікі стаяць
Калі сябе дазваляць!
А так пішы, браток,
У свята, як і ў будзень:
І нехта твой радок
Лічыць... за свята будзе!

ФРАЗЫ

Зязюля:
— Калі б я несла залатыя яечкі, то нікому б іх не паднівала.

● — Ён на гэтай справе вельмі добра набіў руку, — хвалілі бансёра.

● Дыягены пераваліліся — бочкі сталі някаснымі.

● — Я таксама ў нейкай ступені пісьменнік-фантаст! — выхваляўся паклёпнік.

● Удаў:
— Я глыбока веру, што гіпоз прыносіць толькі карысць.

● Можна шэсць разоў адмяраць правільна, а за наступным разам памыліцца.

А. КРАТ.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. М. ФРАЛОВА.

АМАТАР

Купіў Ціт новенькую «Волгу» і аб'язджаў яе падоўгу.
Апошні скончыўшы воляж,
Загнаў ся-так у свой гараж.
— Ну, што браток,
нацшыўся, як след,
Наездзіў многа? — запытаў сусед.
Ціт уздыхае, выгляд хмуры:
— Дзве качкі, парася і куры.
У. МАЦВЕЕНКА.

Тлумачальны слоўнік

Маладзін — выпрук, малады дзік.
Поўня — таўстуха.
Кандызаць — абараняць кандыдацкую дысертацыю.
Каўтун — выпівоха.
Лазня — дзірка ў плоце.
Ветрагон — прапелер.
Драгун — рабочы на дразе.
Махавік — рэгуліроўшчык руху.
В. ЛЯШЧЭВІЧ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 АТ 04073.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масавай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасінія БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Юлія ЧУРКО.